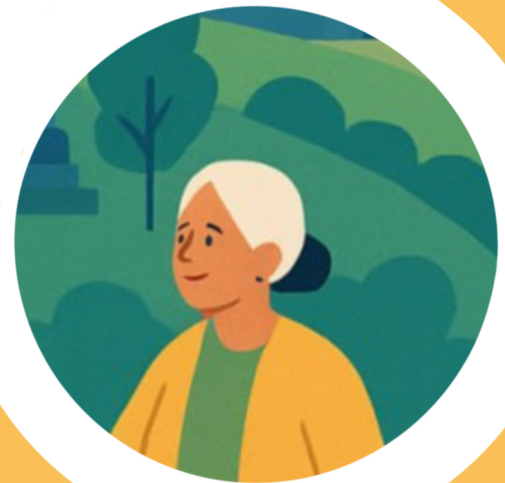

**Co-funded by
the European Union**

КОМПЛЕКТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ ЗВО

Co-funded by
the European Union

CALL: ERASMUS-EDU-2022-CBHE

КОМПЛЕКТ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ
З РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ ЗВО

TRAINING KITS
ON IMPLEMENTING THE THIRD MISSION
BY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

УДК 378.014.53(075.8)

К 63

Авторський колектив

Агафонов К., Акулова Н., Афанасьєва Л., Афузова Г., Браткова О., Варіна Г.,
Воровка М., Герасимчук Т., Глебова Н., Головка-Гавришева О., Драгомірова Є.,
Драчук О., Захарченко А., Капленко Г., Коваленко В., Колісник М., Коноваленко Т.,
Краєвська О., Лищенко М., Макарова В., Маркусь І., Мельник О., Назимко Є.,
Нестерова М., Родінкова В., Сікорська І., Сновидович І., Столярик О.,
Танчак Я., Фалько Н., Харченко Т.

Рецензенти:

Заступник голови Запорізької обласної державної адміністрації,
кандидат філософських наук М. Семікін
Доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу дослідницької діяльності
університетів Інституту вищої освіти НАПН України О. Петроє

Консультанти:

Доктор наук, професор психології,
завідувач кафедри освіти Університету Генуї Г.Ф. Аморетті
Доктор наук, професор, старший викладач статистики та соціальної психології Університету Генуї,
тьютор для студентів з особливими потребами Д. Спұлбер

*Затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького (протокол № 16 від «03» червня 2025 року)*

За умови повного або часткового використання матеріалів цього видання посилання на нього є обов'язковим. Тексти відтворено в авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації, зміст, стиль викладу, а також коректність цитувань та надання посилань на джерела несуть автори.

Проект реалізовано за фінансової підтримки Європейського Союзу. Висловлені думки та позиції є особистою точкою зору авторів і не обов'язково відображають офіційну позицію Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти і культури (EACEA). Європейський Союз та EACEA не несуть відповідальності за зміст цієї публікації.

Комплект навчально-методичних матеріалів з реалізації третьої місії ЗВО
= Training Kits on Implementing the Third Mission by Higher Education Institutions
/ за ред. Т. Коноваленко, Н. Акулової. – Запоріжжя – Мелітополь : МДПУ
імені Богдана Хмельницького, 2025. – 247 с.

ISBN 978-617-7346-75-2

Комплект навчально-методичних матеріалів призначений для органів місцевого самоврядування; управлінь освіти; освітян і здобувачів закладів загальної середньої, професійно-технічної, фахової передвищої і вищої освіти; громадських організацій; інших державних та недержавних структур, які впроваджують або зацікавлені у впровадженні третьої місії університетами і готові співпрацювати у цьому напрямі; представників національних товариств і національних меншин; громадських активістів; інших зацікавлених осіб.

Розроблено як частина робочого пакету 2 проекту “Університети – громади: посилення співпраці”, що фінансується ЄС у межах програми Erasmus+

**Co-funded by
the European Union**

© Агафонов К., Акулова Н.,
Афанасьєва Л. та ін., 2025

ACKNOWLEDGEMENTS

These “Training Kits on Implementing the Third Mission by Higher Education Institutions of Ukraine” became possible due the support and full engagement of the UNICOM Consortium members. We express our deep gratitude to the European partners of the Consortium: University of Genoa (Italy), Lund University (Sweden), Czech University of Life Sciences in Prague (Czech Republic), University of Latvia (Latvia), the Higher Vocational School of Medium Business (Germany), Fondazione Sicurezza e Libertà (Italy), the Accreditation Council for Entrepreneurial and Engaged Universities (Germany). The Kits are prepared by Ukrainian partners of the Consortium: Drahomanov Ukrainian State University, Ivan Franko National University of Lviv, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University, Donetsk State University of Internal Affairs, Sumy National Agrarian University, Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukrainian Association of Professors and Researchers of European Integration, and Ukrainian Association of European Studies. Particular gratitude goes to the Ministry of Education and Science of Ukraine and Institute of Higher Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for their participation and valuable contributions to the Kits preparation.

Developed as a part of Work Package 2 of project “Universities – Communities: Strengthening Cooperation” of EU’s programme Erasmus+.

“Training Kits on Implementing the Third Mission by Higher Education Institutions” are to support the local government authorities; education directories; educators and students of secondary schools, vocational, college and higher education institutions; non-governmental organizations, other state and non-governmental institutions, which are implementing or are interested in implementing of the third mission of the universities and are ready to cooperate in this area; for the representatives of national societies and national minorities, active citizens and other stakeholders.

**Disclaimer - The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.*

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

CONTENTS

ABOUT THE PROJECT.....	6
INTRODUCTION.....	8
KEY ISSUES OF IMPLEMENTING THE THIRD MISSION OF UNIVERSITIES: TRAINING MODULES.....	18
Module “European Green Deal”	20
Module “Inclusion”	34
Module “Gender Equality”	45
Module “Public Health”	65
Module “Resilience and Social Cohesion”	83
Module “Sustainable Economic Development”	95
Module “Implementation and Protection of Citizens’ Rights to Participation in Civic and Political Activity”	106
Module “Digitalisation”	123
PRACTICAL CASES OF IMPLEMENTATION OF THE THIRD MISSION BY UKRAINIAN UNIVERSITIES.....	136
<i>Sumy National Agrarian University</i>	
European Green Deal	137
<i>Drahomanov Ukrainian State University</i>	
Inclusion	156
<i>Ukrainian Association of Professors and Researchers of European Integration, Ukrainian Association of European Studies</i>	
Gender Equality	171
<i>Vinnitsia National Pirogov Memorial Medical University</i>	
Public Health	186
<i>Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University</i>	
Resilience and Social Cohesion	208
<i>Ivan Franko National University of Lviv</i>	
Sustainable Economic Development	220
<i>Donetsk State University of Internal Affairs</i>	
Implementation and Protection of Citizens’ Rights to Participate in Public and Political Life.....	228
<i>Kharkiv National University of Radio Electronics, Ivan Franko National University of Lviv</i>	
Digitalization	238

ABOUT THE PROJECT

The project “Universities – Communities: Strengthening Cooperation” is implemented within the programme of the European Union Erasmus+ KA2 CBHE. The project lasts 4 years (01.02.2023 – 31.01.2027).

The aim of the project is to enhance universities’ social role through boosting university-community engagement leading to the elaboration of state policy on supporting the third mission of universities for ensuring social cohesion, resilience, sustainability and prosperity in Ukraine.

Within implementation of the project achieving of such objectives is planned:

- to develop the model strategies for relations between universities and communities based on their needs and aimed to enhance civic activism and citizen engagement based on principles of equality, solidarity, non-discrimination and inclusion and to pilot them in the HEI’s and communities involved (indicators: 7 on Ukrainian universities’ visions on the cooperation with the communities in terms of their social responsibility and university development strategies;
- to foster the cooperation between the project target groups and stakeholders on university-community cooperation based on European experiences and practices (indicators: research/experience exchange visits to European partners and internally for experience exchange and cooperation; the number of participants at the project events and mobilities performed; training programmes and relevant teaching materials for the project teaching component, a future summit);
- to foster the cooperation between the project target groups and stakeholders on university-community cooperation based on European experiences and practices in the field of inclusion and gender equality, cyber security and digitalization, ecology, and civic education, etc. (indicators: community empowerment programme, 3 hackathons, 2 volunteering programmes);
- to develop and discuss national policy on enhancing the third mission of universities and community-university cooperation (indicators: a policy paper; a road map, national guidelines, research published);
- to increase the social responsibility and community engagement of universities through raising their capacities in the area of community development and local leadership (indicators: joint reports on the

needs of the communities and their expectations from the cooperation with the HEIs);

- to ensure the qualitative project implementation is in line with best European practices as to the academic content and project management;
- to ensure the qualitative project implementation is in line with best European practices as to the academic content and project management.

There is more information on the link <https://unicom.community>

INTRODUCTION

The potential of Ukrainian universities to implement their third mission has become an actively researched area in the educational and scientific space of Ukraine with the start of the implementation of the project “Universities – Communities: Strengthening Cooperation”.

The third mission of a university is a multifaceted and complex concept that appeared long before it received its modern interpretation. In different parts of the world, it is implemented and evaluated differently. Such differences exist between universities in the European Union and countries that strive for European integration. Thus, in Ukraine, the third mission of universities is partially regulated in the following documents: The Concept of the State Target Programme for the Development of Research Infrastructures in Ukraine for the Period Until 2026, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 14, 2021 No. 322-r, Law of Ukraine No. 848-VIII, as amended on April 6, 2022 “On Scientific and Scientific-Technical Activities”, Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On Approval of the Procedure for Registration of International Scientific-Technical Programmes and Projects Implemented within the Framework of International Scientific-Technical Cooperation by Ukrainian Scientists, as well as Grants Provided within the Framework of Such Cooperation” (2017), Law of Ukraine “On Higher Education”, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 30, 2024 No. 476 “On Approval of the List of Priority Thematic Areas of Scientific Research and Scientific-Technical Developments for the Period Until December 31 of the Year Following the Termination or Cancellation of Martial Law in Ukraine”, “Regulations on Accreditation of Educational Programmes for the Training of Higher Education Applicants”.

The Concept of the State Target Programme for the Development of Research Infrastructures in Ukraine for the Period Until 2026 reveals the main mechanisms for supporting the third mission of universities used in the world, in particular: systematization of research infrastructure, assessment of its competitiveness with European research infrastructure, provision of priority funding for its development and consistency with the Roadmap for the Development of European Research Infrastructure, approved at the European Strategy Forum on Research Infrastructures.

Ukrainian universities do not undergo accreditation for the third mission, such as Italian universities, but the expediency of opening certain educational programmes in them must be justified not only by economic considerations, but also correspond to the social mission of the university,

which is taken into account during the procedures for internal and external quality assurance of higher education, including accreditation of educational programmes. The institutional capacity of Ukrainian HEIs is significantly affected by cooperation with stakeholders, networking, and the efficiency and speed of response to the requests of society in general and a specific target audience in particular. At the same time, universities solve the issue of implementing the third mission in different ways, and the availability of specific recommendations for its implementation and assessment could become a kind of guideline and contribute to strengthening the positive impact of universities on the sustainable development of society.

The implementation of the third mission by universities is a strategically important area of activity, which, on the one hand, scales the role of higher education institutions in society and contributes to its development, and on the other hand, strengthens the institutional capacity of each of them through the uniqueness of opportunities and partnerships, due to the industry and variety of specialties of the staff working in these universities. This may include promoting the development of youth entrepreneurship, initiating the opening and operation of business incubators, creating opportunities for advanced training or retraining of professionals of various profiles, developing adult education centres and third-age universities, developing STEM education and involving students of secondary education institutions in it, spreading cultural education and historical studies for interested persons, providing non-formal education services, etc.

It is important that Ukrainian universities do not stop their activities even in critical operating conditions. Moreover, during the pandemic and during the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, their teams found and continue to find new ways to support civil society and respond to new requests. Thus, Ukrainian universities prove every day their resilience and readiness to effectively implement the educational, scientific and third missions and play a key role in strengthening Ukrainian identity and building intellectual potential, developing human capital and democracy in Ukraine, as well as accelerating its European integration processes.

ПОДЯКИ

Цей комплект навчально-методичних матеріалів з реалізації третьої місії ЗВО був створений за підтримки і повної залученості членів консорціуму UNICOM. Висловлюємо нашу особливу подяку Європейським партнерам Консорціуму, зокрема, Університету Генуї (Італія), Університету Лунда (Швеція), Чеському університету природничих наук у Празі (Чеська республіка), Університету Латвії (Латвія), Професійній вищій школі середнього бізнесу (Німеччина), Фонду безпеки і свободи (Італія), Раді з акредитації підприємницьких та залучених університетів (Німеччина). Матеріали комплекту підготовлено українськими партнерами Консорціуму Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова, Сумським національним аграрним Університетом, Львівським національним університетом імені Івана Франка, Мелітопольським державним педагогічним університетом імені Богдана Хмельницького, Донецьким державним університетом внутрішніх справ, Вінницьким національним медичним університетом імені М.І. Пирогова, Харківським національним університетом радіоелектроніки, Українською асоціацією викладачів і дослідників європейської інтеграції, Українською асоціацією європейських студій. Глибоку вдячність висловлюємо Міністерству освіти і науки України та Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за участь і вагомий внесок у підготовку видання.

ЗМІСТ

ПРО ПРОЄКТ.....	13
ВСТУП.....	15
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ:	
НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ.....	16
Модуль “Європейський зелений курс”	20
Модуль “Інклюзія”	34
Модуль “Гендерна рівність”	45
Модуль “Громадське здоров’я”	65
Модуль “Стійкість і соціальна згуртованість”	83
Модуль “Сталий економічний розвиток”	95
Модуль “Реалізація і захист прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті”	106
Модуль “Диджиталізація”	123
ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ	
УКРАЇНСЬКИМИ УНІВЕРСИТЕТАМИ.....	136
<i>Сумський національний аграрний університет</i>	
Європейський зелений курс	137
<i>Український державний університет імені М.П. Драгоманова</i>	
Інклюзія	156
<i>Українська Асоціація Європейських Студій, Українська Асоціація Викладачів та Дослідників Європейської Інтеграції</i>	
Гендерна рівність	171
<i>Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова</i>	
Громадське здоров’я	186
<i>Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького</i>	
Стійкість і соціальна згуртованість	208
<i>Львівський національний університет імені Івана Франка</i>	
Сталий економічний розвиток	220
<i>Донецький державний університет внутрішніх справ</i>	
Реалізація і захист прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті	228
<i>Харківський національний університет радіоелектроніки, Львівський національний університет імені Івана Франка</i>	
Диджиталізація	238

ПРО ПРОЄКТ

Проект “Університети – Громади: посилення співпраці” реалізується у межах програми Erasmus+ KA2 CBHE. Тривалість проєкту – 4 роки (01.02.2023 – 31.01.2027).

Мета проєкту – підвищити соціальну роль університетів шляхом посилення взаємодії між університетами та громадами, що призведе до розробки національної політики з підтримки третьої місії університетів із забезпечення соціальної згуртованості, адаптивності, стійкості та процвітання в Україні.

У процесі реалізації проєкту вирішуються такі завдання:

- розробити та обговорити національну політику щодо посилення третьої місії університетів і співпраці між університетами (індикатори: аналітичний документ; дорожня карта, національні рекомендації, опубліковане дослідження);
- розробити типові стратегії взаємодії між університетами та громадами на основі їхніх потреб, спрямовані на підвищення громадянської активності та залучення громадян на основі принципів рівності, солідарності, недискримінації та інклюзії, а також пілотувати їх у закладах вищої освіти й залучених громадах (індикатори: 7 центрів співпраці українських університетів з громадами щодо їх соціальної відповідальності та стратегій розвитку університетів);
- розвивати взаємодію між цільовими групами проєкту та зацікавленими сторонами щодо співпраці між університетами та громадою на основі європейського досвіду та практик у сфері інклюзії та гендерної рівності, кібербезпеки та цифровізації, екології та громадянської освіти тощо (індикатори: програма розширення можливостей громади), 3 хакатони, 2 волонтерські програми;
- підвищити соціальну відповідальність та залученість університетів до громад через підвищення їх спроможності у сфері розвитку громад та місцевого лідерства (індикатори: спільні звіти про потреби громад та їхні очікування від співпраці з закладами вищої освіти);
- підсилювати взаємодію між цільовими групами проєкту та зацікавленими сторонами щодо співпраці між університетами та громадами на основі європейського досвіду та практики (індикатори: обмін дослідницькою діяльністю/обмін досвідом під час візитів до європейських та внутрішніх (українських) партнерів

здля обміну досвідом та співпраці; кількість учасників в заходах проєкту та під час мобільності, навчальні програми та відповідні навчальні матеріали для навчального компоненту проєкту, майбутній саміт);

- забезпечити якісну реалізацію проєкту відповідно до найкращих європейських практик щодо змісту навчання та управління проєктом;
- забезпечити належну співпрацю між партнерськими інституціями, цільовими групами та зацікавленими сторонами з метою своєчасної реалізації проєкту та вчасного звітування перед європейськими та національними органами влади.

Детальніше про проєкт – за покликанням <https://unicom.community>

ВСТУП

Потенціал українських університетів щодо реалізації ними третьої місії потрапив до активно досліджуваних напрямів в освітньо-науковому просторі України з початком реалізації проєкту “Університети – Громади: посилення співпраці”.

Третя місія університету - багатозначне і комплексне поняття, яке з'явилося задовго до того, як отримало своє сучасне тлумачення. У різних частинах світу вона втілюється й оцінюється по-різному. Такі відмінності наявні між університетами Європейського Союзу і країн, які тяжіють до європейської інтеграції. Так, в Україні третя місія університетів частково регламентована у таких документах: Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р, Закон України № 848-VIII, у редакції від 6 квітня 2022 р. “Про наукову і науково-технічну діяльність”, Наказ Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Порядку реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проєктів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва” (2017 р.), Закон України “Про вищу освіту”, Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476 “Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні”, “Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”.

У Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року розкриваються основні механізми підтримки третьої місії університетів, які використовуються у світі, зокрема: систематизація дослідницької інфраструктури, оцінка її конкурентоспроможності з європейською дослідницькою інфраструктурою, забезпечення пріоритетного фінансування для її розвитку та узгодженості з Дорожньою картою розвитку Європейської дослідницької інфраструктури, затвердженої на Європейському стратегічному форумі дослідницьких інфраструктур.

Українські університети не проходять акредитацію з третьої місії, як наприклад університети Італії, але доцільність відкриття певних освітніх програм у них має обґрунтовуватись не лише економічними міркуваннями, але й відповідати суспільній місії університету, що й

враховується під час процедур внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, у т.ч. й акредитації освітніх програм. На інституційну спроможність ЗВО України суттєвий вплив справляє співпраця із зацікавленими сторонами, мережування й ефективність і швидкість реагування на запити суспільства загалом і певної цільової аудиторії зокрема. При цьому університети по-різному вирішують питання реалізації третьої місії, а наявність конкретних рекомендацій щодо її реалізації й оцінки могли б стати своєрідним орієнтиром і сприяти посиленню позитивного впливу університетів на сталий розвиток суспільства.

Реалізація третьої місії університетами є стратегічно важливим напрямом діяльності, яка, з одного боку, масштабує роль інституцій вищої освіти у суспільстві і сприяє його розвитку, а з іншого - посилює інституційну спроможність кожного з них через унікальність можливостей і партнерств, зумовлених галузевістю і розмаїттям спеціальностей фахівців, які працюють в цих університетах. Це може бути сприяння розвитку підприємливості молоді, ініціація відкриття і функціонування бізнес інкубаторів, створення можливостей для підвищення кваліфікації або перекваліфікації фахівців різного профілю, розвиток центрів освіти дорослих та університетів третього віку, розвиток STEM освіти і залучення до неї учнів закладів загальної середньої освіти, поширення культурного просвітництва і історичних студій для зацікавлених осіб, надання послуг з неформальної освіти тощо.

Важливо, що українські університети не припиняють свою діяльність навіть у критичних умовах функціонування. Більш того, під час пандемії та під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну їх колективи знайшли і продовжують знаходити нові шляхи підтримки громадянського суспільства та реагування на нові запити. Отже, українські університети доводять щодня свою стійкість і готовність ефективно реалізувати освітню, наукову і третю місію та відігравати ключову роль у зміцненні української ідентичності та розбудові інтелектуального потенціалу, розвитку людського капіталу і демократії в Україні, а також прискорити її євроінтеграційні процеси.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ: НАВЧАЛЬНІ МОДУЛІ

У розділі представлено структурований за навчальними модулями матеріал стосовно потенційних напрямів соціально зорієнтованої діяльності закладів вищої освіти у співпраці з громадянським суспільством.

Модуль “Європейський зелений курс” розроблено колективом науково-педагогічних працівників Сумського національного аграрного університету задля посилення уваги суспільства до проблем, пов’язаних зі зміною клімату, і екологізації України.

Модуль “Інклюзія” сфокусовано на виробленні у суспільстві інклюзивної політики та максимального залучення в активне життя всіх членів суспільства незалежно від віку, етнічної чи релігійної приналежності, рівня кваліфікації та освіти, обмежень внаслідок інвалідності тощо. Авторами-упорядниками модулю є представники академічної спільноти Українського державного університету імені М.П. Драгоманова.

Модуль “Гендерна рівність” презентовано представниками Української Асоціації Європейських Студій і Української Асоціації Викладачів та Дослідників Європейської Інтеграції. Його зміст присвячено виробленню гендерної рівності як елементу правової, економічної, політичної, культурної, інформаційної та інших видів рівності, які існують у суспільстві та державі і є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку та зміцнення демократичних інституцій, економічного зростання та соціальної згуртованості.

Модуль “Громадське здоров’я”, підготовлений науково-педагогічними працівниками і здобувачами Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, присвячено упровадженню політики громадського здоров’я, зорієнтованій на зниження ризиків, що формують значний тягар захворюваності та смертності серед населення та на стимулювання факторів, які, навпаки, сприяють зміцненню та збереженню здоров’я, що у свою чергу сприятиме збільшенню середньої тривалості життя та поліпшення добробуту населення.

Модуль “Стійкість і соціальна згуртованість”, створено науково-педагогічними представниками Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького і зорієнтовано на формування системного уявлення і опанування практичним інструментарієм для посилення стійкості, національної

стійкості й соціальної згуртованості у співпраці з університетами, вироблення здатності планування різновекторної співпраці для посилення стійкості і соціальної згуртованості з усіма зацікавленими сторонами і досягнення глобальних цілей сталого розвитку.

Модуль “Сталий економічний розвиток”, авторами якого є представники Львівського національного університету імені Івана Франка, присвячено поширенню знань, навичок та інструментів для впровадження принципів сталого економічного зростання на місцевому рівні, формуванню у представників територіальних громад комплексного розуміння сталого економічного зростання через ознайомлення з ключовими аспектами сталого розвитку, стратегічного планування, управління ресурсами та інноваційної співпраці.

У Модулі “Реалізація і захист прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті”, підготовленому колективом фахівців Донецького державного університету внутрішніх справ, для поширення в громадах базових знань щодо механізму реалізації і захисту основних громадянських прав, підвищення спроможності громадян до активної участі у громадсько-політичному житті країни і світу.

Модуль “Диджиталізація” укладено представниками Харківського національного університету радіоелектроніки та Львівського національного університету імені Івана Франка і присвячено презентації можливостей використання сучасних технологій для ефективнішого управління, прозорості рішень, збільшення залученості громадян у процес прийняття рішень, полегшення доступу громадян до важливих послуг.

KEY ASPECTS OF IMPLEMENTING THE THIRD MISSION OF UNIVERSITIES: TRAINING MODULES

The section presents material structured by training modules regarding potential areas of socially oriented activities of higher education institutions in cooperation with civil society.

The module “European Green Deal” was developed by a team of scientific and pedagogical staff of Sumy National Agrarian University in order to increase public attention to issues related to climate change and the greening of Ukraine.

The module “Inclusion” is focused on developing an inclusive policy in society and maximum involvement in the active life of all members of society regardless of age, ethnicity or religion, level of qualification and education, limitations due to disability, etc. The authors-compilers of the module are representatives of the academic community of the Drahomanov Ukrainian State University.

The module “Gender Equality” is presented by representatives of the Ukrainian Association of Professors and Researchers of European Integration and Ukrainian Association of European Studies. Its content is dedicated to the development of gender equality as an element of legal, economic, political, cultural, informational and other types of equality that exist in society and the state and are a necessary condition for achieving sustainable development and strengthening democratic institutions, economic growth and social cohesion.

The module “Public Health”, prepared by scientific and pedagogical staff and graduates of Vinnytsia National Pirogov Memorial Medical University, is dedicated to the implementation of public health policy aimed at reducing risks that form a significant burden of morbidity and mortality among the population and at stimulating factors that, on the contrary, contribute to strengthening and preserving health, which in turn will contribute to increasing the average life expectancy and improving the well-being of the population.

The module “Resilience and Social Cohesion” was created by scientific and pedagogical representatives of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University and is aimed at forming a systemic understanding and mastering practical tools for strengthening resilience, national resilience and social cohesion in cooperation with universities, developing the ability to plan multi-vector cooperation to strengthen resilience and social cohesion with all stakeholders and achieve global sustainable development goals.

The module “Sustainable Economic Development”, authored by representatives of Ivan Franko National University of Lviv, is dedicated to the dissemination of knowledge, skills and tools for implementing the principles of sustainable economic growth at the local level, the formation of a comprehensive understanding of sustainable economic growth among representatives of territorial communities through familiarization with key aspects of sustainable development, strategic planning, resource management and innovative cooperation.

The module “Implementation and Protection of Citizens’ Rights to Participate in Public and Political Life”, prepared by a team of professionals from Donetsk State University of Internal Affairs, is intended to disseminate basic knowledge in communities regarding the mechanism for the implementation and protection of fundamental civil rights, increasing the ability of citizens to actively participate in the public and political life of the country and the world.

The module “Digitalization” is prepared by representatives of Kharkiv National University of Radio Electronics, Ivan Franko National University of Lviv, and is dedicated to the presentation of the possibilities of using modern technologies for more effective management, transparency of decisions, increasing citizen involvement in the decision-making process, and facilitating citizens’ access to important services.

МОДУЛЬ “ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС”

The presented training kit contains materials dedicated to the issues of the European Green Deal, developed and systematized by Sumy National Agrarian University. The training kit consists of two components: a proposed training course on environmental security and EU climate policy within the framework of the third mission program for higher education institutions, and best practices developed by members of the UNICOM project consortium. The training course aims to foster deep awareness and understanding of implementing the third mission in preventing climate change, adaptation, and mitigation of its consequences, which can be utilized by representatives of local communities both in daily life and at various stages of professional activity and decision-making.

Актуальність

Зміна клімату є однією з найбільших загроз для людства. European Green Deal – це спроба Європи взяти на себе лідерство в боротьбі зі зміною клімату та створити більш стійку економіку. Реалізація цього плану відкриває нові можливості для розвитку економіки, створення робочих місць та підвищення якості життя. European Green Deal (EGD, Європейський зелений курс) - це амбітна ініціатива Європейського Союзу, спрямована на трансформацію Європи в кліматично нейтральний континент до 2050 року. Цей план передбачає радикальні зміни в економіці, енергетиці, транспорті та інших сферах життя, щоб зменшити викиди парникових газів та пом'якшити наслідки зміни клімату.

Основні цілі Green Deal:

- 1) кліматична нейтральність, досягнення нульових чистих викидів парникових газів до 2050 року;
- 2) перехід на чисту енергію завдяки заміні викопного палива на відновлювані джерела енергії, такі як сонячна, вітрова та гідроенергетика;
- 3) циркулярна економіка, спрямована на мінімізацію відходів, повторне використання матеріалів та створення більш стійких виробничих циклів.

4) збереження біорізноманіття через захист природних екосистем та відновлення пошкоджених.

5) забезпечення справедливого переходу до зеленої економіки, підтримка регіонів та галузей, які найбільше постраждають від декарбонізації тощо.

Прийнятий у липні 2021 року пакет "Fit for 55" став знаковим етапом у реалізації Європейського Зеленого Курсу. Він деталізує шлях ЄС до кліматичної нейтральності, передбачаючи низку законодавчих ініціатив. Механізми екологічної трансформації наразі закріплені у політиці ЄС, яка передбачає сукупність заходів, спрямованих на екологізацію ЄС. Зокрема, вони охоплюють заборону виробництва нових автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння до 2035 року, розширення видів палива, за які необхідно сплачувати податок на викиди вуглецю, а також розширену схему торгівлі квотами на викиди, за якою планується встановлювати ціну на викиди вуглецю для вуглецемістких секторів економіки, таких як автомобільний та морський транспорт¹.

Безпрецедентні заходи, спрямовані на трансформацію фінансового, енергетичного, транспортного та аграрного секторів, а також на стимулювання збереження лісів та біорізноманіття, є відповіддю на заклики наукового співтовариства. Як зазначається в останньому звіті IPCC, термінові дії є критично важливими для запобігання найгіршим наслідкам кліматичної кризи. ЄС, демонструючи свою прихильність до сталого розвитку, прагне мобілізувати глобальні зусилля зі стримування зміни клімату.

Зелений курс та рух до кліматичної нейтральності економіки, яким рухається ЄС, є одним з найскладніших викликів для України з огляду на затратність модернізації промисловості та енергетики. «Зелений» перехід України ускладнюється ще й через повномасштабну війну, яку Україна веде вже майже три роки. Однак мета України – повноправне членство в ЄС – не повинна залежати від якості поступок з боку Європейської Комісії щодо екологічного законодавства. Більше того, імплементація екологічного законодавства може вплинути на доступ української продукції на європейський ринок.

¹ Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal. KPMG International. 2022. 24p. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

Рисунок 1. Модель Зеленого курсу²

Аналітичний центр DiXi за фінансування ЄС та фонду відродження розробив річний моніторинговий звіт “Україна та Європейський зелений курс” в якому була надана оцінка реформам, котрі відбулися в країні у 2023 році на шляху до гармонізації українського законодавства з Європейським. Загалом і сам звіт і оцінка представників ЄС досить позитивно відзначили реформи, які відбулися у 2023 році, проте висловили побоювання щодо відкочування від реформ в окремих сферах через обставини що продиктовані війною³.

Виважений підхід до Зеленого курсу, впровадження та дотримання екологічних стандартів може стати дієвим важелем відновлення України. У разі належного опрацювання Зелений курс, представлений у вигляді нової моделі екологічно стійкої економіки, може перетворитися на стратегію, яка отримає національну підтримку і закладе підґрунтя для успішної та безпечної України. Він може відкрити нові ринки експорту та перспективні галузі економічної спеціалізації для країни, що має перейти на новий рівень доданої вартості та наздогнати європейські країни за показником доходу на душу населення. Це стане передумовою для залучення надзвичайно потрібних інвестицій у формування довгострокових виробничих

² Європейський зелений курс": що треба знати про екологічну політику ЄС. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ievropejskij-zelenij-kurs-shho-treba-znati-pro-ekologichnu-politiku-ies/>

³ Практики та реалії зеленого переходу. FEU's Climate Platform. URL: <https://climate.fru.ua/practices/in-ukraine/perehid-pid-chas-vijni-chi-zmozhe-ukrajina-nazdoghati-evropejskij-zelenij-kurs>

фондів, що значною мірою залежать від привабливості для приватних інвесторів⁴.

Цільова аудиторія

Представники територіальних громад, громадські організації, ветерани бойових дій та члени їх родин, переселенці, люди з інвалідністю, органи державної влади та місцевого самоврядування, заклади освіти, здобувачі освіти, науковці, що дотичні або зацікавлені до впровадження третьої місії у сфері зеленого курсу.

Мета

Формування глибокого усвідомлення та розуміння реалізації третьої місії щодо запобігання змінам клімату, адаптації та пом'якшення їх наслідків, що може бути використане як в повсякденному житті, так і на різних етапах професійної діяльності та прийняття рішень. Набуття компетенцій, що дозволяють практично впроваджувати проекти, пов'язані із зеленими технологіями, імплементувати європейський рівень екологічних цінностей та поведінки.

Завдання

1) дати уявлення про концепцію третьої місії університету та європейські екологічні цінності; визначити можливості та пріоритети для України; окреслити роль громадськості та недержавних організацій у протидії змінам клімату;

2) розвинути компетенції для залучення закладів вищої освіти до екологічних проектів місцевих громад; розвивати та аналізувати партнерство з бізнесом і місцевою владою для реалізації екологічних ініціатив; сприяти створенню стартапів і бізнес-ідей, спрямованих на екологічні інновації;

3) підтримувати соціальну справедливість у відповідях на зміни клімату; сприяти формуванню інклюзивної кліматичної політики через участь вразливих груп у розробці рішень, визнання та захист прав корінних народів, мігрантів та переселенців;

4) сформулювати розуміння глобальної циркулярної економіки, проаналізувати концепції та бізнес-моделі циркулярної економіки, навчити використовувати інструменти зеленого маркетингу;

⁴ Зелена угода і війна. Чи під силу Україні європейські кліматичні зобов'язання. URL: <https://greendealukraina.org/uk/news/zelena-uhoda-i-viina-chy-pid-sylu-ukraini-ievropeiski-klimatychni-zoboviazannia>

5) підготувати учасників до пошуку практичних рішень у вирішенні екологічних питань.

Компетентності

Після закінчення модуля учасники зможуть:

- розуміти базові аспекти реалізації третьої місії університету та зеленого підходу, покращити обізнаність про кліматичні ризики та шляхи адаптації, підвищити рівень екологічної свідомості;
- практично застосовувати знання у реальних екологічних проектах, розробляти зелені ініціативи та економічно обґрунтовувати їх, шукати фінансування, знати напрями співпраці з університетами, владою, бізнесом та іншими стейкхолдерами задля просування екологічної ініціативи;
- чітко усвідомити роль циркулярної економіки як потужного інструменту у боротьбі зі змінами клімату, вміти використовувати зелений маркетинг у просуванні екологічних ініціатив та проектів, створенні позитивного екологічного іміджу;
- свідомо використовувати підходи інклюзивної кліматичної політики, які забезпечують рівноправність, захист вразливих груп і враховують глобальну солідарність;
- шукати шляхи практичного вирішення екологічних проблем громади через створення зелених програм та кампаній, прийняття енергоефективних та ресурсощадних рішень, систему управління відходами тощо.

Базова термінологія

Зелений курс – це масштабна ініціатива Європейського Союзу, спрямована на перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року. Це означає, що всі викиди парникових газів, спричинені людською діяльністю, будуть компенсовані поглинанням вуглецю екосистемами або технологіями.

Глобальні кліматичні зміни — це довготривалі зміни клімату Землі, які включають підвищення середньої температури планети, зміни в атмосферних явищах, кількості та інтенсивності опадів, рівня світового океану та інших кліматичних умов. Ці зміни є результатом як природних процесів, так і людської діяльності.

Концепція сталого розвитку полягає у забезпеченні балансу між економічним зростанням, соціальним добробутом і охороною довкілля, щоб задовольнити потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити свої власні

потреби. Це підхід до розвитку, який враховує взаємозв'язок між екологічними, соціальними та економічними аспектами життя.

Продовольча безпека є ключовим аспектом сталого розвитку. Вона впливає на здоров'я, економічну стабільність, соціальну гармонію та екологічний баланс. Згідно з ООН, подолання голоду та забезпечення всесвітньої продовольчої безпеки є однією з головних Цілей сталого розвитку.

Зелені технології — це сукупність технологій, методів та рішень, які спрямовані на зменшення негативного впливу людської діяльності на довкілля, раціональне використання природних ресурсів і підтримку сталого розвитку.

Екологічна свідомість — це усвідомлення взаємозв'язку між діяльністю людини та станом навколишнього середовища, а також прагнення діяти відповідально з метою збереження природи та її ресурсів. Це проявляється у формуванні світогляду, який враховує екологічні аспекти у повсякденному житті, економічній діяльності та суспільному розвитку. Екологічна свідомість є основою сталого розвитку та вимагає зусиль як від окремих людей, так і від суспільства загалом.

Зелений кампус — це концепція управління та організації університетських або освітніх територій, спрямована на мінімізацію впливу закладу на довкілля, впровадження екологічних ініціатив і формування культури сталого розвитку серед студентів, викладачів та персоналу.

Орієнтовна програма

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
<i>Вступна частина</i>		
Тема 1	Концепція третьої місії університетів та європейські екологічні цінності. Європейський зелений курс та глобальні зміни клімату 1) Значення та роль третьої місії університетів у розвитку суспільства, вирішенні екологічних проблем та сприянні зеленим інноваціям 2) Європейський зелений курс та рух до кліматичної нейтральності економіки 3) Аналіз прогресу в наближенні кліматичного законодавства України до вимог ЄС	4

	4) Роль громадськості та недержавних організацій у протидії змінам клімату. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	
<i>Основна частина</i>		
Тема 2	Розробка та впровадження екологічних ініціатив громад 1) Ідентифікація екологічних потреб громади (енергетична залежність громад, забруднення природних ресурсів, знищення біорізноманіття тощо) 2) Проведення екологічного аудиту громади та розробка екологічних проектів 3) Форми партнерства університетів з бізнесом, місцевою владою та громадами для реалізації екологічних ініціатив 4) Грантові ініціативи, консультації та навчання з питань розробки та впровадження екологічних ініціатив <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	4
Тема 3	Інклюзивна кліматична політика 1) Інтеграція соціальних і економічних аспектів у кліматичні стратегії 2) Інтеграція гендерної рівності в кліматичні заходи: 3) Підвищення доступу до кліматичних технологій і інновацій 4) Освіта та підвищення екологічної свідомості <i>Формат: лекція, робота в малих групах</i>	4
Тема 4	Вплив кліматичних змін на продовольчу безпеку країни 1) Продовольча безпека та її складові. 2) тенденції впливу кліматичних змін на сільське господарство та продовольчу безпеку 3) Зміни у продовольчих ланцюгах 4) обмеженість доступу до земельних, водних та ін. ресурсів <i>Формат: лекція, робота в малих групах</i>	4
Тема 5	Циркулярна економіка в Україні та ЄС 1) Формування глобальної циркулярної економіки 2) Концепції циркулярної економіки. Дорожня карта циркулярної економіки 3) Ресурсозбереження і декарбонізація в циркулярній економіці. 4) Бізнес-моделі циркулярної економіки	4

Тема 6	Екологічні ризики та їх страхування 1) Кліматичні зміни як джерело екологічних ризиків 2) Основні типи екологічних ризиків 3) Ліцензування та екологічні штрафи 4) Особливості та переваги страхування екологічних ризиків	4
Тема 7	Зелений маркетинг як інструмент просування зелених ініціатив 1) Розробка і реалізація зеленої продукції. 2) Інструменти зеленого маркетингу (сертифікація, маркування, оцінка впливу на довкілля) 3) Підвищення обізнаності та зміна споживчих звичок 4) Формування попиту на зелені продукти, послуги, проекти <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
<i>Спеціальна частина</i>		
Тема 8	Шляхи протистояння аграрного сектору кліматичним змінам 1) Еколого-біологічні аспекти змін клімату 2) Адаптація сільського та лісового господарства до змін клімату 3) Адаптація садово-паркового господарства до змін клімату. 4) Адаптація агросистем до кліматичних змін <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	6
Тема 9	Планування та реалізація зелених старт-апів 1) Міні-електростанції на основі відновлювальних джерел енергії (сонячні батареї, вітряки). 2) Сорткування та переробка відходів 3) Органічне сільське господарство та вертикальні ферми 4) "Зелені" будівельні та інфраструктурні проекти 5) Електричні транспортні засоби <i>Формат: лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	6
Тема 10	Протидія змінам клімату на рівні громади та органів місцевого самоврядування. Вплив війни в Україні на кліматичні зміни. Дорожня карта кліматичних цілей України до 2030 року. <i>Формат: лекція-дискусія</i>	2

Орієнтовний перелік дій у межах реалізації діяльності за напрямом

Адаптація до змін клімату для громад, установ та організацій може бути впорядкована в кілька ключових кроків. Такий підхід сприятиме зниженню ризиків, пов'язаних зі змінами клімату, і підвищенню стійкості до екстремальних погодних умов.

1. Провести аудит кліматичних загроз і вразливостей, які можуть вплинути на громаду або організацію, визначити критичні інфраструктурні елементи, екосистеми або населення, які найбільш піддаються ризику.

1.1 Підготовчий етап:

- визначення конкретних цілей екологічного аудиту, таких як оцінка впливу громади на навколишнє середовище, оцінка екологічних ризиків, вивчення екологічних політик громади тощо.

- збір початкової інформації - документів, звітів, статистичних даних, інформації про інфраструктуру громади, що стосується екології (наприклад, використання природних ресурсів, стан водних ресурсів, рівень забруднення).

- визначаються конкретні напрямки, які будуть охоплені аудитом (наприклад, повітря, вода, відходи, зелена зона, інфраструктура тощо).

1.2 Аналіз стану навколишнього середовища

- Визначення рівня забруднення повітря, джерел викидів, зокрема від транспорту, промислових об'єктів, опалювальних систем тощо.

- Оцінка стану водних джерел, якості води, забруднення водних об'єктів (річки, озера, водосховища), рівень водозабору та утилізації води.

- Визначення рівня забруднення ґрунтів, накопичення відходів (побутових, промислових, будівельних) та методів їх обробки і утилізації.

- Оцінка стану місцевих екосистем, наявності природоохоронних територій, захисту біорізноманіття, збереження зелених зон, парків та лісів.

1.3 Аналіз місцевих екологічних ініціатив та програм

- вивчення місцевих норм, правил, політик і стратегій у сфері екології, їх відповідність національним і міжнародним стандартам.

- визначення того, як громада виконує екологічні зобов'язання, наприклад, щодо зменшення викидів CO₂, управління відходами, збереження природних ресурсів.

1.4 Оцінка екологічних ризиків та загроз

- визначення можливих загроз для громади, таких як повені, посухи, забруднення води та повітря, техногенні аварії, зміни клімату.
- оцінка рівня вразливості інфраструктури громади до екологічних загроз і кліматичних змін (наприклад, рівень захищеності від повеней, наявність системи водовідведення тощо).

2) Розглянути можливості залучення місцевих експертів, екологів та інженерів для розробки ефективних рішень, скласти бюджети та визначити джерела фінансування для реалізації адаптаційних заходів.

3) Проводити інформаційно-просвітницькі заходи для громадськості, щоб пояснити вплив змін клімату на регіон і заходи для їхньої адаптації, залучити жителів громади до обговорення планів адаптації, аби зробити їх більш прийнятними та ефективними.

4) Впроваджувати технічні заходи, такі як покращення водовідведення, модернізація транспортної інфраструктури, захист берегів від ерозії, а також запроваджувати екосистемні заходи (відновлення лісів, зелені насадження у містах для зниження температури, захист і відновлення водних екосистем для підвищення їхньої стійкості)

4.1 Розробка рекомендацій щодо покращення екологічної ситуації

- виявлення можливих заходів для покращення екологічного стану громади, таких як підвищення ефективності використання ресурсів, зменшення викидів забруднюючих речовин, покращення системи управління відходами, розвиток зеленої інфраструктури.

- розробка рекомендацій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку громади, включаючи стратегії збереження біорізноманіття, ефективного використання природних ресурсів та підтримки кліматичної адаптації.

- пропозиції щодо впровадження конкретних еко-ініціатив у місцеву політику і бізнес (наприклад, розвиток екологічних стартапів, зелених інфраструктурних проєктів).

5) Розробити систему моніторингу для оцінки ефективності впроваджених заходів та регулярно проводити оцінку змін клімату, оновлювати адаптаційний план відповідно до нових викликів.

5.1 Моніторинг результатів екологічних ініціатив

- після впровадження екологічних ініціатив необхідно здійснювати моніторинг для оцінки їх ефективності, впливу на екологічну ситуацію в громаді.

- в разі потреби коригуються стратегії та дії для досягнення кращих результатів у сфері охорони навколишнього середовища.

6) Розробити і впровадити протоколи реагування на надзвичайні ситуації, наприклад, інструкції для громадян у разі повені або буревію. Налагодити співпрацю з органами державної влади, службами надзвичайних ситуацій, громадськими організаціями для оперативного реагування на ризики.

7) Організовувати тренінги для мешканців громади, працівників підприємств, представників влади, бізнесу з підвищення їхньої обізнаності та готовності до змін клімату, забезпечити фахову підготовку в сфері управління кліматичними ризиками та адаптації та ін.

7.1 Проведення науково-просвітницької діяльності

- створення платформ для вивчення змін клімату, моніторингу якості води чи впливу людської діяльності на екосистеми

- проведення освітніх кампаній і тренінгів; курси зі сталого споживання та управління відходами для місцевого населення громади

- спільне озеленення територій університету та громад

- встановлення сонячних панелей чи вітряків на території університету, популяризація їх використання в громадах

- консультування підприємств щодо впровадження екологічних стандартів

- підготовка спеціалістів, здатних розробляти та реалізовувати екологічні ініціативи тощо.

Цей порядок дій допоможе університетам, громадам, установам і організаціям розвинути ефективну стратегію адаптації до змін клімату, сприяючи сталому розвитку та зменшенню негативних наслідків екстремальних кліматичних явищ.

Корисні ресурси

1. Brandi C. Green Trade for Sustainable Development? Risks and Opportunities on the Road to a Green Economy URL: <https://www.die-gdi.de/en/the-current-column/article/green-trade-forsustainable-development-risksand-opportunities-on-the-road-to-a-green-economy-1/>
2. Chamorro, A., Bañegil, T. M. (2006). Green marketing philosophy: a study of Spanish firms with ecolabels. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 13(1), 11- 24. URL: <http://dx.doi.org/10.1002/csr.83>

3. Circular economy action plan
https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en
4. Climate Change Performance Index. URL: <https://www.climate-change-performance-index.org>
5. Hristo Katrandjie, Ecological Marketing, Green Marketing, Sustainable Marketing: Synonyms or an Evolution of Ideas? Economic Alternatives, Issue 1, 2016, pp. 71-82.
6. ISO 14090:2019(en) Adaptation to climate change — Principles, requirements and guidelines. URL: <https://www.iso.org/obp/ui#iso:std:iso:14090:ed-1:v1:en>
7. PLASTIC CHALLENGE XAKATOH 2021. URL: <http://surl.li/vxymiy>
8. Polonsky M.J. Transformative green marketing: Impediments and opportunities, Journal of Business Research, Volume 64, Issue 12. 2011. P. 1311- 1319.
9. Shevchenko T., Kronenberg J., Danko Y., Chovancová J. 2021. Exploring the circularity potential towards the multiple use of residual material to operationalize a circular economy model. Clean Technologies and Environmental Policy, Springer Nature, 23, 2025–2036
10. Shevchenko T., Saidani M., Ranjbari M., Kronenberg J., Danko Yu., Laitala K. 2022. Mapping the consumer behaviour contribution to the circular economy transition: a conceptual consumer-centric framework. Journal of Cleaner Production, Special Issue «Who will benefit from the transition to the Circular Economy?», Volume 384, 15 January 2023, 135568 Elsevier. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652622051423>
11. Shevchenko T., Yannou B., Michael S., François C., Ranjbari M., Esfandabadi Z., Danko Y., Leroy Y. 2022. Product-level circularity metrics based on the “Closing–Slowing Future–Past” quadrant model. Sustainable Production and Consumption, Elsevier. Volume 34, 395-411.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352550922002640>
12. The EU’s plastics strategy aims to transform the way plastic products are designed, produced, used and recycled in the EU. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/plastics-strategy_en
13. Бідюк Д. Біопакування «FoodBIOPack», що зберігає довкілля: від ідеї до впровадження. URL: <http://surl.li/amnslu>

14. Дорожня карта кліматичних цілей України до 2030 року. Бачення громадськості. Центр екологічних ініціатив “Екодія”. Типографія Print Qіuck, ФОП Попов Д.В., Київ, 2020. 56 с.
15. Європейський зелений курс": що треба знати про екологічну політику ЄС <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ievropejskij-zelenij-kurs-shho-treba-znati-pro-ekologichnu-politiku-ies/>
<https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ievropejskij-zelenij-kurs-shho-treba-znati-pro-ekologichnu-politiku-ies/>
16. ЄЗК (Європейський зелений курс): можливості і загрози. URL: <https://ecolog-ua.com/news/yez-k-yevropeyskyy-zelenyy-kurs-mozhlyvosti-i-zagrozy>
17. Зелена угода Європи, або основи Green Deal: що принесе агросектору України курс на екологічність URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/825-zelena-ugoda-yevropi-abo-osnovi-green-deal-scho-prinese-agrosektoru-ukrayini-kurs-na-ekologichnist>
18. Зелена угода і війна. Чи під силу Україні європейські кліматичні зобов'язання. URL: <https://greendealukraina.org/uk/news/zelena-uhoda-i-viina-chy-pid-sylu-ukraini-ievropeiski-klimatychni-zoboviazannia>
19. Мельник О.С. та ін. Досвід європейських країн у вирішенні питань екологічної безпеки: навчальний посібник . Суми: ВВП «Мрія», 2017. 400 с.
20. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal. KPMG International. 2022. 24p. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>
21. Практики та реалії зеленого переходу. FEU's Climate Platform. URL: <https://climate.fru.ua/practices/in-ukraine/perekhid-pid-chas-vijni-chi-zmozhe-ukrajina-nazdoghati-evropejskij-zelenij-kurs>
22. Ращенко А.В., Лесь А.В., Бордюг Н.С., Майкун Є.І. Методичні аспекти кліматичного профілювання жителів міст. Екологічні науки. 2020. № 2(29). Т. 2. С. 165-168.
23. Сумський національний аграрний університет. URL: <https://snaeu.edu.ua>

МОДУЛЬ “ІНКЛЮЗІЯ”

This training kit provides a structured approach to fostering inclusion in higher education and local communities, developed by Dragomanov Ukrainian State University (DUSU). It offers resources and tools to enhance the "third mission" of higher education institutions (HEIs) by promoting equity, diversity, and social cohesion. The training kit comprises two main components: a proposed training course on inclusion and a compendium of best practices. The training course is designed to equip educators, community leaders, NGOs, and HEI representatives with the knowledge and skills necessary to develop inclusive environments. Key topics include inclusive pedagogy, accessibility, support for students with special educational needs (SEN), and community-driven approaches to inclusion.

Актуальність

Досвід ЄС демонструє безпрецедентну політику з максимального залучення в активне життя всіх членів суспільства незалежно від віку, етнічної чи релігійної приналежності, рівня кваліфікації та освіти, обмежень внаслідок інвалідності тощо. Інклюзивну політику ЄС можна визначити як проактивну, яка спрямована не тільки на вирішення існуючих проблем в суспільстві, але й на профілактику та активне попередження соціальної ізоляції. Це стає однією з основних цілей імплементації соціальної інклюзивної політики ЄС.

Так, Європейська комісія визначає інклюзію як «процес, який дозволяє всім людям, особливо тим, хто знаходиться в менш вигідних умовах, мати доступ до можливостей, ресурсів, та участі в соціальному житті на рівних правах з іншими» (European Commission). Міжнародна організація ЮНЕСКО надає таке визначення: «Інклюзія полягає в забезпеченні того, щоб всі студенти мали доступ до якісної освіти та навчалися в безпечному та сприятливому середовищі, що підтримує їхні потреби та таланти» (UNESCO). Згідно з Всесвітнім економічним форумом, «інклюзія означає створення умов, за яких всі індивіди, незалежно від їхньої національності, віку, статі, інвалідності, сексуальної орієнтації чи інших ознак, відчують себе залученими та мають рівні можливості для розвитку та участі» (World Economic

Forum). Саме на вирішення цієї проблеми спрямовано низку законодавчих рішень ЄС. Так, наприклад, Єреванське комюніке 2015 року засвідчує намір подолати проблеми інклюзії в освіті. Це є важливою метою для європейського простору вищої освіти, оскільки європейське населення стає все більш диверсифікованим, зокрема і через імміграційні та демографічні зміни. Вочевидь, освіта може виступати як потужний ресурс для досягнення європейської мети соціальної згуртованості. Проте в освітньому середовищі не все так успішно, оскільки багато людей, спільнот, позбавлені як в освітньому, так і в соціальному плані тих можливостей, які повинні бути доступні для всіх. Це стосується як соціальної, так і «медичної» інклюзії. Питання інклюзії набувають усе більшої актуальності, на жаль, через низку досить сумних факторів, зокрема, лавиноподібного зростання кількості дітей, які мають ті чи інші відхилення від когнітивної та біологічної норми. Одне з перших питань для інклюзивного середовища – забезпечення для «інших» дітей освітніх потреб. Передовим у цьому плані виявився саме європейський підхід. Так, в Іспанії, у 1994 р. було ухвалено Саламанську декларацію, в якій було окреслено основні принципи щодо поваги до різноманітності й індивідуальності людської особистості, що інтерпретує особливості освітніх потреб як форму індивідуального вияву людської природи (Портфоліо Молодіжної Ради Європи). Цю концепцію було розвинуто в Дакарі на Всесвітньому форумі з освіти (2000) від ідеї освіти та виховання для всіх до ідей прогресу та цілей освітнього процесу для всіх людей, незважаючи на ступінь фізичного або ментального здоров'я. З того часу ця концепція інклюзивної освіти була прийнята та впроваджена в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні.

У часи воєнно-політичної нестабільності та соціально-економічних змін важливого значення набуває соціальна згуртованість як рушійна сила збереження цілісності та стабільності. Згуртоване суспільство відповідає всім основним європейським цінностям – толерантності, рівності, гарантіям прав, соціальній відповідальності, довірі та повазі, свободі вибору тощо. Соціальна інклюзія передбачає визнання цінності та важливості кожного члена суспільства, надання рівних прав усім особам і групам у суспільстві, зокрема з працевлаштування, належного житла, охорони здоров'я, освіти та навчання тощо (Social inclusion, Collins Dictionary). Іншими словами, ідеї соціальної інклюзії ґрунтуються на взаємному почутті приналежності та поваги у соціальній групі, де кожен відіграє активну роль у життєдіяльності спільнот. Отже, інклюзія є однією із найважливіших

цінностей європейського суспільства. У світлі реалізації третьої місії освіти університети стають соціальними фасилітаторами, які об'єднують різні громадські сфери і допомагають їм конструктивно взаємодіяти з метою сприяння суспільно значущим соціальним трансформаціям, зокрема соціальній інклюзії. «Цінність наших освітніх практик буде вимірюватися не просто результатами стандартизованих тестів, а здатністю впливати на серце суспільства і допомагати народженню нової культури» (Папа Франциск, Global Compact on Education).

Цільова аудиторія

Заклади освіти, органи місцевої влади, громадські об'єднання, благодійні фонди та організації, інші державні та недержавні структури, які впроваджують або зацікавлені у впровадженні третьої місії у сфері соціальної інклюзії. Освітяни, люди з активною громадською позицією, здобувачі вищої освіти та інші зацікавлені особи, які бажають більше дізнатися про інклюзивні практики у суспільстві.

Мета

Формування глибшого розуміння реалізації третьої місії з урахуванням людського різноманіття в контексті цінностей інклюзивного суспільства, а також компетенцій, необхідних для створення й підтримання інклюзивного соціального середовища з метою сприяння розвитку, навчанню та соціальній адаптації осіб з особливими освітніми потребами та різними життєвими обставинами.

Завдання

1) дати уявлення про концепцію третьої місії університету та принципи й цінності широкої інклюзії; роз'яснити законодавчі та етичні засади інклюзивної освіти; розглянути типи освітніх і соціальних бар'єрів та способи їх усунення;

2) навчити аналізувати потреби громади у сфері інклюзії; сформувати вміння з розробки та впровадження інклюзивних ініціатив; розвивати навички командної роботи між закладами вищої освіти, громадськими організаціями та місцевою владою;

3) підтримувати культуру поваги та рівноправності; розвивати толерантне ставлення до різноманітності, емпатію та розуміння унікальності кожної людини, компетенцій управління багатоманітним комунікації;

4) підготувати учасників до пошуку практичних рішень у вирішенні питань соціальної інклюзії.

Компетентності

Після завершення модуля учасники зможуть:

- розуміти ключові аспекти реалізації третьої місії університету та інклюзивного підходу в освіті та соціальній сфері;
- оптимальніше організовувати та підтримувати інклюзивне соціальне/освітнє середовище;
- ефективніше взаємодіяти з іншими в умовах людської різноманітності;
- більш свідомо та активніше визначати проблеми соціальної інклюзії та шукати шляхи їх практичного вирішення.

Базова термінологія

Соціальна інклюзія – це процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності. Соціальна інклюзія охоплює широкий спектр стратегій і ресурсів, які орієнтовані на ті групи населення, які перебувають у несприятливому середовищі.

Інклюзивна освіта – це освітня технологія, яка передбачає навчання й виховання осіб з особливими потребами у звичайному навчально-виховному закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу.

Інклюзивний заклад освіти – це заклад освіти, який забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Особи з особливими освітніми потребами – це особи, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (особи з порушеннями психофізичного розвитку, особи з інвалідністю, особи-біженці, особи-мігранти, представники національних меншин, представники релігійних меншин, безпритульні особи, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, діти-сироти, особи із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші).

Додаткова підтримка в освітньому процесі – це комплекс додаткових постійних чи тимчасових послуг для осіб з особливими

освітніми потребами в освітньому процесі, в тому числі психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, послуги асистента вчителя, асистента дитини, забезпечення спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку тощо, що відповідають індивідуальним потребам здобувача освіти.

Універсальний дизайн в освіті – підхід, що забезпечує врахування всіх потреб здобувачів освіти на етапі планування освітніх послуг/продуктів і стосується всіх аспектів освітнього процесу: навчальних програм, навчальних планів, процесу оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, дизайну закладів освіти, спортивних майданчиків, веб-сайтів тощо.

(Термінологічний словник-інклюзія, 2018)

Орієнтовна програма

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
<i>Вступна частина</i>		
Тема 1	Концепція третьої місії університетів та принципи широкої інклюзії. Суспільне значення інклюзії. • Що таке і в чому полягає цінність для суспільства третьої місії університетів. • Інклюзія – визначення, види, основні принципи. • Основні принципи інклюзивної політики в суспільстві. Практика реалізації в громадах. • Інклюзивна освітня політика. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	4 години
<i>Основна частина</i>		
Тема 2	Розробка та впровадження інклюзивних ініціатив • Визначення потреб громади у сфері інклюзії. • Аналіз уразливих груп, методики вирішення їх спеціальних потреб • Визначення мети проведення інклюзивних ініціатив, соціальна відповідальність, типи заходів та вплив на громаду. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	4 години
Тема 3.	Розвиток навичок толерантності, компетенції управління багатоманіттям комунікації - Створення освітніх кампаній та програм підвищення обізнаності про важливість інклюзії	2 години

	- Практика використання соціальних мереж, Інтернет-ресурсів та медіа для пропаганди інклюзії та соціальної згуртованості. <i>Формат: лекція, практичні проекти, робота в малих групах</i>	
Тема 4.	Залучення громади та місцевих ресурсів у реалізацію ініціатив ● Механізми активного залучення мешканців до участі. ● Розширення ресурсної бази через місцеві організації та бізнеси. <i>Формат: лекція, евристична бесіда</i>	2 години
Тема 5.	Партнерство між ЗВО, громадськими організаціями та місцевою владою ● Взаємодія та координація для ефективної реалізації проектів. Побудова стійкої мережі контактів з ГО та місцевою владою ● Приклади успішних партнерських проектів у сфері інклюзії <i>Формат: міні-лекція, фасилітація дискусій, робота в малих групах</i>	2 години
Тема 6.	Фінансування проектів в сфері інклюзії. ● Пошук грантових можливостей для освітніх проектів в сфері інклюзії ● Джерела фінансування соціальних ініціатив. ● Практика підготовки заявок на гранти та співпраця з донорами. <i>Формат: лекція, евристична бесіда, робота в малих групах</i>	2 години
Тема 7	Моніторинг та оцінка ефективності соціальних ініціатив в сфері інклюзії ● Методи оцінки результатів у сфері інклюзії. ● Вимірювання впливу на громадськість і вдосконалення стратегій. <i>Формат: лекція, дискусія</i>	2 години
<i>Спеціальна частина</i>		
Тема 8	Специфіка роботи в інклюзивному просторі з урахуванням видів медичної інклюзії ● Огляд нормативних документів та спеціальні класифікації захворювань ● Права та обов'язки представників уразливих груп, законодавча база, типові приклади реалізації <i>Формат: лекція, дискусія</i>	6 годин
Тема 9	Виклики та перспективи в сфері інклюзії	4 години

	● Інклюзивна освітня політика — основні проблеми та бар'єри, з якими стикаються заклади. ● Практика соціальних інклюзивних проєктів — основні проблеми та їх подолання <i>Формат: лекція, евристична бесіда, робота в малих групах</i>	
Тема 10	Підготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інклюзії ● Навчання кадрів для реалізації третьої місії у сфері інклюзії. ● Програми підвищення кваліфікації для викладачів, студентів та громадських лідерів. <i>Формат: лекція, міні-лекція, дискусія</i>	2 години

Орієнтовний перелік дій у межах реалізації діяльності за напрямом

1. Аналіз поточної ситуації:

1.1. Провести аудит соціальної інклюзії в організації або спільноті:

- оцінка інфраструктури на доступність (фізична, інформаційна);
- аналіз нормативних документів і дотримання законодавчих вимог;
- визначення потреб цільових груп.

1.2. Організувати опитування або фокус-групи за участю людей із вразливих категорій (люди з особливими освітніми потребами, особи з інвалідністю, мігранти, представники нацменшин тощо).

2. Розроблення стратегії та плану дій:

2.1. Сформулювати цілі та завдання інклюзивної діяльності.

2.2. Скласти покроковий план реалізації інклюзивних заходів.

- врахування індивідуальних потреб цільової аудиторії;
- визначення ресурсів (фінансових, матеріальних, кадрових).

2.3. Підготувати критерії оцінки ефективності роботи з інклюзії.

Приклад загального чек-листу для оцінки рівня інклюзивності освітнього чи соціального простору

1. Фізична доступність

- Чи є доступні входи/виходи, ліфти, пандуси?
- Чи є адаптовані навчальні приміщення та вбиральні?

2. Політика та практика

- Чи існують політики, що сприяють рівним можливостям для всіх?

- Чи є інструкції для роботи з різними групами людей?
- 3. Навчальні ресурси
 - Чи доступні матеріали різними форматами (аудіо, великі шрифти, мова жестів)?
 - Чи використовуються адаптовані технології для осіб з обмеженими можливостями?
- 4. Психологічний комфорт
 - Чи створюється безпечне середовище для обговорення проблем дискримінації?
 - Чи підтримується ментальне здоров'я учасників спільноти?
- 5. Комунікаційна доступність
 - Чи доступні матеріали на кількох мовах?
 - Чи використовуються візуальні та аудіальні засоби для пояснення інформації?
- 6. Участь та залучення
 - Чи є інструменти для залучення думок різних груп?
 - Чи представлені різні соціальні групи в керівництві або комітетах?
- 7. Навчання та професійний розвиток
 - Чи надаються тренінги для персоналу з питань інклюзії?
 - Чи підтримуються програми підвищення обізнаності про інклюзивність?
- 8. Соціальна інтеграція
 - Чи є заходи для об'єднання різних груп?
 - Чи існують ініціативи, що підтримують соціальну згуртованість?
- 9. Зворотній зв'язок
 - Чи є система збору відгуків про рівень інклюзивності?
 - Чи є можливість анонімного зворотнього зв'язку?
- 10. Моніторинг та оцінка
 - Чи проводяться регулярні оцінки рівня інклюзивності?
 - Чи здійснюються заходи для вдосконалення інклюзивності на основі отриманих даних?

3. Підготовка інфраструктури:

3.1. Забезпечити доступність фізичного простору:

- встановити пандуси, ліфти, поручні, тактильні покажчики;
- облаштувати доступні санвузли, робочі місця та зони відпочинку.

3.2. Адаптувати цифрове середовище:

- розробити сайти та матеріали, доступні для користувачів з особливими потребами (наприклад, з функцією озвучування тексту).

3.3. *Створити комфортне комунікаційне середовище (мовні адаптації, переклад жестовою мовою).*

4. Навчання та підвищення кваліфікації:

4.1. *Організувати тренінги для співробітників і волонтерів:*

- принципи та цінності інклюзії.
- методи роботи з різними категоріями людей (наприклад, при особливих освітніх потребах, з особами з інвалідністю або мігрантами).

4.2. *Проводити семінари для учасників спільноти/представників громади на тему інклюзії та толерантності.*

4.3. *Створити наставницькі програми для «новачків» в інклюзивному середовищі.*

5. Робота з цільовою групою:

5.1. *Організувати підтримку:*

- індивідуальні плани супроводу (освітні, соціальні, трудові);
- консультації з психологами, педагогами, соціальними працівниками тощо.

5.2. *Створити умови для включення:*

- розробка адаптованих програм навчання та залученості;
- забезпечення технічними засобами реабілітації (слухові апарати, тифлотехніка тощо).

6. Розвиток інклюзивної культури:

6.1. *Проводити інформаційні кампанії:*

- організація днів толерантності, фестивалів інклюзії, просвітницьких заходів;
- створення медіаконтенту, відеороликів, соціальних проєктів про значущість інклюзії.

6.2. *Залучати всі верстви суспільства до ініціатив, пов'язаних з інклюзією.*

7. Взаємодія з партнерами:

7.1. *Встановити співпрацю з державними, освітніми та громадськими організаціями.*

7.2. *Залучати некомерційні організації, благодійні фонди, експертів для реалізації програм.*

7.3. *Ініціювати програми обміну досвідом з іншими організаціями.*

8. Оцінювання та моніторинг:

8.1. Проводити регулярний аналіз результатів:

- задоволеність цільових груп;
- зміна рівня залученості учасників.

8.2. Уточнювати стратегії та плани на підставі зворотного зв'язку.

8.3. Публікувати звіти про успіхи інклюзивної діяльності.

9. Постійний розвиток і масштабування:

9.1. Розширювати кількість учасників і охоплення програм.

9.2. Шукати нові формати інклюзивної роботи (онлайн-курси, мобільні додатки).

9.3. Впроваджувати інновації в підходах до інклюзії.

Корисні ресурси

1. Васильєва Г. І., Любарець В. В. (2018). Термінологічний словник-інклюзія. Київ : Міленіум. 42 с.
2. Всесвітній економічний форум. Why Diversity and Inclusion Are Important in the Workplace. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/why-diversity-inclusion-are-important-in-the-workplace/>.
3. Європейська комісія. Інклюзія та соціальна інтеграція. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1133>.
4. Нестерова М.О. (2019). Соціальна згуртованість та інклюзія в освіті : європейські практики молодіжної роботи. ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ, № 2 2019 46. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/37471>
5. Портфоліо молодіжної Ради Європи. URL: <http://youth-worker.org.ua/downloads/portfoliomolodizhnoyi-roboti-radi-yevropi/>
6. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: європейський вектор, українські реалії // Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2018 р.). Ізмаїл: РВБ ІДГУ, 2018. 72 с. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/socialne-partnerstvov-inkluzivnij-osviti-15-bereznja-2018-r.-1.pdf>
7. ЮНЕСКО. Inclusive Education: the Way of the Future. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>.
8. EU Practices of Social Cohesion in Education and Governance : socio-economic inclusion and social innovations. collective monograph/ directed by Prof. Marja Nesterova and Prof. Maryna Dielini. Sumy : University Book, 2022. 168 p.

9. Council of Europe. Education for Social Inclusion. URL: <https://www.coe.int/en/web/inclusive-education>.
10. Dielini M., Aksentiuk M. Social responsibility of business under the war conditions. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4602> DOI: 10.32782/2524-0072/2024-66-65
11. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Combating Discrimination and Promoting Inclusion. URL: <https://fra.europa.eu/en/themes/inclusion>.
12. Global Compact on Education (2020). URL: <https://www.educationglobalcompact.org/resources/Risorse>
13. Nesterova M. (2022). Cognitive focus of social cohesion development technologies as inclusion and adaptation strategies. Contemporary challenges in education, P. Poszytek, D. Brakoniecki, R. Romaniuk, A. Kordonska, R. Kordonski (eds.), Foundation for the Development of the Education System, Warsaw – Lviv 2022, p. 111-125.
14. OECD. Inclusive Growth - Policies and Initiatives. URL: <https://www.oecd.org/inclusive-growth/>.
15. Social inclusion. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/social-inclusion#:~:text=uncountable%20noun,%5Bapproval%5D>
16. The World Bank. Inclusion Matters: The Foundation for Shared Prosperity. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion>.
17. United Nations. Social Inclusion - United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-10-reduced-inequalities/targets/>.

МОДУЛЬ “ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ”

This training kit includes materials devoted to the issues of gender equality, developed and systematized by the Ukrainian European Studies Association and the Ukrainian Association of Professors and Researchers of European Integration. The training kit consists of two components: the suggested training course on gender issues as a part of the third mission agenda for higher education institutions and the best practices developed by the UNICOM project's consortium members. The training course aims to empower the representatives of Ukrainian local communities by equipping them with knowledge, skills, and instruments for introducing gender equality standards in community life as part of the European standards.

Актуальність

Гендерна рівність – один із засадничих принципів функціонування громадянського суспільства та правової держави, формування інклюзивного та безбар'єрного освітнього середовища. Гендерна рівність займає центральне місце серед цінностей Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ, ОЕСР, Ради Європи та Європейського Союзу. Особливістю гендерної рівності є те, що вона виступає елементом правової, економічної, політичної, культурної, інформаційної та інших видів рівності, які існують у суспільстві та державі. Принцип гендерної рівності базується на концепціях прав людини, соціальної справедливості, є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку та зміцнення демократичних інституцій, економічного зростання та соціальної згуртованості. У ХХІ ст. проблема забезпечення гендерної рівності є глобальною. Найбільшого прогресу в її розв'язанні досягли країни-члени Європейського Союзу. Вони мають розвинену правову систему та ефективні демократичні інститути, що сприяє реалізації принципів гендерної рівності. У державах ЄС велику увагу приділено саме практиці правозастосування та правореалізації у сфері гендерної рівності. Це передбачає не лише прийняття гендерно орієнтованого законодавства, але й його ефективну реалізацію. Попри те, що в Україні також ведеться активна робота над розробкою та впровадженням гендерної політики, існують суттєві виклики, серед яких війна, правовий нігілізм, гендерні стереотипи, низький відсоток

жінок, що беруть участь у політиці. За даними Всесвітнього економічного форуму, ґендерний розрив в Україні демонструє зміни в останні роки, що відображає як прогрес, так і виклики. Глобальний індекс ґендерного розриву оцінює поточний стан і розвиток ґендерного паритету за чотирма ключовими параметрами: економічна участь і можливості, рівень освіти, здоров'я та виживання та розширення політичних прав. Це найдавніший індекс, який відстежує прогрес зусиль країни щодо усунення цих прогалин з плином часу з моменту його створення у 2006 році.

Таблиця 1. Ґендерний розрив в Україні (2021-2024)

Рік	Загальний індекс ґендерного розриву	Політичні права жінок
2021	74 місце	103 місце
2022	81 місце	100 місце
2023	66 місце	87 місце
2024	63 місце	91 місце

Джерело: за даними Всесвітнього економічного форуму⁵ [8; 9; 10; 11].

У 2024 р. Україна піднялася на 11 позицій у загальному індексі ґендерного розриву, досягнувши 63 місця. Це свідчить про позитивні зміни в певних сферах, таких як економічна участь та доступ до освіти. Показники політичних прав жінок покращилися з 100 місця у 2022 р. до 91 у 2024 р., хоча все ще залишаються нижчими за бажані рівні.

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на становище жінок, які стали головами домогосподарств і взяли на себе нові обов'язки, що певною мірою може пояснити деякі коливання в показниках. Отже, ґендерні рейтинги показують поступовий прогрес України у досягненні ґендерної рівності, однак залишається ще чимало завдань щодо забезпечення рівних можливостей для жінок у всіх сферах життя. Ці бар'єри потребують комплексного підходу для їх подолання, включаючи зміни в законодавстві, освіті та суспільній свідомості.

Для подолання існуючих бар'єрів і стереотипів необхідні системні зусилля держави та суспільства. Важливо продовжувати

⁵ The Global Gender Gap Index 2021 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf; The Global Gender Gap Index 2022 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf; The Global Gender Gap Index 2023 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf; The Global Gender Gap Index 2024 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf.

впроваджувати законодавчі зміни та програми підтримки жінок, зокрема у сфері зайнятості та політичного представництва.

Нормотворчу діяльність щодо забезпечення принципу ґендерної рівності на міжнародному рівні здійснюють ООН, Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ та інші міжнародні організації. Ґендерна рівність є ключовою метою в міжнародно-правових нормах ООН від Загальної декларації прав людини до Цілей сталого розвитку (ЦСР 5; 16)⁶ [12], які апелюють до досягнення ґендерної рівності до 2030 року. Ґендерна рівність є одним із пріоритетів Ради Європи, що ставить завданням подолання викликів та усунення бар'єрів на шляху до забезпечення ґендерної рівності. Напрацювання Ради Європи в галузі прав людини та ґендерної рівності складають вагомий правову та політичну базу як на європейському, так і національному рівні. Стратегія ґендерної рівності Ради Європи на 2024-2029 роки закликає до активного впровадження ґендерного мейнстримінгу та включення ґендерного підходу в усі політики та заходи⁷ [6].

У документах Ради Європи зазначено, що ґендерна рівність є основоположним принципом, що включає відсутність дискримінації за ознакою статі, повагу до різноманітності та гарантії рівних можливостей для всіх людей. Це передбачає рівну участь в ухваленні рішень, рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів і їх справедливий розподіл, захист від усіх форм ґендерного насильства. Ґендерна рівність також охоплює однакове представництво, видимість, розширення прав і можливостей, відповідальність та участь у всіх сферах суспільного та приватного життя. Досягнення ґендерної рівності є ключовим для реалізації місії Ради Європи, яка полягає в захисті прав людини, підтримці демократії та збереженні верховенства права⁸ [6].

Принцип рівності між жінками та чоловіками лежить в основі європейської політики та є основоположною цінністю європейської інтеграції. Європейський Союз прийняв низку правових норм, які визначають забезпечення ґендерної рівності. У рішеннях та нормах права ЄС ґендерна рівність визначається як ключовий елемент у досягненні соціальної справедливості, економічного розвитку та

⁶ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

⁷ Gender Equality Strategy for 2024-2029. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/-/council-of-europe-gender-equality-strategy-for-2024-2029-available-in-ukrainian>

⁸ Gender Equality Strategy for 2024-2029. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/-/council-of-europe-gender-equality-strategy-for-2024-2029-available-in-ukrainian>

демократичного управління, а також включає боротьбу з усіма формами ґендерної дискримінації; забезпечення балансу в представленні жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, включаючи політику, економіку, медіа та ринок праці. У Договорі про Європейський Союз ґендерна рівність визначається як одна з основних цінностей ЄС. Рівність громадян ЄС встановлюється статтею 9 ДЄС. Початковий Договір про створення Європейського Співтовариства передбачав не принцип рівності, а принцип недискримінації за ознакою національної приналежності (стаття 7 ДЄС), наділяючи Співтовариство правом приймати антидискримінаційне законодавство та “принцип рівної оплати за рівну працю” по відношенню до працівників чоловічої та жіночої статі (стаття 119 ДЄС). Стаття 13 ДЄС була запроваджена лише після укладання Амстердамського договору. Ця стаття надає Раді право вживати заходів для боротьби з дискримінацією на підставі статі, расового чи етнічного походження, релігії чи віри, недієздатності, віку або сексуальної орієнтації.

У Хартії основоположних прав ЄС проголошується принцип рівності між жінками і чоловіками. Хартія ЄС захищає права людини та визначає право бути вільним від дискримінації за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, право на захист персональних даних фізичної особи і право на доступ до правосуддя. Вона включає положення про рівність перед законом (стаття 20), принцип недискримінації (стаття 21), повагу до культурного, релігійного та мовного розмаїття (стаття 22), рівність чоловіків і жінок (стаття 23), права дитини (стаття 24), права людей похилого віку (стаття 25) та право на інтеграцію недієздатних осіб (стаття 26)⁹ [1]. Ключова роль у втіленні принципу рівності на практиці належить Суду Європейського Союзу. Зміцнюючи та розширюючи принцип недискримінації, судова практика Суду ЄС наблизилася його до рівня загального принципу права Союзу.

Є чимало директив ЄС, що регулюють питання трудових відносин (Директива 2006/54/ЄС про рівність у питаннях зайнятості та професійної діяльності¹⁰ [2], Директива 2010/41/EU регулює питання

⁹ Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

¹⁰ Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0054>.

самозайнятості на основі принципу рівного ставлення¹¹ [3], Директива 2023/970 про посилення застосування принципу рівної оплати за рівну працю між чоловіками та жінками шляхом забезпечення прозорості оплати праці¹² [4]) тощо. Резолюція Європейського парламенту 2017/2210(INI) зосереджена на ґендерній рівності в медіа-секторі в ЄС, яка сприяє запобіганню стереотипам та забезпеченню рівних можливостей для жінок у медійній індустрії¹³[5]. Стратегія ґендерної рівності Європейського Союзу 2020-2025 визначає пріоритети та заходи у боротьбі з ґендерним насильством та для забезпечення рівності в усіх сферах життя, включаючи економіку і політику¹⁴ [7]. Ці та низка інших документів права ЄС формують правову базу та стратегічні напрямки для досягнення ґендерної рівності в державах-членах. Розроблена міжнародними організаціями система правових актів і рекомендацій щодо утвердження ґендерної рівності та протидії дискримінації має неухильно враховуватись Україною на шляху інтеграції з ЄС.

Україна, поділяючи цінності міжнародного співтовариства, приєдналась до переважної більшості міжнародних актів у цій сфері. Будучи членом Ради Європи з 1995 р., Україна імплементувала значну частину норм європейського права, включаючи і регулювання ґендерної рівності. В процесі інтеграції з Європейським Союзом обов'язковою умовою є гармонізація національного законодавства до норм права ЄС щодо ґендерної рівності та ґендерного паритету. Основні засади ґендерної політики держави визначає Верховна Рада України, застосовуючи у законодавчій діяльності принцип забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, що передбачено Конституцією України. ВР України здійснює також парламентський контроль за виконанням законодавчих актів у цій сфері. Окрім того, у ВР України з 10 грудня 2014 року функціонує

¹¹ Directive 2010/41/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity in a self-employed capacity and repealing Council Directive 86/613/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0041&qid=1730035166239>.

¹² Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 to strengthen the application of the principle of equal pay for equal work or work of equal value between men and women through pay transparency and enforcement mechanisms (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L0970&qid=1730035295828>.

¹³ European Parliament resolution of 17 April 2018 on gender equality in the media sector in the EU (2017/2210(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0101&qid=1730035849565>.

¹⁴ Gender Equality Strategy 2020-2025. EU. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en.

Підкомітет з ґендерної рівності та недискримінації в межах Комітету ВР з питань прав людини.

На сьогодні в Україні чинні низка документів, що регулюють питання ґендерної рівності у сфері освіти. Основними з них є Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»¹⁵ [18] та Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року у поточній редакції від 26 вересня 2020 року¹⁶ [23]. Обидва документи спрямовані на вдосконалення механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, зокрема й у сфері освіти.

В Україні обрана Урядова уповноважена з питань ґендерної політики, яка з 2018 року активно працює задля забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства. Це Катерина Левченко, яка є також співзасновницею та першою президенткою ГО «Ла Страда-Україна» в 1997-2018 роках. Її вплив поширюється на світовому рівні, оскільки вона активно виступала за участь України в конвенціях Ради Європи з торгівлі людьми, прав дітей і боротьбу з насильством стосовно жінок, а також ключових міжнародних угодах щодо ґендерної рівності. Вона мала суттєвий вплив на ратифікацію Україною Стамбульської конвенції у 2022 році шляхом розвінчання міфів про Конвенцію особливо в умовах війни в Україні (Офіс Ради Європи в Україні, 2024).

1 вересня 2020 р. Україна приєдналася до Біарріцького партнерства та взяла на себе зобов'язання у п'яти сферах: розвиток безбар'єрного громадського простору, дружнього до сімей з дітьми та маломобільних груп населення; навчання дітей принципам рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; зменшення ґендерного розриву в оплаті праці; створення більших можливостей для чоловіків доглядати за дітьми. В рамках цього партнерства Україна в червні 2022 р. ратифікувала Стамбульську конвенцію¹⁷ [21].

В умовах повномасштабної війни росії проти України проблема ґендерної рівності набуває особливо важливого значення, позаяк права жінок і чоловіків стали ще більш вразливими у результаті

¹⁵ Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

¹⁶ Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квіт. 2018 р. № 273. URL: <https://cutt.ly/GffWNXn>

¹⁷ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

воєнних дій ворога, вимушених переселень у більш безпечні місця чи тимчасового захисту в інших країнах. Забезпечення ґендерної рівності в умовах війни є важливим у боротьбі за захист прав людини та соціальну справедливість, що визначає спільні дії для створення більш рівноправного, інклюзивного та сталого суспільства. Забезпечення рівних прав та можливостей як для чоловіків, так і для жінок підвищує соціальну стійкість і сприяє швидшому відновленню України. Вже в умовах війни Кабінет Міністрів України 12 серпня 2022 р. розпорядженням №752-р схвалив Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року¹⁸ [13] та затвердив операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки. Ухвалена Стратегія є комплексним документом, який визначає пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення ґендерної нерівності в усіх сферах життя суспільства.

Важливим завданням є інтеграція ґендерної проблематики в усі напрямки державної політики, норми і стандарти, включаючи освітню. Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію впровадження ґендерної рівності у галузі освіти до 2030 року № 1163-р від 20 грудня 2022 р. [24] і затвердив план заходів на 2022-2024 роки для її реалізації. Документ розроблено Міністерством освіти і науки України на виконання Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року в рамках виконання зобов'язань Уряду в рамках Біарріцького партнерства. Метою цієї Стратегії є забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації у сфері освіти, для всіх учасниць/учасників освітнього процесу, на всіх рівнях освіти шляхом запровадження змін у структурно-організаційному та змістовно-процесуальному аспекті.

Стратегія впровадження ґендерної рівності у галузі освіти спрямована на:

- всебічне впровадження принципів і заходів щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, поваги людської гідності та недискримінації в нормативно-правових актах у сфері освіти;

¹⁸ Стратегія впровадження ґендерної рівності у галузі освіти до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 20 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

- вдосконалення освітнього процесу на засадах рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, недискримінації та протидії будь-якому насильству;
- посилення компетентностей та професійних можливостей спеціалістів у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;
- розширення міжнародного співробітництва в галузі освіти для забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;
- впровадження практик інклюзивності в освіту як основи подолання наслідків повномасштабної війни¹⁹ [24].

В Україні сформовано законодавчу базу для запровадження європейських стандартів недискримінації та рівності у 2005 р. з прийняттям уже згадуваного Закону України № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». На виконання положень цього Закону розгорнуто цілу низку освітніх ініціатив з питань ґендеру на базі як державних інституцій, так і неурядового сектора, а також ухвалено нормативно-методологічну базу для впровадження цих стандартів у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а саме Методичних рекомендацій щодо проведення ґендерного аудиту підприємствами, установами та організаціями Міністерства соціальної політики України 2021 р.²⁰, Методології та критеріїв проведення ґендерного аудиту закладів освіти, Наказ № 1182 Міністерства освіти та науки України від 5.11.2021²¹тощо.

Великий обсяг роботи щодо забезпечення ґендерної рівності здійснюють інститути громадянського суспільства. Після підписання та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також отримання статусу кандидата на вступ до ЄС, діяльність громадських організацій набула нового імпульсу. Вони активно працюють над розширенням прав і можливостей жінок і чоловіків, а також інтеграцією ґендерних підходів у різноманітні ініціативи та проекти. Громадські організації відіграють важливу роль у

¹⁹ Стратегія впровадження ґендерної рівності у галузі освіти до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 20 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

²⁰ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення ґендерного аудиту підприємствами, установами та організаціями, Наказ №448 Міністерства соціальної політики України від 9.08.2021 р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0448739-21#Text>.

²¹ Про затвердження Методології та критеріїв проведення ґендерного аудиту закладів освіти, Наказ № 1182 Міністерства освіти та науки України від 5.11.2021 р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodologiyi-ta-kriteriyiv-provedennya-gendernogo-auditiv-osviti>.

вдосконаленні чинного законодавства в сфері ґендерної рівності. Вони проводять навчальні та правопросвітницькі заходи, спрямовані на досягнення ґендерного паритету, реалізують власні проекти та програми, що мають ґендерну спрямованість, а також забезпечують публічність інформації про випадки ґендерної дискримінації.

Цільова аудиторія

Представники громад, організацій громадянського суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, покликаних забезпечити рівні можливості у професійному та особистісному вимірах для усіх членів суспільства без дискримінації за будь-якою ознакою, у тому числі і ґендеру.

Мета

Метою цього навчального комплексу є формування спроможності громад, ЗВО, неурядового сектора, установ та організацій різних форм власності у впровадженні європейських стандартів протидії дискримінації і забезпечення рівності, в тому числі і ґендерної рівності, у практику їхньої діяльності.

Завдання

- ознайомити цільову аудиторію із європейськими та світовими практиками боротьби із дискримінацією, в тому числі і за ознакою ґендеру;
- представити національне регулювання протидії дискримінації за ознакою статі та ґендеру;
- сформувати навички проведення ґендерного аудиту для інституцій та організації різних форм власності.

Компетентності, які буде сформовано

- знання про європейські стандарти протидії дискримінації, побудовані на понятті «захищеної ознаки»;
- розуміння вимог національного законодавства України щодо забезпечення ґендерної рівності для установ і організацій різних форм власності;
- базові навички проведення ґендерного аудиту, формування стратегій забезпечення ґендерної рівності і планів ґендерної рівності.

Базова термінологія

Принцип недискримінації є фундаментальним у євроінтеграційних процесах, в основі якого лежить заборона дискримінації у різних контекстах і на різних підставах. Особливу роль і значення у формуванні європейського стандарту боротьби з дискримінацією належать Європейському Союзу та Раді Європи. Використання стандартів ЄС та Ради Європи щодо протидії дискримінації загалом, а щодо забезпечення ґендерної рівності зокрема у практиці діяльності установ та організацій в Україні уможливить побудову суспільного ладу, справедливого для всіх.

Термін «дискримінація» окреслює ситуації, через наявність у неї захищеної ознаки коли особа потрапляє у несприятливе становище²². Перелік таких захищених ознак усталений у міжнародних стандартах захисту прав людини – вік, стать, колір шкіри, походження тощо, а також і ґендер. Під ґендером розуміють «...комплекс культурних і соціальних характеристик, що охоплює всі сфери діяльності людини»²³. Дискримінація має місце тоді, коли до особи має місце менш сприятливе ставлення через наявність такої захищеної ознаки, яку можна ідентифікувати, у порівнянні з тим, як ставляться чи могли ставитися до інших осіб у подібній ситуації²⁴.

Орієнтовна програма

Представники громад та органів місцевого самоврядування для формування власної спроможності у сфері антидискримінаційного регулювання і стандартів ґендерної рівності на власний розсуд можуть обирати різні компоненти із запропонованого переліку тем та адаптувати тривалість аудиторного навчання до конкретних потреб цільової аудиторії.

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
<i>Загальна частина</i>		

²² Посібник з європейського антидискримінаційного права, 2010, С.21.

²³ Цит. за Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. С.7.

²⁴ Посібник з європейського антидискримінаційного права, 2010, С.22.

Тема 1	Захист від дискримінації як суб'єктивне право людини. Інструменти і механізми захисту від дискримінації. Поняття “захищена ознака” як основа для захисту від дискримінації. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	2 години
Тема 2	Стандарти Ради Європи у боротьбі проти дискримінації. Протокол №12 до Європейської конвенції прав і свобод людини щодо ґендерної рівності. Практика Європейського Суду з прав людини з питань ґендерної рівності. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	2-6 годин
Тема 3.	Принцип недискримінації у ЄС. Стандарти ЄС у сфері боротьби з дискримінацією за різними ознаками. Хартія фундаментальних прав ЄС. <i>Формат: міні-лекція, робота в малих групах</i>	2-6 годин
Тема 4.	Стандарти ґендерної рівності ЄС. <i>Формат: практичне заняття, робота в малих групах</i>	2-6 годин
<i>Спеціальна частина</i>		
Тема 5.	Європейські стандарти ґендерного аудиту. Ґендерний аудит в Україні. <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	2-6 годин.
Тема 6.	Ґендерні стандарти в освіті і науці <i>Формат: лекція-дискусія</i>	2 години

Форми контролю та оцінки знань

Тестування основних понять на концепції через цифрові інструменти, представлення компонентів стратегічних документів.

Орієнтовний перелік питань для самоконтролю:

1. Що така дискримінація? Які є її види? За якими ознаками дискримінацію заборонено?
2. Дайте визначення поняттю «захищена ознака». Який підхід до цих понять є у ЄС, Раді Європи і Україні?
3. Які є підходи до поняття «ґендер»?
4. Що таке ґендерний план і які є його основні компоненти?
5. Що таке ґендерний аудит і які є його основні етапи?

Орієнтовний перелік дій

у межах реалізації діяльності за напрямом:

Організація та впровадження європейських практик боротьби з дискримінацією і забезпечення рівних можливостей в громадах або

державних установах вимагає у першу чергу розуміння та знання основ і змісту європейських стандартів протидії дискримінації, засад ґендерного аудиту і антидискримінаційної експертизи, аналізу відповідності власних практик існуючим європейським стандартами, розробки чіткої стратегії для впровадження цих практик у діяльність, а також формування інструментів поточного контролю і моніторингу за дотриманням цих стандартів.

На загальнонаціональному рівні доцільно зосередити увагу перш за все на підвищенні обізнаності проблематикою ґендерної рівності в академічному середовищі та в суспільстві шляхом:

1. Підвищення рівня розуміння національного законодавства та міжнародно-правових норм, програм і політик, що сприяють ґендерній рівності через проведення конференцій, круглих столів, для підвищення обізнаності про ключові концепції ґендерної рівності та механізми захисту прав жінок у партнерстві з органами державної влади та місцевого самоврядування, правозахисними та іншими громадськими організаціями.

2. Висвітлення тематики ґендерної рівності в медіа, включаючи соціальні, та проведення інформаційно-комунікаційних кампаній і публічних заходів для залучення широкої аудиторії до обговорення питань ґендерної рівності.

3. Проведення наукових і соціальних досліджень для виявлення причин ґендерної нерівності та розробка стратегічних заходів на основі отриманих результатів.

4. Надання послуг ґендерного аудиту, як інструменту аналізу та оцінки інклюзивності простору з точки зору безпеки та можливості рівного доступу до послуг для людей різних соціальних груп.

5. Запровадження ґендерної складової у стандартах вищої освіти.

6. Розробка сертифікатних програм з питань забезпечення ґендерної рівності та їх реалізація через безперервну освіту та освіту дорослих.

7. Включення проблем щодо ґендерної рівності в установчі документи ЗВО та їх стратегії розвитку.

8. Розробити дорожню карту, яка визначає конкретні завдання, строки виконання та відповідальних осіб за реалізацію плану з досягнення ґендерної рівності в ЗВО України.

На рівні громад, органів державної влади та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, освітніх установ, суб'єктів господарювання можна виділити наступні компоненти у впровадженні антидискримінаційних практик:

Освітній	Аналіз наявності власних практик	Формування стратегії впровадження європейських антидискримінаційних стандартів	Впровадження Стратегії і плану дій, моніторинг досягнення поставлених цілей
Проходження вишколу за наявними освітніми програмами, розробленими у ЗВО, органах державної влади, місцевого самоврядування, національними освітніми платформами та ініціативами, неурядовому секторі	Самоаналіз діяльності, зокрема, ґендерного аудиту на основі наявних рекомендацій та практичних посібників персоналом установи чи організації	1. Ознайомлення з результатами аналізу керівництва установи 2. Формування робочої групи з розробки стратегії впровадження європейських антидискримінаційних стандартів, і зокрема стандартів ґендерної рівності 3. Аналіз потреб установи, визначення її пріоритетів для стратегії, формування основних варіантів політики установи, вибір керівництвом варіанту стратегії, розробка плану дій, зокрема, плану ґендерної рівності, визначення відповідальних структурних підрозділів за реалізацію компонентів плану та стратегії, внутрішні обговорення змісту стратегії і плану дій з персоналом, прийняття документальної бази на рівні установи, організації.	1. Формування індикаторів для контролю та моніторингу 2. Формування внутрішньо-організаційної інституційної системи моніторингу 3. Оцінка стану виконання та визначення нових пріоритетів
Проведення власного аналізу освітніх потреб у сфері антидискримінаційного права та формування навчальних програм відповідно до власних потреб формату inhouse trainings	Зовнішній аналіз діяльності та політик організації незалежним експертами		

Орієнтовний порядок дій для громад, установ та організацій різних форм господарювання і власності може охоплювати такі кроки:

1. Проведення самоаналізу діяльності організації на відповідність чинним вимогам законодавства України та європейським стандартам протидії дискримінації і забезпечення рівності на основі наявних методичних рекомендацій (документальна перевірка, аналіз потреб і очікувань персоналу та стейкхолдерів, аналіз внутрішніх освітніх потреб з питань недискримінації в установі).

2. Формування пріоритетів для освітньої компоненти на основі аналізу освітніх потреб та визначити пріоритети установи, громади організації для формування стратегії протидії дискримінації і забезпечення ґендерної рівності.

3. Проведення ґендерного аудиту.

4. Створення робочої групи з розробки стратегії і плану дій для установи відповідно до визначених пріоритетів.

5. Ухвалення стратегії, плану дій, та системи показників для контролю і моніторингу її виконання.

6. Формування моніторингового механізму на рівні установи, запровадження практики оновлення пріоритетів та оновлення стратегічних документів відповідно до внутрішніх процедур.

Рекомендовані ресурси

1. Ґендер в деталях, <https://genderindetail.org.ua/about/>
2. Сайт Європейського Суду з прав людини, <https://www.echr.coe.int/>
3. Сайт Суду Європейського Союзу, https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/
4. Gender Equality Reports, https://www.unwomen.org/en/resources/gender-snapshot?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwpvK4BhDUARIsADHt9sQKXgmrqc3332--dlGVy2kMNeGTFkxjm_z1_Nwr3NDnKYa09nXt-AQaAs1nEALw_wcB
5. European Equality Law Network, <https://www.equalitylaw.eu/publications>
6. World Bank Gender Data Portal, <https://genderdata.worldbank.org/en/home>
7. European Institute for Gender Equality (EIGE) Gender Statistics Database, <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs> -

8. World Bank DataBank Gender Statistics, <https://databank.worldbank.org/Databases/source/gender-statistics>

Вибрана нормативна база:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku>
3. Європейська конвенція з прав людини 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». 7 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
6. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
7. Закон України «Про місцеве самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Закон України № 2866-IV від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
9. Закон України № 3739-VI від 20.09.2011 «Про протидію торгівлі людьми». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

11. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
12. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628>
13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення гендерного аудиту підприємствами, установами та організаціями, Наказ №448 Міністерства соціальної політики України від 9.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0448739-21#Text>
14. Про затвердження Методології та критеріїв проведення гендерного аудиту закладів освіти, Наказ № 1182 Міністерства освіти та науки України від 5.11.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodologiyi-ta-kriteriyiv-provedennya-gendernogo-audituzakladiv-osviti>
15. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
16. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
17. Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 to strengthen the application of the principle of equal pay for equal work or work of equal value between men and women through pay transparency and enforcement mechanisms (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L0970&qid=1730035295828>
18. Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0054>
19. Directive 2010/41/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity in a self-employed capacity and repealing Council Directive 86/613/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0041&qid=1730035166239>

20. European Parliament Resolution of 17 April 2018 on gender equality in the media sector in the EU (2017/2210(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0101&qid=1730035849565>
21. Gender Equality Strategy 2020-2025. EU. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en
22. Gender Equality Strategy for 2024-2029. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/-/council-of-europe-gender-equality-strategy-for-2024-2029-available-in-ukrainian>
23. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

Вибрана наукова, навчальна література:

1. Беляєва, Єлизавета. (2023). ГЕНДЕРНИЙ АУДИТ В УПРАВЛІННІ ПОТОКОМ ЦІННОСТІ МСП. Економіка та суспільство. 10.32782/2524-0072/2023-57-108.
2. Водянніков О. Гендерна рівність. Теорія і практика в порівняльному конституційному праві. Київ : ОБСЄ, 2021. 245 с.
3. Воровка М.І. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України (60-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ...докт. пед. наук. Кропивницький, 2019. 44 с.
4. Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманої. К.: Критика, 2013.
5. Глосарій Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона». URL: <http://krona.org.ua/gender.html>
6. Горобець, Н. О. Європейські стандарти гендерної політики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 27-29. URL: http://lsej.org.ua/1_2022/3.pdf.
7. Гендерна рівність: міфи, факти та державна політика, Посібник ПРООН в Україні, 2020. URL <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/gender-na-rivnist-mify-fakty-ta-derzhavna-polityka>

8. Гендерний аудит для громадських організацій / авт.: Л. Максимович, М. Чумало. Львів: 2019. 64 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/gendernyy-audyt-dlya-hromadskykh-orhanizatsiy>
9. Гендерний аудит доступності. URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2018/11/Gender-AccessibilityAudit-toolkit.pdf>
10. Європейське антидискримінаційне право: методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для студентів 1 курсу денної форми навчання юридичного факультету) / за ред. к.ю.н., доц. І.О. Грицай. Дніпро : ДДУВС, 2017. 42 с.
11. Запобігання та протидія дискримінації: кращі практики та поради / навчальний посібник [Переклад з англ. О. Свердлової, ред. І. Федорович]. Кам'янець-Подільський, 2014. 74 с.
12. Ісаєва Т., Дрожжина Т. Як створити центр антидискримінаційної освіти в школі: методичний poradnik. Харків, 2019. 34 с. URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2019/08/How-to-Create-a-Center-for-Anti-Discrimination-Education-at-School.pdf>
13. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.
14. Кімел М. Гендероване суспільство. К.: Сфера, 2003.
15. Курінько Р. М. Дотримання принципу рівного ставлення та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Посібник для роботодавців. К.: МБП, 2010.
16. Курінько Р. М. Кращі практики на рівні підприємств щодо поваги принципів рівних можливостей зайнятості та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Результати дослідження. К.: МБП, 2010.
17. Левченко К.Б. До методології проведення гендерної експертизи українського законодавства. Форум права. 2008. № 1. С.285-295. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08lkbeuz.pdf>
18. Малиновська Н. (2020) Гендерні студії у системі (не)формальної освіти під час гібридної війни проти України.

- Facta S Nataliia Malynovska imonidis” Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska” w Ostrogu. 2020 № 1 (13).
19. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.
 20. Мельник Т.М. Гендер як наука та навчальна дисципліна. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / [відповід. ред. М.М. Скорик]. К.: К.І.С., 2004. С. 10-29.
 21. Методика проведення аудиту доступності об’єктів, на яких розташовані виборчі дільниці. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/Accessibility_Practices_Guide_UKR.pdf
 22. Методика проведення комплексного гендерного аудиту міського простору. URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2020/11/methods-of-conducting-a-comprehensive-gender-audit-space.pdf>
 23. Моніторинг сексистської реклами: методичні рекомендації щодо проведення. Х., 2018 URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2018/06/Guidelines-on-sexist-of-advertising-monitoring.pdf>
 24. Недискримінаційне вчителювання: путівник для освітян / Андрусик О., Дрожжина Т., Елькін О., Марущенко О., Масалітіна О., Ракитська І., Рассказова О. Харків, 2021. 55 с. URL: <https://www.edcamp.ua/wp-content/uploads/2021/12/Nediskriminacijne-vchitelyuvannya.pdf>
 25. Плеханова, Ганна, Плоха, Ольга (2018). Плани гендерної рівності як інструмент забезпечення соціальної справедливості в університетах. URL: www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19678/1/тези_Плеханова%20Плохая.pdf
 26. Пономарьов С.Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.
 27. Посібник з європейського антидискримінаційного права, Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав, Рада Європи, 2010 р.

28. Посібник з проведення комплексного гендерного аудиту закладу професійної (професійно-технічної) освіти, 2023. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2023/05/22/Posibn.z.proved.kompl.hender.audytu.P-PT-O.22.05.2023.pdf>
29. Хабарова, Т. (2023). Гендерна рівність та справедливість в трудовому праві. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (36), 135-140. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-15>
30. Цілі сталого розвитку: Що треба знати органам місцевого самоврядування. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/340-2018>
31. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в XX ст. Незалежний культурологічний часопис «І». 2000. № 17. С. 22-29.
32. A Comparative Analysis of Non-discrimination Law in Europe, 2023. URL: <https://www.equalitylaw.eu/publications>
33. A Comparative Analysis of Gender Equality Law in Europe, 2023. URL: <https://www.equalitylaw.eu/publications>
34. Belavusau, Uladzislau & Henrard, Kristin (Eds). (2018) EU Anti-Discrimination Law beyond Gender, Hart Publishing, Oxford.
35. Ellis, Evelyn & Watson, Philippa. (2013). EU Anti-Discrimination Law. EU Anti-Discrimination Law. 1-576. 10.1093/acprof:oso/9780199698462.001.0001.
36. European Equality Law Review, 2023. URL: <https://www.equalitylaw.eu/publications>.
37. The Global Gender Gap Index 2021 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
38. The Global Gender Gap Index 2022 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
39. The Global Gender Gap Index 2023 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
40. The Global Gender Gap Index 2024 rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf
41. Rossi, Lucia & Casolari, Federico. (2017). The Principle of Equality in EU Law. 10.1007/978-3-319-66137-7

МОДУЛЬ “ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ’Я”

This training kit includes comprehensive materials on public health, developed and systematized by the National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine. It provides a resource for understanding and implementing the "third mission" of higher education institutions (HEIs) in public health.

The training kit consists of two components: the proposed training course on public health as a key aspect of the third mission and a compendium of best practices. The training course focuses on equipping representatives of Ukrainian local communities, HEIs, health organizations, and NGOs with the knowledge, skills, and tools needed to organize and implement effective public health initiatives. Key areas include disease prevention, health promotion, early detection, and the development of sustainable health programs tailored to community needs.

Актуальність

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров’я, громадське здоров’я – це наука та практика попередження захворювань, збільшення тривалості життя та зміцнення здоров’я шляхом організованих зусиль суспільства [1]. Закон України “Про систему громадського здоров’я” [2] визначає громадське здоров’я подібним чином – як сферу знань та організовану діяльність суб’єктів системи громадського здоров’я щодо зміцнення здоров’я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя. Відтак, система громадського здоров’я лежить в основі профілактичної медицини, а отже, завдяки комплексним підходам, спрямована на збереження здоров’я населення.

Політика громадського здоров’я, запроваджена Міністерством охорони здоров’я (МОЗ), передбачає різні заходи зі збереження та покращення здоров’я населення на різних рівнях: від індивідуального до популяційного. Частина цих заходів орієнтована на зниження ризиків, що формують значний тягар захворюваності та смертності серед населення та на стимулювання факторів, які, навпаки, сприяють зміцненню та збереженню здоров’я. Результатом впровадження цих

заходів стане збільшення середньої тривалості життя та поліпшення добробуту населення.

Відтак, задля досягнення окреслених цілей важливо залучати широкі верстви населення, спільноти, громадські організації та інші інституції (місцеві та національні) до заходів з покращення громадського здоров'я. Одним зі шляхів такого залучення є реалізація третьої місії. Зокрема, третя місія закладів вищої освіти та інших освітніх інституцій спрямована не лише на навчання та дослідження, але й на забезпечення соціального впливу через інноваційні підходи, які сприяють громадському добробуту та розв'язанню суспільно важливих питань.

Активні заходи, що реалізуються в межах третьої місії, можуть включати інформаційно-просвітницькі кампанії, що формують здорові звички; організацію заходів з профілактики захворювань та їх раннього виявлення, а також надання інформаційної підтримки щодо важливих аспектів здорового способу життя. Участь громадських організацій, фондів та інших суб'єктів громадянського суспільства в таких ініціативах дозволяє створити мережу підтримки, яка уможливорює досягнення високих показників громадського здоров'я населення: демографічних (висока народжуваність, низька смертність, збільшена середня очікувана тривалість життя); високі показники фізичного розвитку; низькі – захворюваності та інвалідності. Завдяки координації та співдії різних гравців щодо впровадження більш доступних, недискримінаційних та нестигматизуючих заходів (від зміни суспільної думки до формування прихильностей) можливий ширший позитивний вплив на всі верстви населення.

Розбудова такої системи в Україні можлива завдяки багатовекторній діяльності – від підтримки здорових умов праці й навчання до запровадження на місцевому рівні практик із покращення довкілля, які сприяють зниженню захворюваності. Ці зусилля можуть бути розширені завдяки міжсекторальній співпраці та залученню спільноти до ініціатив, таких як волонтерські програми, курси навчання здоровому способу життя, проведення громадських тренінгів з основ медичної грамотності.

Успішна реалізація цих заходів можлива лише за умови тісної співпраці між державними органами, освітніми закладами, громадськими організаціями та бізнесом. Кожен з цих секторів може вносити свій внесок у підвищення рівня обізнаності населення про важливість профілактики та зміцнення здоров'я, а також сприяти доступу до необхідних ресурсів для формування усвідомлення

необхідності дотримуватись здорового способу життя. Таке стратегічне партнерство дозволить не тільки зменшити тягар захворюваності, але й створити міцний фундамент для поліпшення якості життя українців та їх добробуту в довгостроковій перспективі.

Цільова аудиторія

Заклади вищої освіти, органи місцевої влади, заклади охорони здоров'я, громадські об'єднання, благодійні фонди та організації, інші державні та недержавні структури, які впроваджують або зацікавлені у впровадженні третьої місії у сфері громадського здоров'я. Медичні працівники, люди з активною громадською позицією, здобувачі вищої освіти та інші зацікавлені особи, які бажають більше дізнатися про підходи до покращення рівня свого здоров'я.

Мета

Мета цього тренінгового модулю полягає в тому, щоб надати учасникам з різних секторів – громадських організацій, освітніх установ, закладів охорони здоров'я, місцевих адміністрацій та інших зацікавлених сторін – необхідні знання та навички для ефективного впровадження третьої місії в сфері громадського здоров'я. Цей ресурс спрямований на неформальну освіту, що дозволяє всім зацікавленим сторонам краще розуміти, як вони можуть зробити свій внесок у покращення здоров'я населення через спільні зусилля та інноваційні підходи.

Завдяки цьому освітньому модулю, учасники зможуть отримати доступ до практичних методів, які включають організацію просвітницьких кампаній, проведення профілактичних заходів і формування здорових звичок у громадах. Це забезпечить комплексний підхід до розв'язання нагальних питань громадського здоров'я і стане цінним інструментом для інтеграції третьої місії у щоденну діяльність установ та організацій. Учасники навчатимуться, як співпрацювати між собою та із залученими спільнотами, щоб успішно реалізовувати ініціативи, спрямовані на поліпшення умов життя, підвищення рівня здоров'я та створення довгострокової соціальної користі.

Модуль підвищує значущість залученості різних представників громади до питань третьої місії в сфері громадського здоров'я й уможливорює спільні зусилля для досягнення стратегічних цілей у сфері громадського здоров'я, роблячи цю місію доступною і результативною для кожного. Ключовою особливістю тренінгу є навчання через досвід різних ключових учасників (університет-влада-громадський сектор) на рівні громад.

Завдання

Модуль передбачає навчання фахівців та ініціативних команд, які будуть впроваджувати профілактичні заходи, просвітницькі проекти та інші заходи у сфері громадського здоров'я, і включає реалізацію наступних завдань, але не обмежується ними:

1. Забезпечення розуміння концепції третьої місії в громадському здоров'ї – формування розуміння основних принципів та важливості третьої місії, а також її ролі у створенні здорових та сталих спільнот.

2. Надання інструментів для організації просвітницьких та профілактичних кампаній – забезпечення практичними матеріалами й методологіями для проведення інформаційних заходів, які сприяють покращенню рівня здоров'я населення.

3. Розвиток навичок міжсекторальної співпраці – навчити учасників ефективної взаємодії між громадськими організаціями, освітніми установами, медичними закладами та місцевими адміністраціями для спільного вирішення проблем громадського здоров'я.

4. Формування навичок та умінь аналізу потреб громадян – надати навички оцінки основних проблем і потреб спільнот з метою більш точного націлення програм і заходів громадського здоров'я на відповідні цільові аудиторії.

5. Навчання методам комунікації та залучення спільноти – ознайомити учасників з методами активного залучення громади до обговорення та реалізації ініціатив, щоб підвищити рівень участі та відповідальності за результат.

6. Підвищення рівня обізнаності про заходи із профілактики та раннього виявлення хвороб – забезпечити слухачів знаннями про профілактичні заходи та інноваційні підходи, що сприяють попередженню інфекційних та неінфекційних захворювань та поліпшенню якості життя.

7. Створення учасниками тренінгів безпосередніх планів дій для реалізації ініціатив у сфері громадського здоров'я – допомогти учасникам створити конкретні плани, орієнтовані на потреби їхніх організацій і спільнот, з чіткими завданнями та показниками результативності в сфері громадського здоров'я.

8. Розвиток навичок управління проектами та ресурсами – навчити ефективному плануванню, розподілу ресурсів та контролю за реалізацією заходів у сфері громадського здоров'я.

9. Підтримка соціальної відповідальності та сталого розвитку – сформулювати у учасників усвідомлення їхньої ролі в побудові здорового

суспільства, необхідності забезпечення високих стандартів громадського здоров'я для уможливлення сталого розвитку суспільства у довготривалій перспективі.

10. Сприяння створення мереж підтримки та обміну досвідом – сприяти усвідомленню необхідності створення спільнот практиків та обміну кращим досвідом для постійного вдосконалення підходів до реалізації третьої місії у сфері громадського здоров'я.

Ці завдання спрямовані на підготовку учасників до активної, ефективної діяльності, що вплине на зміцнення громадського здоров'я в Україні та забезпечить розширення доступу населення до якісних профілактичних програм.

Компетентності

Підвищенню ефективності реалізації третьої місії у сфері громадського здоров'я сприятиме формування наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

1. Розуміння можливих шляхів реалізації третьої місії у сфері громадського здоров'я – знання основних засад, актуальних проблем, а також важливих індикаторів і методів оцінки здоров'я населення.

2. Комунікаційні навички – вміння ефективно доносити важливу інформацію до громадськості, використовувати інструменти цифрової комунікації для поширення знань про здоров'я.

3. Навички співпраці – здатність до міжсекторальної взаємодії та налагодження співробітництва з іншими організаціями, освітніми установами, та державними структурами для реалізації проєктів у сфері громадського здоров'я.

4. Критичне мислення та аналіз даних – вміння збирати, інтерпретувати та аналізувати дані про здоров'я населення, що допоможе ухвалювати обґрунтовані рішення.

5. Проєктний менеджмент – знання та навички для ефективного планування, організації, реалізації та оцінки результатів проєктів, спрямованих на покращення здоров'я населення.

6. Орієнтація на стале зростання та інновації – здатність застосовувати інноваційні підходи та орієнтуватися на довгострокові результати, зокрема у розробці та реалізації програм, що підтримують здоров'я населення.

Спеціальні компетентності:

1. Оцінка та пріоритизація потреб громадського здоров'я – здатність проводити оцінку потреб у конкретних спільнотах для

виявлення ключових проблем громадського здоров'я та визначення пріоритетних заходів. Це, зокрема, навички розробки опитувань, проведення фокус-груп та пріоритизації потреб на основі даних.

2. Адвокація у сфері політики громадського здоров'я – у просуванні політик, що підтримують здоров'я, через пропозиції, підкріплені даними досліджень, презентації та співпрацю з розробниками цих політик.

3. Підвищення освіченості та грамотності в питаннях здоров'я – навички у створенні та проведенні освітніх програм, що спрямовані на подолання прогалин у медичній грамотності спільнот. Передбачає адаптацію повідомлень з інформацією щодо громадського здоров'я до різних верств населення для покращення розуміння цієї інформації та залученості до реалізації профілактичних заходів.

4. Оцінка ініціатив громадського здоров'я – експертність у розробці метрик, інструментів та методик для оцінювання впливу програм у сфері громадського здоров'я, включаючи як якісні, так і кількісні методи для оцінки результатів та визначення напрямків покращення дій.

5. Набуття навичок користування цифровими інструментами для підтримки здоров'я населення (медичними застосунками, платформами телемедицини, соціальними мережами) для покращення медичної просвіти та забезпечення доступу до інформації та ресурсів з охорони здоров'я.

6. Планування готовності до надзвичайних ситуацій – здатність розробляти, впроваджувати та поширювати чіткі плани дій для забезпечення швидкого реагування в разі надзвичайних ситуацій, що призводять до порушення стану здоров'я (війн, пандемій, природних та техногенних катастроф)

7. Розробка сталих програм – набуття навичок з розробки програм із довготривалим впливом та стійкістю, включаючи планування бюджету, залучення фінансування та створення структур, що забезпечують продовження підтримки та виконання програм після їх початкових етапів.

Базова термінологія

Третя місія університетів – діяльність університетів, спрямована на взаємодію з суспільством, сприяння його соціально-економічному, культурному та інноваційному розвитку, а також – на вирішення актуальних суспільних проблем.

Міжсекторальні дії – зусилля сектору охорони здоров'я, направлені на розвиток співпраці з іншими секторами суспільства з метою поліпшення показників здоров'я населення.

Громадське здоров'я – це комплекс заходів, направлених на попередження захворювань, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я шляхом організованих зусиль суспільства.

Індивідуальне здоров'я – стан повного соціального, біологічного та психічного благополуччя, коли функції всіх органів і систем організму людини врівноважені з навколишнім середовищем, відсутні будь-які захворювання, хворобливі стани та фізичні дефекти.

Популяційне здоров'я – умовне статистичне поняття, яке досить повно характеризується комплексом демографічних показників, рівнем фізичного розвитку, захворюваністю та частотою преморбідних станів, інвалідністю певної групи населення.

Безпечний рівень здоров'я – мінімальний рівень потенціалу здоров'я, за якого відсутні ознаки хронічних захворювань та ендогенні фактори ризику їх виникнення.

Моніторинг здоров'я – система довгострокових спостережень, оцінок, контролю, прогнозу стану і зміни здоров'я населення, а також вивчення факторів ризику, соціальних детермінант здоров'я та інших умов, що впливають на стан здоров'я громад.

Профілактика – система державних, громадських та медичних заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я людей, виховання здорового молодого покоління, підвищення працездатності та продовження активного життя.

Суспільна профілактика – система профілактичних заходів, що забезпечуються державними заходами, зафіксованими в законодавстві України

Група ризику – група людей, які через свій біологічний, соціальний статус, поведінку чи умови навколишнього середовища більш схильні до виникнення хвороб чи порушень здоров'я порівняно з рештою населення.

Детермінанти здоров'я – це сукупність біологічних, поведінкових, соціальних, економічних та екологічних факторів, які впливають на стан здоров'я людини або популяції та визначають рівень здоров'я.

Фактори ризику – чинники навколишнього середовища, а також поведінкові та генетичні фактори, які можуть негативно впливати на стан здоров'я людини та викликати захворювання за певних умов.

Здоровий спосіб життя – це система мислення, поведінки та стилю життя людини, що спрямована на профілактику виникнення різноманітних захворювань та збереження і зміцнення здоров'я.

Промоції здоров'я – це процеси, спрямовані на підвищення обізнаності та створення умов для покращення здоров'я і якості життя через формування здорових звичок, освітні програми та підтримку сприятливого середовища.

Епідеміологічний нагляд – протиепідемічна робота, спрямована на систематичне спостереження за розвитком епідемічного процесу у зв'язку із соціальними та природними умовами на конкретній території з метою обґрунтування проведення відповідних профілактичних та протиепідемічних заходів [1, 3].

Орієнтовна програма

Наведені нижче освітні теми можуть допомогти глибше усвідомити роль різних установ у підвищенні рівня здоров'я населення, допоможуть організовувати та проводити заходи третьої місії та сприятимуть зміцненню партнерства у сфері громадського здоров'я:

№ п/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
<i>Вступна частина</i>		
Тема 1	Визначення громадського здоров'я, концепція третьої місії та її роль у сфері громадського здоров'я. Наукове та практичне підґрунтя профілактики хвороб та збільшення тривалості життя. • Визначення громадського здоров'я, цілі, задачі, основні поняття • Сучасні наукові та практичні засади попередження захворювань, збільшення тривалості життя та зміцнення здоров'я. • Концепція третьої місії в сфері охорони здоров'я.	4 години
	• Основи та цінність третьої місії. • Роль закладів вищої освіти у зміцненні громадського здоров'я. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	

<i>Загальна частина</i>		
Тема 2	Розробка та впровадження соціально-оздоровчих ініціатив • Визначення потреб громади у сфері здоров'я. • Визначення мети проведення соціально-оздоровчих ініціатив, соціальна відповідальність, типи заходів та впливів на громаду. • Загальні особливості розвитку, шляхи передачі та особливості профілактики інфекційних та неінфекційних хвороб <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	4 годин
Тема 3.	Розвиток навичок комунікації та пропаганди здорового способу життя • Створення освітніх кампаній та програм підвищення обізнаності про необхідність підтримання здорового способу життя. • Стратегічне використання соціальних мереж, Інтернет-ресурсів та медіа для пропаганди здоров'я. <i>Формат: лекція, евристична бесіда</i>	2 годин
Тема 4.	Залучення громади та місцевих ресурсів у реалізацію ініціатив • Визначення цільової аудиторії для проведення заходів третьої місії у сфері громадського здоров'я • Механізми активного залучення представників громади до участі в таких заходах. • Розширення ресурсної бази через місцеві організації та бізнеси. <i>Формат: лекція, евристична бесіда</i>	2 годин
Тема 5.	Партнерство між ЗВО, громадськими організаціями та місцевою владою • Взаємодія та координація для ефективної реалізації проєктів. • Побудова стійкої мережі контактів з ГО та місцевою владою • Приклади успішних партнерських проєктів у сфері громадського здоров'я. <i>Формат: міні-лекція, робота в малих групах</i>	2 години

Тема 6.	Фінансування проєктів з громадського здоров'я: гранти, фандрайзинг та спонсорство • Джерела фінансування соціальних ініціатив. Фандрайзинг • Підготовка заявок на гранти та співпраця з донорами. <i>Формат: лекція, евристична бесіда, робота в малих групах</i>	6 години
Тема 7	Моніторинг та оцінка ефективності соціальних ініціатив • Методи оцінки результатів у сфері громадського здоров'я. • Вимірювання впливу на громадськість і вдосконалення стратегій. <i>Формат: лекція, дискусія</i>	2 години
<i>Спеціальна частина</i>		
Тема 8	Законодавча база та нормативно-правова підтримка третьої місії • Огляд нормативних документів та шляхи заохочення для підтримки третьої місії. • Права та обов'язки ЗВО і органів місцевого самоврядування. <i>Формат: лекція, евристична бесіда</i>	3 години
Тема 9	Виклики та перспективи третьої місії у сфері громадського здоров'я • Основні проблеми та бар'єри, з якими стикаються заклади. • Впровадження інноваційних рішень для подолання цих викликів. <i>Формат: лекція, евристична бесіда, робота в малих групах</i>	3 години
Тема 10	Підготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері громадського здоров'я • Навчання кадрів для реалізації третьої місії у сфері громадського здоров'я. • Програми підвищення кваліфікації для викладачів, студентів, представників органів влади та лідерів громадської думки. <i>Формат: лекція, міні-лекція, дискусія</i>	2 години

Орієнтовний перелік питань для самоконтролю:

Загальні питання:

1. Як ЗВО визначає третю місію в питаннях громадського здоров'я?
2. Як ЗВО визначає сучасні потреби та проблеми громади з питань громадського здоров'я, вирішення яких є основою для реалізації третьої місії університету?
3. Яким чином ЗВО підтримує співробітників, залучених до реалізації ТМ?
4. Кількість проєктів щодо третьої місії з питань громадського здоров'я, які ЗВО реалізував за звітний період (останній рік, 5 років тощо)?

Партнерство з громадою:

5. Якими є нагальні потреби громади з питань громадського здоров'я, якими зараз опікується ЗВО?
6. Як місцева громада залучена до реалізації третьої місії ЗВО?
7. Чи налагоджено співпрацю з місцевими громадами, державними установами та неурядовими організаціями у сфері громадського здоров'я?
8. Якими є форми співпраці ЗВО та громади з питань громадського здоров'я?
9. Чи враховані потреби та пріоритети громади у розробці програм?

Оцінка потреб населення:

10. Чи проведено дослідження стану здоров'я місцевого населення, військовослужбовців або внутрішньопереміщених осіб?
11. Чи використовуються результати досліджень для формування медичних та соціальних ініціатив?

Розвиток інфраструктури охорони здоров'я:

12. Чи забезпечено університетом доступ до медичних ресурсів та консультаційних послуг для населення?
13. Чи створені центри громадського здоров'я або мобільні медичні клініки на базі університету?

Освітні ініціативи:

14. Чи проводяться освітні програми для громади щодо профілактики захворювань, здорового способу життя та ментального здоров'я?
15. Чи залучено студентів та викладачів до участі у громадських ініціативах з охорони здоров'я?

Реабілітаційні програми:

16. Чи розроблено програми фізичної та психологічної реабілітації для військових та переселенців?

17. Чи забезпечується їх ефективна реалізація та підтримка?

Психологічна підтримка:

18. Чи створені центри або групи психологічної підтримки для вразливих категорій населення?

19. Чи надається кваліфікована допомога у подоланні стресу та ПТСР?

Інновації та технології:

20. Чи впроваджуються новітні технології та інноваційні підходи для покращення стану здоров'я населення?

21. Чи розробляються науково-дослідні проекти у співпраці з міжнародними організаціями?

Фінансування та ресурси:

22. Чи виділяються достатні ресурси для підтримки громадських ініціатив університету у сфері охорони здоров'я?

23. Чи залучаються додаткові джерела фінансування, зокрема гранти або спонсорська підтримка?

Підтримка сталого розвитку:

24. Чи відповідають програми університету принципам сталого розвитку?

25. Чи розглядається вплив ініціатив на навколишнє середовище та громаду в довгостроковій перспективі?

Моніторинг та оцінка ефективності:

26. Чи достатньо ЗВО ефективний у питанні третьої місії в сфері громадського здоров'я? Що можна покращити?

27. Чи проводиться регулярний моніторинг та оцінка результативності програм університету у сфері громадського здоров'я?

28. Чи аналізуються відгуки громади та коригуються ініціативи відповідно до їхніх потреб?

29. Які інструменти використовує ЗВО для вимірювання результатів впливу проєктів з громадського здоров'я?

30. Як враховується думка громади при реалізації третьої місії ЗВО?

31. Які методи оцінювання застосовує ЗВО для визначення ефективності співпраці громади та ЗВО з питань громадського здоров'я?

32. Які зміни зафіксовані у громаді в результаті реалізації університетом третьої місії з питань громадського здоров'я?

33. Якими є плани на майбутнє щодо реалізації третьої місії в сфері громадського здоров'я?

Орієнтовний перелік дій у межах реалізації діяльності за напрямом

1. Проведення досліджень потреб громади – збір і аналіз даних для визначення основних проблем громадського здоров'я, специфічних для певної громади чи регіону.

2. Розробка освітніх програм – створення навчальних модулів, тренінгів та семінарів для підвищення обізнаності населення з питань здорового способу життя, профілактики захворювань і важливості вакцинації.

3. Залучення до співпраці місцевих структур та організацій – налагодження партнерств із місцевими медичними установами, органами влади, громадськими організаціями, освітніми закладами та підприємствами для спільного вирішення питань здоров'я населення регіону.

4. Поширення інформації через цифрові інформаційні канали – використання вебсайтів, соціальних мереж і мобільних застосунків для надання доступу до важливої інформації про громадське здоров'я.

5. Організація акцій та кампаній з підвищення обізнаності населення – планування та проведення інформаційних кампаній, орієнтованих на актуальні проблеми (наприклад, акції до Всесвітнього дня боротьби з туберкульозом чи Всесвітнього дня здоров'я).

6. Запровадження програм профілактики та раннього виявлення захворювань – організація скринінгових програм, профілактичних обстежень та консультування для раннього виявлення факторів ризику розвитку захворювань.

7. Моніторинг та оцінка ефективності реалізованих заходів третьої місії у сфері громадського здоров'я – регулярний збір даних та проведення оцінки для аналізу результатів та впливу цих заходів на здоров'я громади.

8. Підтримка програм запобігання наслідкам надзвичайних ситуацій – розробка алгоритмів дій задля навчання населення швидкому та адекватному реагуванню на надзвичайні ситуації (наприклад, в разі спалаху інфекційного захворювання, природних катастроф або застосування зброї масового ураження).

9. Залучення громади до прийняття рішень – створення можливостей для участі громади в обговоренні та ухваленні рішень, що

стосуються їхнього здоров'я, наприклад, через громадські слухання або робочі групи.

Ці дії допоможуть комплексно реалізувати третю місію у сфері громадського здоров'я, сприяючи покращенню здоров'я та добробуту населення через освіту, профілактику, партнерство і стале залучення громади.

Визначення ключових ресурсів та партнерств, необхідних для реалізації ЗВО заходів третьої місії у сфері громадського здоров'я

1. Фінансова підтримка та гранти: надання фінансування як керівництвом ЗВО, так і іншими грантодавачами (стейкхолдерами) для проведення досліджень, виконання проєктів та ініціатив у сфері громадського здоров'я, зокрема, в програм з профілактики хвороб, здорового способу життя, та боротьби з поширенням захворювань.

2. Створення міжсекторальних партнерств: сприяння співпраці між університетами, медичними установами, місцевими органами влади та громадськими організаціями для ефективнішої реалізації ініціатив у галузі громадського здоров'я.

3. Інформаційна підтримка: забезпечення інформаційних кампаній, що підвищують обізнаність про ініціативи університетів у сфері здоров'я, а також про те, як місцева громада може долучитися до таких проєктів.

4. Інфраструктурна підтримка: забезпечення доступу до необхідних ресурсів, таких як лабораторії, медичні центри або технологічне обладнання, що можуть бути використані для досліджень та практичної діяльності в університетах.

5. Політична підтримка та сприяння: внесення змін до місцевих політик та нормативних актів, що полегшують університетам впровадження ініціатив у сфері громадського здоров'я, включаючи освітні програми та профілактичні заходи.

6. Залучення громадськості: організація заходів для місцевих жителів та активне залучення громадськості до ініціатив університетів, що сприяє підвищенню рівня участі населення у заходах громадського здоров'я.

Корисні ресурси

1. Гула, Г. В. (2020). Громадське здоров'я: предмет і завдання. Вступу у дисципліну. Основна термінологія. Львів: ЛДУФК. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/30011/1/%D0%93%D1%83%D0%BB%D0%B0_%D0%93%D0%97_%D0%BB-1.pdf

2. Верховна Рада України. (2022). Закон України “Про систему громадського здоров’я”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>
3. Слабкий, Г. О., Миронюк, В. І., Качала, Л. О., & Ратаніна, О. М. (2017). Основні терміни, які вживаються у сфері громадського здоров’я. Україна. Здоров’я нації, 3(44), 235–245. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Uzn_2017_3_43.pdf
4. Гржибовський, Я. Л., & Любінець, О. В. (2020). Медико-соціальні детермінанти здоров’я (огляд світової літератури). Український медичний часопис, 2(136), Т.2(3/4), 1–6. URL: <https://doi.org/10.32471/umj.1680-3051.136.175646>
5. Коваль, О. П., Національний інститут стратегічних досліджень. (2024). Здоров'я та фінансова незалежність як пріоритети політики активного довголіття. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zdorovya-ta-finansova-nezalezhnist-yak-priorityty-polityky>
6. Ляшко, В., Півень, Н., Брага, М., Рижкова, А., Нагорна, І., Приходько, В., ...Короленко, В., Центр громадського здоров’я. (2024). Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров’я. URL: https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Manual_Development%20and%20funding%20of%20regional%20and%20local%20public%20health%20programs_print_210x297%2B3mm.pdf
7. Оржель, О., Петроє, О., Шофолова, Н., & Литовченко, О. (2023). Соціальна відповідальність у закладах вищої освіти України: результати соціологічного опитування : аналітична доповідь. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. URL: <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-63-6-2023>
8. Україно-швейцарський проєкт «Діємо для здоров’я» (2023). Покращення показників з неінфекційних захворювань: бар’єри та можливості системи охорони здоров’я в Україні : аналітичний звіт за результатами оцінки. Київ. URL: https://idss.org.ua/arhiv/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%20%D0%9D%D0%86%D0%97-web_Kurylo.pdf
9. Ждан, В. М. & Голованова, І. А. (Ред.). (2023). Громадське здоров’я в Україні: здобутки та виклики сьогодення: колективна

- монографія [Public health in Ukraine: achievements and challenges of modern times: collective monograph]. Полтава. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/items/2621faf9-7f77-44c4-ad1a-f9f127922db3>
10. Serheta, I. V. (2024). State of health of pupils of secondary educational institutions and features of its relationship with indicators of living conditions and lifestyle. In. *Moderní aspekty vědy: XLI. Díl mezinárodní kolektivní monografie* (str. 253–264). Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-41.pdf>
 11. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Брухно, Р. П., Скалецький, Ю. М., Чопчик, В. Д., Варивончик, Д. В., & Зенкіна, В. І. (2024). До питання створення алгоритму оцінки рівня культури безпеки у сучасних закладах охорони здоров'я. *Медичні перспективи*, 29(2), 194–205. URL: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2024.2.307698>
 12. Mostova, O., Stoyan, N., Bratkova, O., Dudarenko, O., Drezhenkova, I., & Serheta, I. (2023). Regularities of the course of the processes of psychophysiological adaptation among pupils of senior school age with different levels of health. *European Science*, 4(sge18-04), 148–157. URL: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2023-18-04-008>
 13. Serheta, I. V., Bratkova, O. Yu., Serebrennikova, O. A., Redchits, M. A., & Ocheredko, O. M. (2023). Hygienic bases of prognostic assessment of professional adaptation and state of health of students mastering medical specialties, based on the use of statistical models. *Bulletin of problems biology and medicine*, 2(169), 159–172. URL: <https://doi.org/10.29254/2077-4214-2023-2-169-159-172>
 14. Міністерство освіти і науки України. (2018). Стандарт вищої освіти: другий (магістерський) рівень, галузь знань 22 – Охорона здоров'я, спеціальність: 229 – Громадське здоров'я. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/229-gromadske-zdorovya-magistr.pdf>
 15. Бойчук, Ю. Д. (Ред.). (2017). *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія*. Харків: Вид. Рожко С. Г. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Zagalna_teorija_zdorovia_i_zdorviazberegennja.pdf
 16. Устінов, О. В. (2018). Система громадського здоров'я: МОЗ України розробило законопроект. URL: www.umj.com.ua/uk/novyna-

- 126457-sistema-gromadskogo-zdorov-ya-moz-ukrayini-rozrobilo-zakonoproekt
17. Кабінет Міністрів України. (2016). Концепція розвитку системи громадського здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80#Text>
 18. Сергета, І. В., Дреженкова, І. Л., & Стоян, Н. В. (2020). Здоров'язберігаючі технології та особливості їх застосування в сучасних закладах вищої освіти у контексті формування ефективної системи громадського здоров'я: психогігієнічні основи. В. Ждан, В. М., & Голованова, І. А. (Ред.), Громадське здоров'я в Україні: реалії, тенденції та перспективи (с. 65–76). Полтава: "Фірма "Техсервіс".
 19. Chorna, V. V., Serheta, I. V., & Makhnyuk, V. M. (2019). Modern going near creation of in-hospital comfort for patients and medical personnel in psychiatric establishments of health protection. *Biomedical and Biosocial Anthropology*, 35, 48–53. URL: <https://doi.org/10.31393/bba35-2019-08>
 20. Serheta, I. V., Mostova, O. P., Panchuk, O. Y., & Drezhenkova, I. L. (2020). Physiological-hygienic standards of motor activity of students of higher education institutions and scientific substantiation of ways optimization in the context of formation of effective public health system. *Wiadomości Lekarskie*, 73(5), 877–882. URL: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202005108.pdf>
 21. Serheta, I. V., Bratkova, O. Yu., Dyakova, O. V., Dudarenko, O. B., Drezhenkova, I. L., Vakolyuk, L. M., & Lobastova, T. V. (2021). Modern approaches to the screening assessment of the degree of the risk of prenosological disorders in the state of mental health of school-age pupils in the context of analysis of behavioral aspects of public health. *Wiadomości Lekarskie*, 74(5), 1169–1173. URL: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2021/WLek202105123.pdf>
 22. Сергета, І. В., Власенко, О. В., Серебреннікова, О. А., Драчук, О. П., & Стоян, Н. В. (2022). Освітньо-наукова програма "Громадське здоров'я": основні положення та провідні шляхи реалізації під час підготовки докторів філософії у сучасних умовах. Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеєвські читання) : зб. тез доп. наук.–практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). (с. 98–100). Київ: "Просвіта", Вип. 22.

23. Теклюк, Р. В., & Сергета, І. В. (2022). Здоров'язберігаюча компетентність як важлива корелята формування способу життя здобувачів середньої освіти у теперішній час: сучасні підходи, особливості тлумачення, шляхи розв'язання проблемних питань. Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеевські читання) : зб. тез доп. наук.–практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). (с. 412–414). Київ: “Просвіта”, Вип. 22.
24. Петроє, О., & Шофолова, Н. (2023). Третя місія університетів: досвід Італії для України з імплементації й оцінювання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка, 1(17), 41–49. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.08>
25. Шеренговський, Д. (2024, жовтень 17). Що таке третя місія університетів і чому вона важлива в час війни? [веб блог]. URL: <https://surl.lu/nfapnd>

МОДУЛЬ “СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ”

This chapter of a training kit contains a module material devoted to the issues of the resilience and social cohesion, developed and systematized by representatives of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University. The module consists of a description of the relevance of resilience and social cohesion as the basis for society's wellness, target audience for whom the module can be useful, its aim (a support to the stakeholders in their cooperation with higher education institutions regarding strengthening resilience and social cohesion), objectives to be achieved and competences to be formed. A proposed training course also contains a thesaurus of basic terminology, indicative content of the module topics and a checklist on its implementation. There is also a list of useful resources.

Актуальність

Сучасне українське суспільство проживає буремний період воєнного часу, тому різноманітні напрями його діяльності часто пов'язують зі стійкістю й соціальною згуртованістю. Ці поняття є ключовими загалом для будь-якого суспільства, а в критичні часу набувають ще більшого значення.

В українському законодавстві, зокрема в Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості" окреслено суть поняття «національна стійкість» та регламентовано комплексну і цілеспрямовану реалізацію заходів, зосереджених на її посиленні шляхом залучення різних рівнів влади, інституцій та організацій. Заклади вищої освіти України є ключовими інституціями, які роблять свій внесок до Національної системи стійкості шляхом цілеспрямованих дій і заходів у співпраці з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадськими організаціями та іншими інституціями.

Одним із чинників, які забезпечують національну стійкість є соціальна згуртованість. Поняття соціальної згуртованості має різноманітні тлумачення, проте відповідно до контексту застосування ми дотримуємося його визначення, представленого у виданні

“Соціальна згуртованість в Україні”, як “взаємопов’язаність і єдність розмаїтих соціальних суб’єктів – індивідів, соціальних груп та інституцій – на національному та місцевому рівнях, а також позитивні та гармонійні взаємодії, співпрацю та відносини між цими суб’єктами у суспільстві, що охоплює спільні норми, цінності та ідентичності” (Соціальна згуртованість в Україні, 2024). Рада Європи визначає соціальну згуртованість насамперед як матеріальну інтеграцію, тобто здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів шляхом зменшення нерівності та забезпечуючи справедливий доступ до наявних ресурсів.

У Стратегії Ради Європи щодо соціальної згуртованості зазначено, що вона ґрунтується на 4 ключових ідеях:

Інвестування в соціальні права та згуртоване суспільство;

Розбудова спільної соціальної відповідальності;

Посилення представництва та демократичного ухвалення рішень, розвиток суспільного діалогу та громадянської активності;

Побудова безпечного майбутнього для всіх.

Цільова аудиторія

Органи місцевого самоврядування; управління освіти; освітяни закладів загальної середньої, професійно-технічної, фахової передвищої і вищої освіти; здобувачі закладів освіти; громадські організації; інші державні та недержавні структури, які впроваджують або зацікавлені у впровадженні третьої місії університетами і готові співпрацювати у цьому напрямі; учасники бойових дій, ветерани та члени їх родин; представники національних товариств і національних меншин; вимушено переміщені особи; особи з особливими потребами; громадські активісти; інші зацікавлені особи.

Мета

Надати підтримку зацікавленим сторонам щодо посилення співпраці між ними і закладами вищої освіти України у напрямі національної стійкості і соціальної згуртованості.

Університети в Україні традиційно уособлюють центри освітніх і наукових можливостей, культурних традицій та мистецьких подій. Заклади вищої освіти також часто стають майданчиками для зустрічей зі стейкхолдерами, що представляють різні напрями суспільної діяльності.

Функціонування системи національної стійкості ґрунтується на принципах комплексності, широкої взаємодії, передбачуваності,

надійності, обізнаності, готовності, мобільності, адаптивності, наявності резервів, безперервності, субсидіарності. Українські заклади вищої освіти долучаються до реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості на всіх етапах її упровадження та відповідно до окреслених принципів. Академічна спільнота частково реалізує ці заходи у межах освітньої місії, але особливо масштабно через наукову і третю (соціальну) місії. Вплив університетів на суспільні процеси у кризові часи, як пандемія або війна, є надзвичайно цінним, оскільки дозволяє системно й ефективно реагувати на потреби і запити суспільства у межах своєї компетенції.

У Концепції забезпечення національної системи стійкості насамперед передбачено впровадження національної системи стійкості; а також: запровадження ризикоорієнтованого підходу в системі стратегічного аналізу і планування; забезпечення належного рівня готовності держави і суспільства до реагування на загрози національній безпеці, надзвичайні та кризові ситуації різного походження на будь-яких етапах; налагодження ефективної взаємодії між усіма суб'єктами забезпечення національної стійкості; підвищення ефективності кризового менеджменту держави; зниження людських, матеріальних і фінансових втрат внаслідок виникнення загроз, настання кризових ситуацій усіх видів; консолідацію суспільства, підвищенню рівня довіри до влади; укріплення потенціалу територіальних громад, розвиток місцевого самоврядування у контексті запобігання і протидії загрозам, надзвичайним та кризовим ситуаціям; економію ресурсів завдяки їх ефективному використанню; розвиток міжнародного співробітництва та обмін досвідом у сфері розбудови національної системи стійкості та інтеграції України до системи євроатлантичної безпеки. ЗВО спроможні долучатися до комплексних заходів, спрямованих на досягнення результатів, передбачених Концепцією.

Стратегії розвитку сучасних українських університетів передбачають залучення до державних програм, співпраці з місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями і представниками громад. Їх діяльність спрямовано на виявлення суспільних потреб і запитів та сприяння їх системному вирішенню. Соціальна згуртованість складається з таких важливих параметрів сучасного демократичного суспільства: рівня соціальної інклюзивності, рівня розвитку соціального капіталу, готовності співпрацювати задля досягнення спільного блага. Ключову роль у створенні соціального капіталу відіграють міжособистісні стосунки та довіра (Соціальна згуртованість в Україні,

2024). Університети через реалізацію третьої місії роблять внесок у підвищення рівня міжособистісної довіри в громадах, їх активності та залучення до соціально значущих ініціатив. Подібне залучення розвиває здатність громадян бути соціально відповідальними та діяти в інтересах всієї громади, співпрацювати і підтримувати інших. Цей напрям діяльності є важливим як для громади, оскільки робить її більш привабливою для життя та інвестицій, так і для університету, оскільки сприяє його позитивному іміджу та посилює його інституційну спроможність.

Завдання

1. Набуття зацікавленими сторонами обізнаності щодо понять стійкості, національної стійкості й соціальної згуртованості.
2. Створення систематизованого уявлення зацікавлених сторін про можливі шляхи посилення стійкості, національної стійкості й соціальної згуртованості у співпраці з університетами.
3. Опанування зацікавленими сторонами інструментарієм щодо збору необхідної інформації та аналізу стану стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп.
4. Опанування зацікавленими сторонами методологією організації впливу на посилення стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп.
5. Опанування зацікавленими сторонами інструментарієм щодо аналізу результатів організованого впливу на посилення стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп.
6. Залучення зацікавлених сторін до планування різновекторної співпраці щодо посилення стійкості і соціальної згуртованості з іншими зацікавленими сторонами.
7. Сприяння досягненню глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722.

Компетентності

- обізнаність щодо понять стійкості, національної стійкості й соціальної згуртованості;

- системне уявлення про можливі шляхи посилення стійкості, національної стійкості й соціальної згуртованості у співпраці з університетами;
- володіння інструментарієм щодо збору необхідної інформації та аналізу стану стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп;
- володіння методологією організації впливу на посилення стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп відповідно до їх потреб;
- володіння інструментарієм щодо аналізу результатів організованого впливу на посилення стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп;
- здатність планування різновекторної співпраці щодо посилення стійкості і соціальної згуртованості з іншими зацікавленими сторонами;
- здатність до реалізації комплексу дій щодо посилення стійкості і соціальної згуртованості певних цільових груп та таких, що сприяють досягненню глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722.

Базова термінологія

Стійкість – це процес і результат успішної адаптації до важкого і повного викликів життєвого досвіду, особливо через ментальну, емоційну і поведінкову гнучкість та пристосування до зовнішніх і внутрішніх потреб. Низка факторів свідчать про те, як добре люди адаптуються до труднощів, у т.ч. особливості світогляду особистостей і їх взаємодії зі світом, доступності і якості соціальних ресурсів, конкретні стратегії переборення цих труднощів. Психологічні дослідження доводять, що ресурси і вміння стійкості в людини можливо виховати і вдосконалювати.

Національна стійкість – здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій.

Соціальна згуртованість – взаємопов'язаність і єдність розмаїтих соціальних суб'єктів – індивідів, соціальних груп та інституцій – на

національному та місцевому рівнях, а також позитивні та гармонійні взаємодії, співпрацю та відносини між цими суб'єктами у суспільстві, що охоплює спільні норми, цінності та ідентичності (Соціальна згуртованість в Україні, 2024).

Готовність – здатність швидко і належним чином реагувати на загрози, надзвичайні і кризові ситуації.

Кризова ситуація – стан, що характеризується крайнім загостренням протиріч, значною дестабілізацією становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, державі, у тому числі значним порушенням умов функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави, та потребує вжиття комплексу заходів для стабілізації ситуації та відновлення якості життя населення, умов функціонування суспільства і держави на рівні, не нижчому за докризовий. Однією з передумов розвитку кризової ситуації може бути виникнення надзвичайної ситуації.

Організаційна стійкість – здатність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій ідентифікувати, готуватися, реагувати на загрози, адаптуватися до змін безпечного середовища, підтримувати стабільне функціонування до, під час і після настання кризової ситуації задля збереження функціонування і подальшого розвитку.

Спроможність – сукупність людських, матеріально-технічних та фінансових ресурсів суб'єктів забезпечення національної стійкості, що визначають їх здатність ефективно протидіяти загрозам, надзвичайним і кризовим ситуаціям, забезпечити відновлення та стабільне функціонування основних сфер життєдіяльності держави і суспільства.

Суб'єкти забезпечення національної стійкості – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, які є ініціаторами або учасниками процесів забезпечення національної стійкості.

Уразливість – наявність проблем, вад, недоліків, які породжують або посилюють схильність до порушення функціональності та/або піддатливості негативним впливам загроз.

Ідеаційний вимір соціальної згуртованості – стосується спільних норм, цінностей та ідентичностей, що представляють когнітивні та афективні аспекти соціальної згуртованості.

Реляційний вимір соціальної згуртованості – стосується спостережуваних відносин і соціальних зв'язків між членами суспільства та різними групами (там само).

Оцінювання соціальної згуртованості – здійснюється у горизонтальному та вертикальному вимірах. Горизонтальний вимір стосується відносин між різними індивідами та групами у суспільстві, тоді як вертикальний вимір – зв'язків між державою та її громадянами чи громадянським суспільством.

Типи відносин у суспільстві – відносини між індивідами в одній групі; відносини між індивідами з різних груп; і відносини між індивідами і групами та державою.

Орієнтовна програма

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
Тема 1	Основи стійкості та соціальної згуртованості, їх роль у суспільстві - Визначення стійкості, її стійкості (психологічна, соціальна, екологічна) - Визначення соціальної згуртованості, важливість соціальних зв'язків, довіри, взаємопідтримки - Фактори, що впливають на стійкість та соціальну згуртованість: індивідуальні особливості, соціальна среда, глобальні зміни	4
Тема 2	Стратегії посилення стійкості - Емоційний інтелект: розпізнавання та управління емоціями, розвиток емпатії - Комунікативні навички: ефективне спілкування, ведення переговорів, вирішення конфліктів - Критичне мислення: аналіз інформації, прийняття рішень, адаптація до змін - Стресостійкість: техніки релаксації, управління стресом, позитивне мислення - Психологічна, соціальна та інші види підтримки в дії	4
Тема 3	Згуртоване суспільство: принципи існування і розвитку - Командна робота: співпраця, взаємодопомога, досягнення спільних цілей. - Лідерство: розвиток лідерських якостей, мотивація інших, делегування повноважень.	4

	- Громадянська активність: участь у житті громади, волонтерство, соціальні ініціативи. - Соціальні відносини: довіра до різних груп, прийняття різноманітності.	
Тема 4	Стійкість до дезінформації та маніпуляцій. - Вплив інформаційних технологій на стійкість і соціальну згуртованість - Принципи формування безпечного інфомедійного простору - Шляхи ідентифікації та протидії упередженості, стереотипізації, мові ворожнечі, дискримінації - Інструменти протидії пропаганді та іншим маніпуляціям в інформаційному просторі - Основи цифрової безпеки громад	4
Тема 5	Організація співпраці зі сторонами, зацікавленими у посиленні стійкості і згуртованості суспільства - Партнерство для змін - Чому важлива співпраця різних секторів - Вигоди від партнерства для кожної зі сторін - Співпраця у проєктній діяльності (цикл життя проєкту, планування та реалізація, оцінка ефективності)	2
Тема 6	Практичні шляхи посилення стійкості і згуртованості суспільства - Роль культури та ідентичності у формуванні стійкості. - Стійкість у кризових ситуаціях. - Технології для соціальних змін - Взаємодопомога, соціальна активність - Системна взаємодія: ідентичність, довіра до інституцій, суспільно-політичні виклики	4
Тема 7	Посилення стійкості і згуртованості суспільства на шляху до досягнення глобальних цілей сталого розвитку - Роль освіти у формуванні стійкого і згуртованого суспільства - Інтегральні показники стійкості і соціальної згуртованості громади - Ідентифікація і пріоритезація потреб громади	4

Орієнтовний перелік дій у межах реалізації діяльності за напрямом

1. Налагодження каналів комунікації із зацікавленими сторонами.
2. Ідентифікація потреб зацікавлених сторін, оцінка та адаптація навчальних матеріалів залежно від цих потреб.
3. Анонсування запланованих заходів, спільне планування з урахуванням цільової аудиторії, часу й місця проведення, ресурсної бази тощо.
4. Створення можливостей для синхронної та асинхронної комунікації, масового та індивідуального навчання, залежно від поставлених цілей і можливостей зацікавлених сторін, наприклад: онлайн-лекції та вебінари для теоретичної частини, офлайн-воркшопи та зустрічі для практичних зайнять та нетворкінгу, самотійна робота над проектами між заняттями.
5. Гнучкість форматів і змісту навчання залежно від інтересів та потреб, які стають очевидними вже в процесі навчання.
6. Використання для комунікації і промоції потенціалу мережі випускників.
7. Створення можливостей для надання систематичного і персоналізованого зворотного зв'язку.
8. Залучення викладачів та студентів до розробки та реалізації програми, урахування наявних у ЗВО ресурсів, комунікаційних каналів, авторських розробок і досліджень.
9. Використання цифрових інструментів, онлайн-платформ для навчання, обміну досвідом та співпраці, мобільних додатків для самотійного навчання.
10. Використання різноманітних методів навчання: лекції, дискусії, практичні завдання, рольові ігри, SWOT-аналіз, кейс-технології, робота в малих групах, симуляція реальних ситуацій для відпрацювання необхідних вмінь і навичок, розробка та реалізація соціальних ініціатив, есе, презентації, портфоліо.
11. Моделювати практичні завдання, які посилять вплив програми та збільшать її охоплення, наприклад: створити план дій для подолання стресу, розробити проєкт волонтерської діяльності, провести тренінг із комунікативних навичок для колег, організувати громадські слухання, розробити стратегію комунікації, створити план реалізації проєкту, проаналізувати реальні ситуації з різних регіонів України тощо.

12. Спрямовання навчання на розбудову партнерства і реалізацію спільних ініціатив: створення онлайн-платформ і сторінок у соціальних мережах; розробка спільних проектних пропозицій, спрямованих на забезпечення потреб, які з'ясовуються під час навчання; організація спільних соціальних ініціатив.
13. Надавайте учасникам навчання необхідні види підтримки, зокрема консультативну, інформаційну, ресурсну, наприклад, створіть бібліотеку ресурсів, яка міститиме зразки проектів, статті, відеоматеріали, корисні покликання тощо.
14. Запрошуйте експертів з різних галузей (соціологія, психологія, менеджмент, громадський сектор тощо) для проведення різних видів занять упродовж навчання; залишайте простір для думки представників зацікавлених сторін.
15. Покажіть, як працюють міжнародні обміни і реалізується співпраця з іноземними експертами та організаціями.
16. Застосовуйте рефлексію та оцінку ефективності програми і впроваджуйте зміни за потреби.

Корисні ресурси

1. Гацко, В., Дарковіч, А. (2024). Крихка стійкість: чому важливо вимірювати стійкість українських громад під час війни. *Вокс Україна*. <https://voxukraine.org/kryhka-stijkist-chomu-vazhlyvo-vymiryuvaty-stijkist-ukrayinskyh-gromad-pid-chas-vijny>
2. Децентралізація. (2024). *Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади*. <http://surl.li/rlmzdi>
3. Іпсос для Міжнародного фонду «Відродження». (2024). *Дослідження соціальної згуртованості – фокус на українські громади в контексті війни: Звіт про якісне дослідження*. https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2024/09/irf-social-cohesion-report-ukr_compressed.pdf
4. Католицька служба допомоги, Центр сталого миру та демократичного розвитку. (2022). *Інструментарій та програмний посібник з оцінки соціальної згуртованості та стійкості*. https://reliefweb.int/report/bangladesh/social-cohesion-and-resilience-assessment-toolkitand-program-guide?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAhJWsBhAaEiwAmrNyg6lvDYGbqOBqo7kbl4_TolyqSite9jtZJ4l-JDQ211i8QEd_VBf-JRoCHA0QAvD_BwE

5. Назаров, М.С. (2022). Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Політикус*, 2, 54–59. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-2.9>
6. Пирожков, С., Хамітов, Н. (2021). Національна стійкість заради незалежності і розвитку України. *Освіта і суспільство*, 7–8, 6–7. https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2413/
7. Пирожков, С., Хамітов, Н. (2021). Національна стійкість заради незалежності і розвитку України. *Освіта і суспільство*, 9, 10–11. https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2413/
8. ПРООН Україна. (2024). *Соціальна згуртованість в Україні: тенденції за даними індексів reSCORE 2023 та SCORE 2021 (Частина I)*. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/sotsialna-zhurtovanist-v-ukrayini-tendentsiyi-za-danyimi-indeksiv-rescore-2023-ta-score-2021-chastyna-i>
9. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про запровадження національної системи стійкості" (27 вересня 2021 року). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
10. Український незалежний центр політичних досліджень. (2024). *Стійкість та згуртованість українського суспільства під час війни. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України*. http://www.ucipr.org.ua/images/files/1934/6694e692325932.51138282_file.pdf
11. Український незалежний центр політичних досліджень. (2024). *Основні складові стійкості українського суспільства під час тривалої війни*. <http://www.ucipr.org.ua/ua/publikatsii/doslidzhennia/osnovni-skladovi-stijkosti-ukrajinskogo-suspilstva-pid-chas-trivaloji-vijni-sotsiologichne-opituvannya>
12. British Council, Centre on Migration, Policy & Society. (2021). *Social cohesion in Europe – literature review*. https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/social_cohesion_in_europe_literature_reviewfinal.pdf
13. Ekström, T., Listou, T., & Hannenko, Iu. (2023). Societal resilience in theory and practise. *Collection of the scientific papers of the Centre for Military and Strategic Studies*, 79(3), 66–74.
14. Falko, N., Konovalenko, T., & Akulova, N. (2023). Strengthening Cooperation of a University and its Stakeholders in Critical

- Conditions: The Impact of the UniCom Project on the Experience of BK MSPU. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 6(1–2), 121–133. <https://doi.org/10.2478/gssfj-2023-0009>
15. Fiedler, C., & Rohles, C. (2021). Social cohesion after armed conflict: A literature review. *RePEc: Research Papers in Economics*. <https://doi.org/10.23661/dp7.2021.v1.1>
 16. Project plans, deliverables and outputs. Universities-Communities: Strengthening Cooperation. <https://unicom.community/en/materials-and-outputs-eng/>
 17. Spulber, D., & Nesterova, M. (2023). Intercultural education and social innovation approaches as answers to societal challenges of migration. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 6(1–2), 20–37. <https://doi.org/10.2478/gssfj-2023-0002>
 18. Treidel, R. J., & Boichenko, M. (2024). Implementation of the Third Mission of the University: case of Bielefeld University of Applied Sciences. *Philosophy of Education*, 30(1), 136–160. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-8>

МОДУЛЬ “СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК”

This training kit includes materials devoted to the issues of sustainable economic growth, developed and systematized by the Ivan Franko National University of Lviv. The training kit consists of two components: the suggested training course on sustainable growth as a part of the third mission agenda for higher education institutions and the best practices developed by the UNICOM project's consortium members. The training course aims to empower the representatives of Ukrainian local communities by equipping them with knowledge, skills, and instruments for introducing the principles of sustainable economic growth and development at the municipal level.

Визначення

Ціль сталого розвитку 8 сприяє всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, зайнятості та гідній праці.

Ключові відмінності між економічним розвитком і сталим розвитком. Економічний розвиток означає процес, за допомогою якого країна або її громадяни відчують покращення рівня життя, стану здоров'я, освітнього статусу та розширення можливостей. Навпаки, *сталий розвиток* означає такий розвиток, який задовольняє потреби сьогоденного покоління, піклуючись про потреби майбутніх поколінь.

Ключові відмінності між економічним розвитком та сталим розвитком:

1. Економічний розвиток призводить до збільшення доходу на душу населення та економічного добробуту. З іншого боку, сталий розвиток підвищує реальний дохід на душу населення та економічний добробут нинішнього та майбутніх поколінь.

2. Економічний розвиток не фокусується на захисті навколишнього середовища. Тоді як сталий розвиток зосереджується на захисті навколишнього середовища.

3. Здебільшого ми використовуємо слово «економічний розвиток» у контексті слаборозвинених країн. На відміну від цього, ми використовуємо слово «сталий розвиток» у контексті розвинених і слаборозвинених країн.

Мета

Надати представникам українських територіальних громад знання, навички та інструменти для впровадження принципів сталого економічного зростання на місцевому рівні. Сформувати у представників територіальних громад комплексне розуміння сталого економічного зростання через ознайомлення з ключовими аспектами сталого розвитку, стратегічного планування, управління ресурсами та інноваційної співпраці. Курс має на меті також надати знання про засоби для ефективного розвитку громад шляхом залучення соціального капіталу, стратегічного використання ресурсів громад, впровадження інноваційних рішень, а також мобілізації ресурсів для спільних проектів з університетами для підвищення якості життя в громадах.

Теми курсу дозволяють учасникам зрозуміти відмінності між економічним і сталим розвитком, ознайомитися з індикаторами та індексами сталого розвитку, освоїти економічні аспекти сталого розвитку на державному/регіональному/місцевому рівні, а також дослідити сучасні практики управління ресурсами. Особлива увага приділяється ролі університетів у якості інноваційних центрів та партнерів у забезпеченні сталого розвитку громад.

Впровадження навчального курсу Сталий економічний розвиток сприятиме виконанню третьої місії університету – забезпеченню активної участі у розвитку суспільства, зокрема через просвітницьку діяльність, створення інновацій та сприяння сталому розвитку регіону і країни.

Цільова аудиторія

Студенти, викладачі та науковці, державні службовці та працівники органів місцевого самоврядування, представники бізнесу й підприємці, екологи та активісти, журналісти та комунікаційні спеціалісти, працівники освітніх та культурних установ, громадські організації та фонди, широка громадськість (свідомі громадяни).

Завдання

Освітнє забезпечення передбачає ознайомлення учасників із концепцією сталого економічного зростання, підходами до сталого управління ресурсами, інструментами залучення інвестицій та екологічних технологій. Знання та розуміння індикаторів та індексів сталого розвитку, зокрема для України, дадуть можливість оцінити поточний стан громади та виявити напрями, які потребують

удосконалення та підсилення. Це також допоможе розвивати прозорість та підзвітність перед громадськістю та залучати підтримку для подальших ініціатив.

Розширення рівня знань учасників через опрацювання практичних інструментів, методи та кейси для ефективного розвитку територій із збереженням принципів сталого розвитку. Учасники отримають навички для побудови сильних взаємовідносин усередині громади, підвищення довіри та співпраці між широкими соціальними групами, які сприяють об'єднанню зусиль для досягнення сталого розвитку.

Розвиток стратегічного мислення учасників як однієї із важливих soft skills у сучасних умовах, що допомогти учасникам розробляти довгострокові стратегії для збалансованого економічного зростання, які відповідають особливим потребам і ресурсам їхньої громади. Розвиток обізнаності щодо фінансових інструментів для сталого розвитку, зокрема залучення інвестицій, грантів і спільного фінансування, дозволить у перспективі реалізувати більш масштабні проекти, спрямовані на економічний та соціальний розвиток. Розуміння важливості екологічних аспектів економічного зростання та важливості відповідного ставлення до екології для досягнення успіху територіальних громад.

Сприятиме налагодженню співпраці між громадами та університетами для реалізації спільних проектів у сфері сталого розвитку. Завдяки залученню університетів як інноваційних центрів громади зможуть використовувати наукові дослідження для розробки інноваційних проектів, залучати молодь та формувати сприятливе середовище для економічного розвитку.

Вплив курсу на виконання третьої місії Університету:

Формування суспільного усвідомлення, що сприятиме підвищенню обізнаності студентів, викладачів та громади про принципи сталого розвитку, необхідність врахування екологічних, соціальних і економічних аспектів у прийнятті рішень.

Інноваційні рішення для суспільства, адже здобуті дають змогу напрацьовувати інноваційні підходи для вирішення локальних проблем, таких як енергоефективність, управління відходами, екологічна освіта.

Партнерство з громадою, де Університет виступає, як координатор, що залучає місцеві громади до дискусій, воркшопів або дослідницьких проектів, і сприяти активній інтеграції принципів

сталого розвитку у діяльність місцевих організацій, бізнесу та державних установ.

Компетентності

Фахові компетенції: розуміння принципів сталого розвитку, зокрема Цілей сталого розвитку ООН; знання інструментів оцінки впливу економічної діяльності на довкілля; розробка стратегій сталого розвитку для бізнесу чи громадських організацій.

Соціальні компетенції: навички комунікації для пояснення складних питань сталого розвитку; вміння працювати у міждисциплінарних командах; здатність до адаптації та лідерства у впровадженні змін.

Цифрові компетенції: використання програмного забезпечення для аналізу даних про сталий розвиток; застосування цифрових інструментів для створення просвітницьких кампаній.

Критичне мислення та інновації: аналіз сучасних викликів сталого розвитку; застосування креативних підходів для вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем.

Орієнтовна програма

Тема	Зміст	Рекомендована кількість аудиторних годин
Тема 1. Економічне зростання і сталий розвиток. Відмінність між економічним розвитком та сталим розвитком.	Вступ до економічного зростання. Сталий розвиток як підхід до економічного зростання. Основні принципи сталого розвитку: економічна ефективність, соціальна рівність та екологічна стійкість. Умови прогресивного розвитку соціально-економічних систем. Порівняння економічного зростання та сталого розвитку. Фактори економічного зростання і сталого розвитку.	2
Тема 2. Індикатори та індекси сталого розвитку, система глобальних вимірів сталого розвитку України.	Значення індикаторів для моніторингу сталого розвитку, відстеження прогресу громад та аналізу їх стійкості. Поняття, показники та індикатори сталого розвитку. Поняття «індекс». Поняття індикаторів сталого розвитку. Глобальні індикатори сталого розвитку. Європейська система індикаторів сталого розвитку. Індекс людського розвитку.	2

	Індекс сталого економічного добробуту. Індекс справжнього прогресу. Індекс добробуту людини. Методологічні підходи до оцінювання сталого розвитку.	
Тема 3. Соціальний капітал як головний чинник і показник сталого розвитку територій.	Інституційні детермінанти забезпечення соціального вектору сталого розвитку територій. Важливість людського потенціалу для сталого розвитку територій. Освіта і формування глобального освітнього простору в моделі сталого розвитку. Потенціал трудових ресурсів. Інклюзивний розвиток та інклюзивна освіта. Інновації в управлінні трудовими ресурсами. Електронне управління. Соціальне включення. Різноманітні підходи до навчання. Комерційне застосування інновацій. Центри місцевої активності. Врахування гендерних аспектів у сталому розвитку.	2
Тема 4. Економічні аспекти сталого розвитку на місцевому та регіональному рівнях.	Сталий розвиток з економічної точки зору і його ключові складові на місцевому та регіональному рівнях. Економічні переваги від впровадження заходів сталого розвитку для місцевої та регіональної економіки. Як економічне зростання може бути збалансованим з вимогами сталого розвитку на місцевому та регіональному рівнях. Інструменти економічної політики, які можуть бути застосовані для сприяння сталому розвитку на місцевому та регіональному рівнях.	2
Тема 5. Сприяння сталому економічному зростанню.	Сталий економічний розвиток є основою для створення економіки, яка одночасно сприяє економічному зростанню, соціальній справедливості та екологічній стабільності. Ця тема має особливе значення для України в умовах євроінтеграції, оскільки передбачає інтеграцію європейських стандартів у різні сфери економічної діяльності та публічного управління. Основні підтеми, які можна опрацьовувати в рамках цієї теми, включають: Економічне зростання та розвиток громад; Інституційні реформи та ефективне публічне управління; Інновації та технологічний розвиток; Європейські стандарти сталого розвитку та екологічні ініціативи; Соціальна справедливість та інклюзивність. Кожна з цих підтем дозволяє розглядати аспекти сталого економічного зростання як на національному,	2

	так і на локальному рівнях, досліджуючи їхній вплив на суспільство, громади та стратегію розвитку України в умовах євроінтеграції.	
Тема 6. Стратегічне планування для сталого розвитку на місцевому та регіональному рівнях.	Стратегічне планування і його значення для сталого розвитку на місцевому та регіональному рівнях. Основні етапи процесу стратегічного планування. Інструменти та методи, які використовуються у стратегічному плануванні для сталого розвитку. Основні принципи, які слід враховувати у стратегічному плануванні, щоб забезпечити сталість та ефективність розвитку. Впровадження стратегічного планування на місцевому та регіональному рівнях та можливі виклики і перешкоди під час цього процесу. Розробка та впровадження стратегічних планів, які впливають на рівень життя та добробут мешканців у місцевих громадах та регіональний рівень. Роль органів влади/місцевого самоврядування та громадських організацій у процесі стратегічного планування для сталого розвитку. Аналіз та оцінка ефективності стратегічного планування та його впливу на сталість розвитку.	2
Тема 7. Сталий розвиток міст та урбанізація. Смарт-міста та їх внесок у стале економічне зростання.	Визначення сталого міського розвитку та його значення для місцевих громад. Переваги сталого міського розвитку. Концепція смарт-міст. Вплив смарт-міст на сталий розвиток. Сучасні рішення для сталого розвитку міст. Співпраця між місцевою владою, бізнесом та громадськими організаціями: як ефективна взаємодія допоможе залучати інвестиції у розвиток смарт-міст.	2
Тема 8. Ресурси та інструменти сталого економічного розвитку територій. Управління місцевими ресурсами у контексті сталого розвитку.	Економічні умови сталого та збалансованого розвитку територій. Оцінювання конкурентоспроможності та економічної безпеки територій. Стратегічні засади інвестиційного забезпечення сталого розвитку. Оцінювання економічних індикаторів сталого розвитку. Цілісність і сталий розвиток територій. Інструменти (інституції) створення та підтримки розвитку підприємництва на мезорівні. Стимулювання підприємництва. Агенства регіонального розвитку: їх призначення, функції, аналіз діяльності. Бізнес – інкубатори: їх роль, алгоритм створення, аналіз діяльності,	2

	порівняння з діяльністю центрів підтримки бізнесу. Технопарки та промислові парки. Смартспеціалізація територій як домінанта її конкурентного розвитку. Роль соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу на економічний розвиток територій.	
Тема 9. Третя місія університетів у розвитку громад. Університети як регіональні інноваційні центри	Роль університетів у регіональному економічному розвитку. Інноваційні проекти та стартапи : підтримка університетами стартапів через бізнес-інкубатори, акселератори та технопарки. Університети як освітні та дослідницькі центри для громад. Вплив університетів на соціальне середовище громади. Співпраця університетів з місцевою владою, бізнесом та громадськими організаціями для вирішення соціальних проблем та розвитку інфраструктури. Роль університетів у розробці та впровадженні нових соціальних рішень, що покращують якість життя в громадах. Університети як платформи для регіональних досліджень та аналітики. Використання наукових досліджень для підтримки місцевого розвитку. Залучення університетів до проведення соціологічних досліджень, опитувань та аналізу потреб мешканців громад. Університети як центри трансферу знань та технологій. Створення регіональних інноваційних екосистем.	2
Тема 10. Співпраця для сталого економічного розвитку. Розвиток навичок для розширення можливостей громади.	Роль громадського сектора у партнерстві для сталого розвитку, його вплив на процеси прийняття управлінських рішень та реалізацію проектів. Переваги співпраці з корпоративним сектором для сталого розвитку, і які можливості він може надати для досягнення цілей сталого розвитку. Роль органів влади у партнерстві для сталого розвитку, і які інструменти та політики можуть сприяти співпраці між різними секторами. Забезпечення ефективної взаємодії між урядом, корпоративним сектором та громадськими організаціями у рамках партнерства для сталого розвитку.	2
Тема 11. Фінансування та мобілізація ресурсів для спільних проектів.	Основи фінансування сталого розвитку та сталого економічного розвитку. Джерела фінансування для проектів сталого розвитку. Важливість диверсифікації джерел фінансування. Державна підтримка розвитку	2

	громад. Залучення коштів через конкурсні програми. Програми співпраці з Європейським Союзом. Підготовка до участі в міжнародних програмах. Зелені та соціальні зобов'язання. Фінансування через партнерство з бізнесом та соціальні інвестиції. Краудфандинг та форми нових залучень коштів.	
--	---	--

Корисні ресурси

Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model [EUR-Lex - 52022DC0083 - EN - EUR-Lex](#)

Література

1. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол, А. О., Орленко, О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34. 2022.С. 135-143. URL: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/617>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>
2. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/>
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 №722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
5. Sustainable development report 2021. URL : <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>
6. Global Peace Index 2022. URL : <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf>
7. Державна служба статистики України. Цілі сталого розвитку: Україна-2021. Моніторинговий звіт. URL:

- https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20ukr.pdf
8. Білоусько Т. Ю. Циркулярна економіка в контексті досягнення Цілей сталого розвитку. Економіка та суспільство. 2024 (65). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4444/4381> <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-52>
 9. Домашенко Д. В. Децентралізація та стійке соціально-економічне зростання громад. Київський інститут бізнесу та технологій. 2021, 59. URL: <https://kibit.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Specvipusk-2021.pdf#page=59>
 10. Мусіна Л. А., Кваша Т.К. Коваленко О.В. Оцінка результативності політики України на шляху до сталого розвитку за даними міжнародних рейтингів. Наука, технології, інновації 4, 2022. С. 3-19. URL: <http://surl.li/foeodh>
 11. Костіна В. В., Круглов В.В. Стратегічне управління регіональним розвитком як фактор збалансованого та сталого економічного зростання. 2023. URL: <http://surl.li/bvdjbk>
 12. Поляков М. А. Стратегічне планування сталого розвитку територій: проблеми та перспективи. Економічний простір 183, 2023. С. 123-127. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1458/1402>
 13. Августин Р., Демків І. Інструментарій політики розвитку та зміцнення конкурентоспроможності економіки територіальних громад. Modeling the development of the economic systems. 2023. 2. С. 28-33. URL: <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/view/184/161>
 14. Хохляк О. Удосконалення інструментарію стратегічного планування сталого розвитку територіальних громад. Економіка і регіон. 2023. (4(87)). С. 110-118. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2789> doi: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2789](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2789).
 15. Атнажева Л., Заможський А. Соціальні інновації та управління різноманіттям у співпраці університетів та громад. Вища освіта України. 2023, 1. С. 47-53. URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/8>
 16. Петроє О. М., Шофолова Н. М. Третя місія університетів: досвід Італії для України з імплементації й оцінювання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія

- «Педагогіка» 1.17.2023. С. 41-49. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741984/>
17. Сич Т. В. Роль уряду щодо впровадження третьої місії в українських університетах в умовах євроінтеграції. Публічне управління та митне адміністрування. Спецвипуск. 2022. С. 123-128. URL: <http://212.1.86.13/jspui/handle/123456789/5219>
 18. Holovko-Havrysheva O., Krayevska O., Sas S. Third Mission of Universities: Regulatory Frameworks in a Comparative Perspective. Geopolitical, Social Security and Freedom Journal. 2023. Vol. 6. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/gssfj-2023-0011>.
<https://doi.org/10.2478/gssfj-2023-0011>
 19. Шевченко С. О. Глобалізація, євроінтеграція та сталий розвиток : навч. посіб. / С. О. Шевченко, Н. С. Сидоренко, Н. А. Липовська. – Дніпро : ДДУВС, 2023. 344 с.
 20. Шевченко С.О. Управління місцевими фінансами в умовах децентралізації влади : навч. посіб. / С.О. Шевченко, М.М. Трещов, А.Ю. Мунько. Дніпро : ДДУВС, 2022. 392 с
 21. Майстренко К., Білик О. Роль стратегічного планування в досягненні цілей сталого розвитку : досвід публічного сектора в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. (3(69). 42-46. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-5)
 22. Юровська, Г., Л. Жданкіна. Людська гідність і гендерна рівність: конституційні метаморфози. Вісник Конституційного Суду України 1 (2021): 103-119. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/yurovska_g._zhdankina_l._lyudska_gidnist_i_genderna_rivnist_konstytuciyni_metamorfozy_0.pdf
 23. Serbenyuk, S. O. (2024) "Improving Ukraine's progress in achieving the UN Sustainable Development Goals", Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs, 104(1 (Part 1), pp. 44-52. doi: 10.32631/v.2024.1.04.
 24. Melehanych, H. (2022). Sustainable development of higher education institutions of Ukraine: from state policy to policy of educational institution management. In H. kharlanov & N. Chala, State policy of sustainable development of Ukraine: basic principles (preparatory materials for Parliamentary hearings 2021) (pp. 68–72). Kyiv.
 25. Riabchenko, V., & Bulvinska, O. (2022). University Autonomy for Sustainable Development: Results of the Times Higher Education Impact Rankings 2022. Continuing Professional Education: Theory and

- Practice, 73(4), 77–86. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.4.8>.
26. Місцевий економічний розвиток і місцева демократія: діалоги зі стейкхолдерами: Путівник для лідерів громад / Упорядник С. Панцир. К.: Юстон, 2020. 128 с.
 27. «Моделі місцевого економічного розвитку: успішні практики» доступне на сайті АМУ www.auc.org.ua у розділі «БІБЛІОТЕКА».
 28. Обласні цільові програми підтримки економіки: Львівська область:
 1. Програма підтримки бізнесу у Львівській області на період воєнного стану – <https://loda.gov.ua/documents/17838>
 2. Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки. URL: <https://loda.gov.ua/documents/34804>
 3. Програма підвищення конкурентоспроможності Львівської області на 2021 – 2025 роки. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv> (пункт 16)
 4. Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на період дії воєнного стану. URL: <https://loda.gov.ua/documents/40071>
 29. План дій сталого енергетичного розвитку та клімату Львівської міської територіальної громади. URL: <https://surl.li/vjlsen>

МОДУЛЬ “РЕАЛІЗАЦІЯ І ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН ЩОДО УЧАСТІ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ”

The training kits of Donetsk State University of Internal Affairs contain achievements in conducting training for active community representatives who wish to acquire or deepen their knowledge of legal mechanisms for the implementation and protection of subjective rights, which provide citizens with the opportunity to participate in public and political life, in particular, through the creation of self-organization bodies of the population, public associations, submitting appeals to state authorities and local self-government bodies, using existing opportunities for access to public information, obtaining free legal aid, and cooperating with territorial police bodies in the field of public order protection.

Актуальність

Одним із завдань, визначених Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, є забезпечення функціонування цілісної системи громадянської освіти та моніторингу її ефективності²⁵. При цьому згідно з Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні основними стратегічними напрямками громадянської освіти є:

- правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні права та обов’язки;
- посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості для впливу на процес прийняття рішень на всеукраїнському та місцевому рівні (реалізація права на участь)²⁶.

Серед різних інституцій, що залучені до впровадження громадянської освіти, важливе місце належить закладам вищої освіти. Входження цих закладів до системи громадянської освіти цілком узгоджується з положеннями законодавства, згідно з якими до сукупності основних завдань закладу вищої освіти віднесено участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу, поширення знань серед населення,

²⁵ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

²⁶ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n10>

підвищення освітнього і культурного рівня громадян (пункти 3, 8 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про вищу освіту»)²⁷. Реалізація таких завдань закладами вищої освіти відповідає розумінню їх «третьої місії», що полягає у служінні громаді, використанні академічних розробок для розв’язання суспільних проблем.

Цільова аудиторія

Працівники юридичних закладів освіти (юридичних факультетів) та представники правозахисних організацій, які спроможні долучитися до розвитку громадянської освіти шляхом організації та проведення тренінгів з відповідної тематики для активних мешканців громад, в тому числі органів місцевого самоврядування.

Мета

Формування у заінтересованих мешканців громад базових знань щодо механізму реалізації і захисту основних громадянських прав, підвищення їх спроможності до активної участі у громадсько-політичному житті.

Розвиток громадянського суспільства тісно пов’язаний з можливістю громадян брати активну участь у громадсько-політичному житті. В цьому контексті законодавством України закріплено низку прав громадян щодо вирішення питань місцевого значення шляхом проведення загальних зборів, громадських слухань, внесення місцевих ініціатив, і ін. Передбачено можливість звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування із пропозиціями, заявами і скаргами, можливість створення громадських об’єднань, одержання необхідної публічної інформації, тощо. Проте громадяни не завжди користуються наявними правами, зокрема, через недостатню обізнаність з відповідними положеннями законодавства, виникнення ускладнень при намаганні самостійно оволодіти відповідними знаннями за відсутності базової правової підготовки. За таких обставин, організовуючи пропонований тренінг юридичні заклади освіти здатні сприяти заінтересованим мешканцям громади у набутті компетентностей, необхідних для реалізації вищевказаних прав.

Завдання

— підвищення обізнаності учасників тренінгу щодо змісту міжнародних документів і національних нормативно-правових актів,

²⁷ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

які закріплюють громадянські права, визначають порядок їх реалізації та захисту;

- ознайомлення учасників тренінгу з показовими кейсами щодо практичного застосування вищевказаних міжнародних документів і національних нормативно-правових актів;

- формування у учасників тренінгу здатності орієнтуватися у відповідному законодавстві, давати правову оцінку різним ситуаціям, що виникають у зв'язку з реалізацією прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті;

- сприяння набуттю учасниками тренінга уміння складати окремі юридичні документи, що стосуються реалізації та захисту громадянських прав;

- мотивація учасників тренінгу до активної участі у громадсько-політичному житті;

- закладення підґрунтя для подальшого співробітництва та реалізації спільних проектів з представниками громадського сектору.

Проведення тренінгу забезпечується одним або кількома тренерами – досвідченими науково-педагогічними працівниками закладу вищої освіти, які володіють глибокими професійними знаннями у відповідній галузі та мають комунікативні здібності для налагодження контакту з нефаховою аудиторією.

Оптимальна кількість учасників тренінгової групи: від 7 до 20 осіб.

Компетентності

- набуття зацікавленими сторонами обізнаності в міжнародних документів і національних нормативно-правових актів, які закріплюють громадянські права, визначають порядок їх реалізації та захисту;

- здатність орієнтуватися у відповідному законодавстві, давати правову оцінку різним ситуаціям, що виникають у зв'язку з реалізацією прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті;

- уміння складати окремі юридичні документи, що стосуються реалізації та захисту громадянських прав;

- здатність до активної участі у громадсько-політичному житті;

- здатність до подальшого співробітництва та реалізації спільних проектів з представниками громадського сектору;

- сприяння саморозвитку та самовдосконалення.

Базова термінологія

Права громадян – це сукупність прав і свобод, які належать особі як члену певної держави. Вони визначаються в межах законодавства країни та охороняються її органами влади. В Україні права громадян закріплені в Конституції, а також у численних законах, актах та міжнародних договорах.

Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Органи державної влади – це створена в установленому законом порядку організація, що складається з однієї особи або колективу осіб, які реалізують свою компетенцію на певній території від імені держави в одній із правових форм державної діяльності, застосовуючи державно-владні повноваження.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, а також у інших розпорядників, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Правнича допомога – професійна діяльність юристів, спрямована на забезпечення захисту прав і свобод кожної людини.

Мирне зібрання охоплює будь-які публічні заходи, що проводяться у публічному місці мирно, без зброї, у формі : зборів, мітингу, демонстрації, пікетування, походу або у будь-якому іншому поєднанні цих форм чи інших не заборонених законом формах для вираження особистої, громадянської або політичної позиції з будь-яких питань.

Громадський порядок – це система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ, організацій, громадських

об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їх честі, людської гідності та громадської моралі.

Громадсько-політичне життя – це сукупність різноманітних політичних, соціальних і культурних процесів, явищ і відносин, що виникають у суспільстві в результаті взаємодії держави, громадян, політичних партій, рухів, громадських організацій та інших суб'єктів.

Орієнтовна програма

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
Тема 1	Реалізація права громадян на участь у місцевому самоврядуванні 1.1. Поняття місцевого самоврядування. 1.2. Система місцевого самоврядування в Україні. 1.3. Загальна характеристика правового статусу органів місцевого самоврядування в Україні. 1.4. Загальна характеристика основних форм реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. 1.5. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання. 1.6. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд місцевої ради. 1.7. Проведення громадських слухань. 1.8. Порядок створення та організації діяльності органів самоорганізації населення на місцем проживання.	4
Тема 2	Реалізація права громадян на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування 2.1. Поняття та види звернень громадян. 2.2. Вимоги до звернення громадян. 2.3. Порядок розгляду звернень громадян. 2.4. Відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян.	3
Тема 3	Реалізація права громадян на свободу об'єднання 3.1. Загальна характеристика основних форм реалізації права громадян на свободу об'єднання. 3.2. Поняття та види громадських об'єднань. 3.3. Членство у громадських об'єднаннях, їх утворення та реєстрація. 3.4. Права та діяльність громадських об'єднань.	4

	3.5. Припинення діяльності громадських об'єднань. 3.6. Поняття політичної партії та гарантії діяльності політичних партій. 3.7. Членство в політичних партіях, їх утворення та реєстрація. 3.8. Права та діяльність політичних партій. 3.9. Припинення діяльності політичних партій.	
Тема 4	Реалізація права громадян на доступ до публічної інформації 4.1. Поняття публічної інформації та гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації. 4.2. Порядок доступу до публічної інформації. 4.3. Обов'язки розпорядників публічної інформації. 4.4. Реалізація права на доступ до публічної інформації за інформаційним запитом. 4.5. Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.	4
Тема 5	Реалізація права громадян на безоплатну правничу допомогу 5.1. Поняття безоплатної правничої допомоги та система її надання. 5.2. Особи, які мають право на безоплатну первинну та вторинну правничу допомогу. 5.3. Порядок подання та розгляду звернень про надання безоплатної первинної правничої допомоги. 5.4. Порядок надання безоплатної первинної правничої допомоги. 5.5. Порядок подання та розгляду звернень про надання безоплатної вторинної правничої допомоги. 5.6. Порядок надання безоплатної вторинної правничої допомоги.	4
Тема 6	Реалізація права громадян на свободу мирних зібрань 6.1. Поняття та форми мирних зібрань. 6.2. Обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань. 6.3. Подання та розгляд повідомлень про проведення мирних зібрань. 6.4. Права та обов'язки організаторів та учасників мирних зібрань. 6.5. Забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення мирних зібрань.	3

	6.6. Особливості реалізації права на свободу мирних зібрань в умовах воєнного стану.	
Тема 7	Реалізація права громадян на участь в охороні громадського порядку 7.1. Загальна характеристика основних форм реалізації права громадян на участь в охороні громадського порядку. 7.2. Порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку. 7.3. Правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку. 7.4. Права та обов'язки членів громадських формувань з охорони громадського порядку. 7.5. Припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку. 7.6. Організаційно-правові аспекти взаємодії громадськості з органами Національної поліції.	4
Тема 8	Форми захисту прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті 8.1. Загальна характеристика різних форм захисту прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті. 8.2. Юрисдикційні форми захисту прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті. 8.3. Неюрисдикційні форми захисту прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті. 8.4. Особливості захисту окремих прав громадян щодо участі у громадсько-політичному житті.	4

Методика проведення

Перед проведенням тренінгу варто завчасно ознайомитися із складом тренінгової групи, визначити навчальні потреби, очікування та особливості учасників тренінгу.

Тренінгові заняття за кожною темою рекомендується проводити у різні дні для уникнення надмірного навантаження учасників та послідовного засвоєння ними навчального матеріалу.

На початку кожного заняття тренеру бажано провести вхідний тест рівня первинних знань учасників щодо відповідної теми шляхом постановки декількох ключових запитань, що водночас вказують на актуальність і практичну значущість презентованої теми.

Наступним елементом є проведення тренінгової міні-лекції із викладенням основного матеріалу за темою, який має закласти фундамент для подальшої практичної роботи з групою. Висвітлення ключових питань теми доцільно супроводжувати демонстрацією

слайдів з використанням мультимедійних засобів. Ознайомлення учасників із змістом нормативно-правових актів має супроводжуватися наведенням показових прикладів з площини правозастосовної практики. Оскільки під час лекції концентрація уваги учасників поступово спадає, недоцільно проводити міні-лекцію довше ніж одну годину.

Після проведення міні-лекції варто використовувати метод кейсів – запропонувати учасникам тренінгу надати власну оцінку спірних життєвих ситуацій, пов'язаних з реалізацією відповідних громадянських прав, використовуючи при цьому нормативно-правові акти. Для підготовки таких кейсів рекомендується використовувати матеріали, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, оприлюднені узагальнення судової практики щодо відповідних категорій справ.

Ще однією елементом тренінгового заняття може стати підготовка учасниками тренінгу за допомогою тренера проектів певних документів, складання яких зазвичай опосередковує реалізацію громадянських прав, як-то: проекти різних видів письмових звернень (пропозиції, заяви, скарги) до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; запит на публічну інформацію; проект позовної заяви щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади (органу місцевого самоврядування), і ін.

За наявності відповідного запиту від учасників тренінгу в межах тренінгових занять можна опрацювати варіанти вирішення проблемних питань правового характеру, з якими раніше зіткнулися учасники, намагаючись реалізувати ті чи інші громадянські права.

Під час планування та проведення тренінгових занять може стати корисним врахування напрацьованого раніше досвіду проведення тренінгів для дорослих, що одержав висвітлення у різних джерелах. Зокрема, це стосується:

- використання різних комунікативних стилів у тренінговій роботі²⁸;
- використання методів «мозкового штурму», об'єднання учасників тренінгу в пари, визначення пріоритетів²⁹;
- використання експрес-опитування учасників, організації роботи

²⁸ Зливков В.Л., Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.

²⁹ Програма «Активні громадяни». Посібник фасилітатора. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/active-citizens/handouts>.

в малих групах з подальшим пленарним обговоренням³⁰;

- використання методів оцінювання успішності та налагодження/тримання зворотного зв'язку³¹;

Наприкінці кожного тренінгового заняття та тренінгу загалом варто надати учасникам можливість розповісти про свої враження від процесу навчання, висловити коментарі й пропозиції щодо покращення організації тренінгових занять на майбутнє.

Приклади практичних кейсів для обговорення з учасниками

1. 09.08.2023 р. ініціативна група членів територіальної громади міста С. подала заяву міському голові Ш. про внесення на розгляд міської ради місцевої ініціативи з розбудови повноцінної системи місцевого самоврядування, а саме: висловлена пропозиція розглянути, обговорити і ухвалити на сесії міської ради концепцію - як проект для подальшої розробки Програми з розбудови системи місцевого самоврядування територіальної громади міста С.

До порядку денного сесії міської ради зазначена місцева ініціатива включена не була та на сесії не розглядалась.

Заступником міського голови Р. надано відповідь на заяву від 09.08.2023, у якій повідомлено, що виконкомом міської ради враховано пропозиції ініціативної групи, розробляється положення, в якому буде передбачено порядок внесення та розгляду місцевої ініціативи, яке відповідно до закону буде затверджено міською радою.

04.10.2023 ініціативна група звернулась повторно до міського голови із заявою про ініціювання питання проведення наступної сесії міської ради та розгляду наведеного питання. 15.10.2023 першим заступником міського голови надано відповідь ініціативній групі, де зазначено, що звернення було розглянуто на депутатських комісіях, які проходили 03 вересня 2023 року та 04 вересня 2023 року.

2. 08.08.2021 на електронну адресу міської ради подана заява громадянина А. до міського голови, в якій заявник просив надати роз'яснення, яким чином та на підставі якого рішення працює механізм подання громадської ініціативи для прийняття рішення міською радою.

15.09.2021 виконавчий комітет міської ради надав заявнику відповідь на його звернення від 08.08.2021, яке зареєстровано 09.08.2021 за № С-5088-1/Ц-ЕЗ, в якій зазначено, що механізм місцевої

³⁰ Методичні рекомендації для тренерів щодо розроблення та проведення тренінгів. URL: <https://nsj.gov.ua/ua/na-dopomogu-vikladachu>; Фасилітування роботи у малих групах: практичний посібник для тренерів. К., ФОП Демчинський О.В., 2017. 32 с. URL: <https://nsj.gov.ua/ua/na-dopomogu-vikladachu>.

³¹ Томс Урдзе. Посібник для фахівців з освіти дорослих. Київ. ТОВ «Золоті ворота», 84 с.

ініціативи законодавчо закріплений у ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Положення, що регулюють правовідносини щодо місцевої ініціативи також закріплено в Статуті територіальної громади міста, затвердженому рішенням міської ради від 21.03.2002 № 41/1 та Регламенті міської ради VIII скликання, затвердженому рішенням міської ради від 24.12.2020 № 2/35.

3. 18 лютого 2021 року Громадянська партія «Пора» для проведення державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу подала до Департаменту державної реєстрації Мін'юсту такий перелік документів: 1) заяву про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; 2) документ про сплату адміністративного збору; 3) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміни; 4) статут (нова редакція); 5) програма політичної партії (нова редакція); 6) реєстр осіб (громадян), які брали участь в засіданні уповноваженого органу управління юридичної особи; 7) квитанцію; 8) відомості про керівні органи.

18 березня 2021 року Державний реєстратор склала повідомлення про відмову в державній реєстрації змін до відомостей про ГП «Пора», що міститься в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, у тому числі змін до статуту та програми №116/19.4. У державній реєстрації відмовлено на підставі пунктів 5, 6, 103 статті 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», а саме: документи суперечать вимогам Конституції та законів України; документи суперечать статуту громадського формування; невідповідність відомостей, зазначених у заяві про державну реєстрацію, відомостям, зазначеним у документах, поданих для державної реєстрації, або відомостям, що містяться в Єдиному державному реєстрі чи інших інформаційних системах, використання яких передбачено цим Законом.

4. Громадянин А. звернувся до Департаменту містобудування та архітектури міської ради із запитом від 31.05.2018 №1 про надання інформації, а саме просив надати: копію Правил пропускного режиму до адміністративної будівлі Департаменту містобудування та архітектури, та копію наказу, яким затверджено ці Правила; копію відеозапису з камер спостереження, встановлених на другому поверсі (в холі другого поверху) адміністративної будівлі Департаменту містобудування та архітектури у період з 15:30 год. до 17:00 год. 02.05.2018; копію відеозапису з камер спостереження, встановлених у 311 кабінеті Департаменту містобудування та архітектури у період з 14:00 год. до 17:00 год. 02.05.2018. Водночас заявник просив повідомити його телефоном про необхідність надання носія, що використовує флеш-пам'ять для зображення даних, для записування відеозапису з камер спостереження у вказаний період.

Запит отриманий Департаментом 04.06.2018 та зареєстрований за №055/253.

Листом від 13.06.2018 №055-7580 Департамент містобудування та архітектури надав громадянину А. копію наказу Департаменту містобудування та архітектури від 10.05.2017 №264 «Про пропускний режим до адміністративної будівлі Департаменту містобудування та архітектури», зазначивши, що запис з камер відеоспостереження, встановлених в Департаменті, не здійснюється. Вказаний лист направлено на адресу громадянина А. 17.06.2018, що підтверджується відбитком поштового штемпеля на конверті, в якому містився лист.

5. Громадянин Д. надіслав до Західного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги звернення про призначення йому адвоката для надання правової допомоги, складення документів процесуального характеру та представництва його інтересів у кримінальних провадженнях № 42023000000001657, № 42023000000001658 та № 42023000000001659, а також для складення документів процесуального характеру (трьох скарг на бездіяльність відділу поліції щодо невнесення відомостей до ЄРДР, інші заяви та клопотання, необхідні для подання даних трьох скарг) та представництва інтересів в судах під час розгляду даних трьох скарг.

У відповідь на звернення громадянина Д. центр з надання безоплатної правничої допомоги надіслав йому листа від 07.11.2023, в якому повідомив, що з направлених звернень неможливо встановити статус громадянина Д. у зазначених ним кримінальних провадженнях №42023000000001657, №42023000000001658 та №42023000000001659, а також наявність та суть правових питань,

порушених у скаргах на бездіяльність працівників прокуратури та поліції. Тому, для прийняття рішення про надання правової допомоги громадянину Д. запропоновано повідомити центр з надання безоплатної правничої допомоги його статус у кожному з наведених кримінальних проваджень з обов'язковим долученням відповідних підтверджуючих документів, а також конкретизувати факти порушення його прав працівниками прокуратури та поліції.

6. До громадянина С., що займає активну громадянську позицію, звернулися інші мешканці міста з метою організації проведення зібрання з питання будівництва зерносховища на території міста. Громадянин С. разом з іншими місцевими активістами 01.08.2023 подав повідомлення до виконавчого комітету міської ради про проведення 05.08.2023 о 16.00 год на площі біля приміщення залізничного вокзалу зборів мешканців територіальної громади.

Громадянин С. організацією зборів займався вперше, особисто намагався ознайомитися з відповідною нормативною базою, яка регулює порядок організації та проведення зборів. Однак під час пошуку інформації він виявив, що офіційні сайти міської ради, районної та обласної військових адміністрацій не містять жодної інформації стосовно порядку організації та проведення зборів мешканців громад, у тому числі проведення таких зборів під час дії воєнного стану.

Інші особи пояснили громадянину С., що про проведення зборів мають бути повідомлені місцева влада та установа поліції. Відповідні звернення ним у складі ініціативної групи були подані. До проведення зібрання жодної відповіді йому не надходило.

05.08.2023 о 16.00 год розпочалися збори громадян, на яких були присутні працівники поліції. Жодних заборон щодо проведення цих зборів проголошено не було. Крім того, жодних претензій і зауважень ні від працівників поліції, ні від представників органів місцевого самоврядування і влади, під час проведення цих зборів не надходило.

Після закінчення зборів працівники поліції почали складати протокол про вчинення громадянином С. адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення – «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій».

7. Селищна рада, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача - Головного управління Національної поліції у Волинській області, звернулась в суд з позовом до Громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону «Варта порядку» про

припинення діяльності громадського формування шляхом примусового розпуску.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що відповідач ніяким чином не співпрацює з органами Національної поліції та не здійснює заходів, передбачених законодавством та статутом Громадського формування, тобто не виконує свої завдання відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», що у свою чергу є підставою для припинення Громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону «Варта порядку» шляхом примусового розпуску.

8. Громадянин В. звернувся до об'єднаного управління Пенсійного фонду України в Харківській області із запитом про надання публічної інформації, а саме щодо:

- розміру донарахованої, але не виплаченої йому державної та додаткової пенсії за шкоду, заподіяну здоров'ю, за період з 01 січня по 02 серпня 2014 року за рішенням Харківського окружного адміністративного суду від 01.06.2018 у справі № 820/3219/18 на підставі рішення Барвінківського районного суду Харківської області від 01.07.2010 у справі №2-416/10,

- черговість виконання рішення Харківського окружного адміністративного суду від 01.06.2018 у справі № 820/3219/18,

- виділення коштів та періоду виплати пенсії на підставі рішення Барвінківського районного суду Харківської області від 01.07.2010 у справі №2-416/10.

За підсумками розгляду запиту об'єднане управління Пенсійного фонду України в Харківській області надіслало громадянину В. листа, в якому відповідь була надана тільки по першому питанню.

Контрольні питання

1. Назвіть основні форми реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні.

2. Охарактеризуйте коло повноважень, що можуть бути віднесені до компетенції органу самоорганізації населення.

3. Наведіть вимоги до оформлення та змісту письмових звернень громадян.

4. Вкажіть категорії звернень, які не підлягають розгляду та вирішення.

5. Охарактеризуйте порядок подання та розгляду скарг на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

6. Охарактеризуйте права громадянина при розгляді заяви чи скарги.

7. Назвіть основні відмінності у правовому статусі громадських організацій та громадських спілок.

8. Охарактеризуйте порядок утворення та реєстрації громадського об'єднання.

9. Назвіть основні права громадських об'єднань.

10. Назвіть правові підстави припинення діяльності громадського об'єднання.

11. Охарактеризуйте обмеження щодо утворення і діяльності політичних партій, встановлені законодавством.

12. Охарактеризуйте встановлені законом обмеження щодо доступу до публічної інформації.

13. Вкажіть види публічної інформації, що підлягає обов'язковому оприлюдненню її розпорядниками.

14. Наведіть вимоги до оформлення запитів на публічну інформацію.

15. Назвіть основні види правничих послуг, що охоплюються первинною та вторинною безоплатною правничою допомогою.

16. Назвіть коло осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу.

17. Охарактеризуйте вимоги до подання звернення до центру з надання безоплатної правничої допомоги.

18. Назвіть основні обов'язки організатора мирного зібрання.

19. Охарактеризуйте обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань в умовах воєнного стану.

20. Назвіть основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку.

21. Охарактеризуйте порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку.

22. Охарактеризуйте основні права членів громадських формувань з охорони громадського порядку.

23. Назвіть основні форми взаємодії громадськості з територіальними органами (підрозділами) Національної поліції.

24. Назвіть коло справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.

25. Охарактеризуйте порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними рішеннями (діями, бездіяльністю) органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

Корисні ресурси

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Європейська конвенція з прав людини. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-ІІІ. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>.
7. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VІ. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-ІV. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
10. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-ІІІ. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.

11. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n357>.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
13. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
14. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.
15. Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. № 1872. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1872-2000-%D0%BF#Text>.
16. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
17. Кодекс адміністративного судочинства України. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
18. Цивільний кодекс України. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n5494>.
19. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. (Із змінами). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

Інші джерела

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного

тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text>

2. Карий О.І., Панас Я.В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 176 с. URL: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/6misiniweb.pdf>.
3. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. – 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf.
4. Закон України «Про звернення громадян»: науково-практичний коментар, судова практика, зразки документів / М. Г. Коротюк, О. В. Коротюк, С. М. Лисенко. – К. : ОВК, 2017. – 398 с.
5. Як створити успішну громадську організацію? Покрокова інструкція: Практичний посібник. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-76444604/76444604>.
6. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації. URL: <https://rm.coe.int/recomendations-final-10-02-21/1680a165f7>.
7. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. – К., 2015. – 168 с.
8. Стащук І., Лисенко В. 55 завдань і рішень для активних громад і громадян. Практичний посібник. – Запоріжжя: АА ТанDEM, 2019. – 144 с. URL: <https://www.stepngo.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/Handbook-for-Active-Communities.pdf>.
9. Як творити безпеку у своїй громаді? URL: <https://inrespublica.org.ua/aktyvna-hromada/yak-tvoryty-bezpeku-u-svoyij-gromadi-porady-vid-gannyi-ilinoyi.html>.

МОДУЛЬ “ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ”

The presented training kit contains materials dedicated to the issues of the digitalization, which in the modern high-tech world has become relevant in all spheres of public life. It is defined as one of the priority areas of state policy, in particular in terms of the development of an information society in which everyone could have free access to information, as well as generate, accumulate and exchange information and knowledge. The ways of helping Ukrainian communities use modern technologies for more effective governance, transparency of decisions, increased citizen involvement in the decision-making process, and easier access for citizens to important services are presented.

Актуальність

У сучасному високотехнологічному світі диджиталізація (далі – цифровізація) набула актуальності в усіх сферах суспільного життя та визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики, зокрема у частині розвитку інформаційного суспільства, в якому кожен міг би мати вільний доступ до інформації, а також генерувати, накопичувати та обмінюватися інформацією та знаннями.

Законом України «Про національну програму інформатизації» від 01.12.2022 визначено поняття «цифровізація» як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Відповідно цифрова технологія уявляє собою сукупність систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп’ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій.

Цифровізація визнана пріоритетом для територіальних громад та одним з ключових завдань розвитку регіонів. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 затверджено Державну стратегію регіонального розвитку до 2027 року, яка містить понад 60 завдань цифрової трансформації:

- підвищення рівня цифрової грамотності населення,

- забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного Інтернету всіх населених пунктів (насамперед сільських та малих міст) та соціальних закладів,
- запровадження можливості отримання електронних послуг через смартфон,
- впровадження електронного документообігу,
- забезпечення електронної взаємодії між національними реєстрами, реєстрами органів місцевого самоврядування,
- переведення пріоритетних публічних послуг в електронну форму;
- впровадження регіональними органами влади відкритих даних;
- розвиток інструментів електронної демократії.

Крім того, передбачається впровадження системи електронного прийому документів та забезпечення можливості звернення за послугами сфери соціального захисту через онлайн сервіси, та впровадження системи електронних черг. Також заплановано створення електронної освітньої системи, впровадження на всіх рівнях освіти сучасних навчальних програм для ефективного формування сучасних цифрових навичок та запровадження нових професій тощо.

Цільова аудиторія

Територіальні громади, органи місцевого самоврядування; освітяни закладів загальної середньої, професійно-технічної, фахової передвищої і вищої освіти; здобувачі закладів освіти; учасники бойових дій, ветерани та члени їх родин; представники національних товариств і національних меншин; вимушено переміщені особи; особи з особливими потребами; громадські організації; громадські активісти; інші зацікавлені особи та стейкхолдери.

Мета

Допомога українським громадам у використанні сучасних технологій для ефективнішого управління, прозорості рішень, збільшення залученості громадян у процес прийняття рішень, а також полегшення доступу громадян до важливих послуг.

Метою використання комплекту диджиталізації для громад на основі таких програмних засобів, як Microsoft Excel і MATLAB, а також методів машинного навчання, є створення ефективного та інформативного інструментарію для збору, аналізу та візуалізації даних. Це допомагає місцевим громадам оптимізувати управлінські процеси, підвищити прозорість, покращити прийняття рішень та сприяти залученню громадськості до управлінських процесів.

Використання програмних засобів дозволяє громаді швидко обробляти великі обсяги інформації, що сприяє оперативнішому прийняттю рішень. Це зменшує витрати часу на рутинні завдання і дозволяє більше уваги приділяти стратегічному плануванню. Відкритість даних і можливість візуалізації результатів аналізу дозволяють місцевим громадам підвищити довіру з боку населення. Відкриті фінансові звіти, візуалізація інфраструктурних проєктів або соціальних показників дозволяють мешканцям громади краще розуміти, як використовуються ресурси.

Диджиталізація дозволяє громадам ефективніше використовувати доступні дані для довгострокового планування. Використовуючи моделі прогнозування, громади можуть планувати розвиток інфраструктури, соціальних програм або бюджетів з урахуванням майбутніх викликів і змін. Використання аналізу даних дозволяє керівництву громади приймати рішення, ґрунтуючись не на інтуїції чи суб'єктивних судженнях, а на чітких, перевірених даних. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів, зменшенню витрат та уникненню потенційних помилок. Комплексний аналіз даних за допомогою MATLAB та Excel дозволяє громаді краще розуміти потреби у ресурсах та інфраструктурі, що сприяє ефективнішому плануванню та використанню ресурсів. Комплект диджиталізації допомагає громадам адаптуватися до нових соціально-економічних викликів, таких як демографічні зміни, міграційні процеси, зміни клімату тощо. За допомогою аналітичних інструментів можна будувати сценарії розвитку та швидко реагувати на зміни. Застосування алгоритмів машинного навчання дозволяє робити точніші прогнози щодо потреб у ресурсах, витрат, демографічних змін та інших важливих аспектів життя громади, а також автоматизувати процеси моніторингу і аналізу великих обсягів інформації.

Базова термінологія

Комплект *диджиталізації* для громад – це набір методик, інструментів, рекомендацій та ресурсів, спрямованих на прискорення переходу громадських організацій, місцевих рад та інших установ до цифрових форматів управління, взаємодії з громадянами та надання послуг. Комплект диджиталізації для громад, що базується на таких доступних інструментах, як Microsoft Excel, MATLAB і сучасних рішеннях машинного навчання, пропонує комплексний підхід до управління даними та оптимізації місцевих процесів. Використання цих інструментів дозволяє громадам ефективно аналізувати великі масиви

даних, робити прогнози та створювати наочні звіти, що значно підвищує якість прийняття рішень. Також ці інструменти підходять для автоматизації процесів управління, моніторингу показників громади та прийняття рішень на основі точного аналізу даних.

База даних – систематизована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх взаємозв'язків у визначеній предметній сфері.

Інформаційно-комунікаційні технології – результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік та послідовність виконання операцій для збирання, обробки, накопичення та використання інформаційної продукції, надання інформаційних послуг.

Excel є універсальним інструментом для роботи з таблицями та даними, що дозволяє громадам легко обробляти й аналізувати числову інформацію. З його допомогою можна створювати діаграми та графіки, а також використовувати вбудовані формули для автоматизації розрахунків. Excel дозволяє легко організовувати дані про доходи та витрати громади, створювати бюджетні звіти та відстежувати виконання планових показників. Можна створювати таблиці з показниками соціально-економічного розвитку громади, відстежувати зміни населення, рівень зайнятості, стан інфраструктури тощо. Excel дає змогу створювати діаграми для зручної презентації даних, що полегшує аналіз тенденцій або виявлення проблемних зон у громаді.

MATLAB є більш просунутим інструментом, який часто використовується для наукових і технічних розрахунків, проте він також чудово підходить для аналізу великих масивів даних, моделювання процесів і візуалізації результатів. MATLAB дозволяє виконувати комплексний аналіз даних із застосуванням спеціалізованих математичних методів. MATLAB може використовуватися для симуляцій транспортних потоків, аналізу ефективності водопостачання чи енергосистеми громади. MATLAB дає можливість глибоко аналізувати демографічні показники, прогнозувати зміни чисельності населення, його структури та потреб. MATLAB має потужні засоби для створення графіків, 3D-візуалізацій, теплових карт та інших інструментів, що допомагають візуалізувати складні процеси та дані.

Машинне навчання дозволяє аналізувати минулі дані для прогнозування майбутніх тенденцій. Громади можуть прогнозувати бюджетні витрати, необхідні ресурси, або навіть моделювати можливі сценарії розвитку. Інструменти штучного інтелекту можуть автоматизувати аналіз звітів, моніторинг інфраструктури та допомагати приймати рішення у реальному часі на основі динамічних даних.

Штучний інтелект може допомогти виявити аномалії в даних, такі як неефективне використання ресурсів або порушення в роботі інфраструктурних систем. Завдяки машинному навчанню та MATLAB, громади можуть отримувати точніші прогнози, що підвищує ефективність планування та управління.

Програмний продукт – програмне забезпечення, результат комп'ютерного програмування у вигляді операційної системи, системної, прикладної, розважальної та/або навчальної комп'ютерної програми (їх компонентів), а також у вигляді інтернет-сайтів та/або онлайн-сервісів та доступу до них, примірники (копії, екземпляри) комп'ютерних програм, їх частин, компонентів у матеріальній та/або електронній формі, у тому числі у формі коду (кодів) та/або посилань для завантаження комп'ютерної програми та/або їх частин, компонентів у формі коду (кодів) для активації комп'ютерної програми чи в іншій формі, криптографічні засоби захисту інформації;

Завдання

- засвоєння основних понять та підходів диджиталізації;
- опанування навичками використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій;
- оволодіння та використання системи електронного документообігу;
- оволодіння методологічними основами впровадження програмних продуктів, як інструментарієм щодо збору та аналізу інформації;
- ознайомлення цільової аудиторії з кращими практиками диджиталізації, застосуванням спеціального програмного забезпечення та методів диджиталізації процесів управління;
- формування спроможності здійснювати інформаційне обґрунтування проектів управлінських рішень;
- сприяння досягненню цілей Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», Національної програми інформатизації, Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року тощо.

Компетентності

- уявлення про поняття цифровізації, інформаційно-комунікативних технологій, цифрові технології;
- здатність використовувати сучасні ІКТ в процесі підготовки і впровадження управлінських рішень;

- здатність використовувати систему електронного документообігу;
- володіння інструментарієм щодо збору інформації та її аналізу для прийняття управлінських рішень;
- здатність застосовувати спеціалізоване програмне забезпечення та інформаційні системи для вирішення завдань розвитку громади або організації;
- спроможність здійснювати інформаційне обґрунтування проектів управлінських рішень;
- здатність розробляти та реалізувати заходи щодо підвищення цифрової грамотності та інших цілей, передбачених Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», Національною програмою інформатизації, Державною стратегією регіонального розвитку до 2027 року тощо.

Орієнтовна програма

№ з/п	Тема	Рекомендована кількість аудиторних годин
1	Вступ. Вступ до аналізу та візуалізації даних (поняття аналізу даних, візуалізація даних, типи даних). Огляд програмних інструментів для аналізу та візуалізації даних (Microsoft Excel, Power BI, Tableau, Google Data Studio), інструменти для просунутого аналізу та візуалізації даних (Python, R, MATLAB), практичні приклади використання програмних засобів, вибір інструментів для конкретних завдань.	2
2	Електронні таблиці. Робота з пакетом Microsoft Excel. Візуалізація та обробка даних. Вступ до електронних таблиць. Основні елементи та структура електронних таблиць. Введення та форматування даних. Формули та функції. Робота з великими масивами даних. Графіки та діаграми. Автоматизація та макроси. Спільна робота та безпека даних. Імпорт та експорт даних	2
3	Інтелектуальний аналіз даних. Вступ до інтелектуального аналізу даних. Етапи процесу	2

	інтелектуального аналізу даних. Методи інтелектуального аналізу даних. Інструменти для інтелектуального аналізу даних. Практичні приклади застосування інтелектуального аналізу даних. Інтелектуальний аналіз даних в пакеті Microsoft Excel	
4	Використання інструментів Excel для аналізу та візуалізації даних. Освоєння типових прийомів роботи з електронними таблицями. Основи роботи з даними в Excel. Основи аналізу даних за допомогою Excel. Практичні приклади застосування Excel для аналізу та візуалізації даних. Самостійні завдання.	4
5	Microsoft Power BI. Вступ до Microsoft Power BI. Підготовка даних. Моделювання даних. Візуалізація даних. Створення звітів та дашбордів. Публікація звітів та спільна робота з Power BI. Аналітика за допомогою DAX. Практичні приклади застосування Power BI. Огляд розширених функцій.	2
6	Імпорт та експорт даних в Microsoft Power BI. Вступ до імпорту та експорту даних у Power BI. Джерела даних. Імпорт даних із зовнішніх джерел. Підготовка та трансформація даних. Автоматизація процесів оновлення даних. Експорт даних з Power BI. Публікація звітів та їх експорт. Практичні приклади імпорту та експорту даних. Огляд помилок при імпорті та експорті даних. Побудова моделей даних. Робота з числовими та текстовими DAX-формулами. Зв'язки між таблицями. Об'єднання даних в агрегати для план-факторного аналізу	2
7	Використання Microsoft Power BI для обробки даних та формування звітів. Перетворення даних на візуальні звіти. Створення основних типи графіків у Power BI. Побудова дашбордів. Імпорт даних з Excel, CSV або бази даних. Об'єднання та трансформація даних у Power Query. Створення моделі даних. Використання DAX для створення обчислюваних полів.	4

	Створення основних візуалізацій для аналізу даних. Використання карт для географічного аналізу. Створення інтерактивного звіту. Створення дашборду. Налаштування оновлення даних. Публікація звіту в Power BI Service.	
8	MATLAB. Вступ до MATLAB. Основи роботи. Мова програмування. Візуалізація даних. Математичні операції та моделювання. Інтерактивні інструменти. Робота з пакетами. Приклади застосування. Переваги та обмеження. Інструмент візуального моделювання Simulink	2
9	Машинне навчання. Вступ до машинного навчання. Типи машинного навчання. Основні компоненти процесу. Популярні алгоритми. Процес навчання моделей. Використання інструментів для машинного навчання. Застосування. Етичні питання. Тенденції та перспективи розвитку.	2
10	Аналіз та візуалізація даних в MATLAB. Імпорт та підготовка даних. Основи статистичного аналізу в MATLAB. Візуалізація даних. Розширені методи візуалізації. Обробка та аналіз великих даних. Створення інтерактивних додатків та GUI. Експорт та презентація результатів. Практичні приклади та кейси. Використання вбудованих інструментів.	2
11	Реалізація машинного навчання в MATLAB. Підготовка даних для машинного навчання в MATLAB. Створення моделей машинного навчання. Навчання та оцінка моделей. Регресійний аналіз. Класифікаційні моделі. Алгоритми навчання без учителя. Візуалізація результатів. Створення та використання нейронних мереж. Застосування. Експорт та інтеграція моделей.	2
12	Робота з інструментами в MATLAB. Імпорт даних у MATLAB. Очищення та попередня обробка даних. Описова статистика. Кореляційний аналіз. Лінійна регресія.	4

	Побудова базових графіків. Робота з двовимірними графіками. Побудова тривимірних графіків. Створення анімацій та динамічних графіків. Використання subplot для створення кількох графіків в одному вікні. Створення налаштовуваних графіків. Збереження графіків у різних форматах. Використання інструментів для інтерактивної візуалізації. Аналіз експериментальних даних.	
--	---	--

Орієнтовний перелік дій у межах реалізації діяльності за напрямом

1. Аудит існуючих даних та інфраструктури:

- оцінити наявні джерела даних (бюджетні, демографічні, інфраструктурні, соціальні тощо);
- визначити ключові показники ефективності, які потрібно аналізувати та моніторити;
- оцінити якість даних: перевірити їх актуальність, точність та повноту;
- визначити поточні інструменти збору, обробки та зберігання даних;
- оцінити рівень технічної підготовки співробітників для роботи з новими інструментами.

2. Створення та організація бази даних:

- об'єднати всі необхідні дані з різних джерел в одну централізовану базу (на основі Excel, SQL або іншої платформи);
- налаштувати структуру даних для легкого доступу та аналізу;
- забезпечити доступність даних для ключових співробітників відповідно до їхніх ролей;
- перевірити безпеку даних та контроль доступу (захист пароллями, обмеження доступу);
- провести очистку та структурування даних для усунення дублювань та неточностей.

3. Вибір програмних інструментів та інструментів машинного навчання:

- вибрати програмні засоби для аналізу та візуалізації даних (наприклад, Microsoft Excel, MATLAB, Power BI);
- вибрати та інтегрувати інструменти машинного навчання;
- оцінити потреби в інструментах автоматизації, таких як макроси Excel або скрипти для збору даних;
- перевірити можливість інтеграції обраних інструментів з іншими системами (бази даних, сторонні програми);
- налаштувати регулярне оновлення даних та їх автоматичний імпорт у вибрані інструменти.

4. Навчання співробітників:

- організувати тренінги для співробітників з використання обраних інструментів (Excel, MATLAB, Power BI, машинне навчання);
- надати інструкції та навчальні матеріали для самостійного навчання;
- визначити відповідальних осіб за кожен сегмент роботи з даними (збір, аналіз, візуалізація, прогнозування);
- забезпечити постійну підтримку та консультації для користувачів під час впровадження.

5. Створення автоматизованих звітів та дашбордів:

- створити шаблони регулярних звітів у Excel або Power BI, що оновлюються автоматично;
- розробити інтерактивні дашборди для ключових показників ефективності (фінанси, демографія, інфраструктура);
- використовувати графіки, діаграми та інші візуальні елементи для наочності даних;
- налаштувати регулярне оновлення даних у звітах та дашбордах;
- забезпечити доступ керівництва до дашбордів у режимі реального часу.

6. Автоматизація збору та аналізу даних:

- налаштувати макроси або скрипти в Excel для автоматизації рутинних завдань (обчислення, зведені таблиці);
- інтегрувати MATLAB або інші інструменти для складного аналізу та прогнозування даних;
- забезпечити регулярний автоматичний збір даних з зовнішніх джерел (державні реєстри, статистичні платформи тощо);
- перевірити, чи оновлюються дані автоматично згідно з налаштованим графіком;
- налаштувати автоматичне надсилання звітів відповідальним особам.

7. Моніторинг ефективності та оцінка результатів:

- регулярно перевіряти актуальність та точність даних у системі;
- оцінювати ефективність роботи на основі зібраних даних (виконання бюджету, стан інфраструктури, показники населення);
- створювати звіти для оцінки прогресу впровадження диджиталізації;
- переглядати та коригувати стратегії на основі зворотного зв'язку та отриманих результатів;
- забезпечити регулярні зустрічі для аналізу даних та ухвалення управлінських рішень.

8. Моделювання та прогнозування:

- використовувати Excel для побудови базових сценаріїв бюджетного планування та управління ресурсами;

- використовувати MATLAB або подібні інструменти для складних прогнозних моделей (транспортні потоки, демографічні зміни);
- використовувати інструменти машинного навчання для прогнозування;
- створювати симуляції для прогнозування наслідків стратегічних рішень;
- налаштувати регулярний перегляд моделей та їх адаптацію до нових даних;
- інтегрувати прогнозні результати у процеси прийняття рішень.

9. Залучення громадськості та прозорість

- створити відкриті звіти та дашборди для громадян, які відображають ключові показники (бюджет, інфраструктура);
- забезпечити регулярне оновлення публічних даних на вебсайтах громади;
- забезпечити можливість громадськості надавати зворотний зв'язок через онлайн-платформи або форми;
- проводити громадські слухання та презентації результатів аналізу даних;
- впровадити механізми для зворотного зв'язку та пропозицій від громадян;

10. Оцінка стратегії диджиталізації та її коригування:

- регулярно оцінювати успішність впровадження диджиталізації;
- аналізувати дані про ефективність використання програмних засобів (Excel, MATLAB, інструменти машинного навчання);
- вносити корективи до процесів управління даними на основі зворотного зв'язку та результатів;
- розробляти плани для подальшого вдосконалення управлінських процесів та аналітики;
- проводити регулярні оцінки технічної підготовки співробітників та потреб у додаткових інструментах.

Корисні ресурси

1. Спільна робота над таблицями онлайн. URL: <https://workspace.google.com/intl/uk/products/sheets/>
2. Access the Latest Version of MATLAB Through Your Web Browser. URL: <https://www.mathworks.com/products/matlab-online.html>
3. ThingSpeak for IoT Projects. Data collection in the cloud with advanced data analysis using MATLAB. URL: <https://thingspeak.mathworks.com/>

4. AI and machine learning products. URL: <https://cloud.google.com/products/ai>
5. Use an enterprise-grade AI service for the end-to-end machine learning (ML) lifecycle. URL: <https://azure.microsoft.com/en-us/products/machine-learning/>
6. IBM Watson Studio. URL: <https://www.ibm.com/products/watson-studio>
7. B. Larson. Data Analysis with Microsoft Power BI // McGraw-Hill, 2020. 769 p.
8. S. J. Chapman. MATLAB Programming for Engineers. Seventh Edition // Cengage Learning, 2024. 848 p.
9. P. Norvig. Artificial Intelligence: A Modern Approach, Global Edition 4th Edition // Longman (Pearson Education), 2021. 1151 p.
10. D. T. Valentine, B. D. Hahn. Essential MATLAB for Engineers and Scientists // Elsevier, 2022. 432 p.
11. J. Reis, M. Housley. Fundamentals of Data Engineering: Plan and Build Robust Data Systems // O'Reilly, 2022. 446 p.
12. D.B. Marghitu, M. Dupak. Machine Component Analysis with MATLAB // Elsevier, 2019. 232 p.
13. D. Slager, A. Slager. Essential Excel 2019: A Step-By-Step Guide // Apress, 2020. 914 p.
14. P. McFedries, G. Harvey. Excel Workbook For Dummies // Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2022. 384 p.
15. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>
16. Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
17. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
18. Дяченко В.О., Ляшенко О.С., Россіхіна Г. В. Машинне навчання як інструмент реалізації концепції Сталого розвитку в Україні // Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти XVI міжнародна науково-практична конференція, 26-27 квітня 2024 р. Ужгород – 2024., с.473- 476. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-131>.

19. Бутинський В.Я., Дяченко В.О., Россіхін В. В. Вплив інструментів та моделей штучного інтелекту на досягнення операційних цілей сталого розвитку в Україні // Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти XVI міжнародна науково-практична конференція, 26-27 квітня 2024 р. Ужгород – 2024., с.500-503. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-139>.
20. Н. Морзе, Е. Смирнова-Трибульська та ін. Модернізація освіти в цифровому вимірі // Монографія. НМЦ видавничої діяльності Київського університету імені Бориса Грінченка – Київ, 2011. 299 с.

**ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ
УКРАЇНСЬКИМИ УНІВЕРСИТЕТАМИ**

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС

The chapter is a collection of best practices from UNICOM project partners regarding the Green Deal and climate neutrality which offers a variety of practices, including existing educational courses, training programs for first and second-level higher education students, applied scientific research, implementation of joint projects with enterprises aimed at introducing environmental innovations, conducting outreach activities (hackathons, round tables), and engaging the public in active participation in environmental initiatives. Particular attention is given to European standards for upgrading university campuses and other infrastructure according to principles of energy efficiency and environmental sustainability.

Про авторів

Олена МЕЛЬНИК – к.т.н., доцент, керівник сектору міжнародних проєктів, Сумський національний аграрний університет; старший дослідник лабораторії кліматичної політики, ЕТН Цюрих, Швейцарія, olena.melnyk@snau.edu.ua

Маргарита ЛИШЕНКО – проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, Сумський національний аграрний університет, lm_1980@ukr.net

Вікторія МАКАРОВА – д.е.н., професор кафедри маркетингу та логістики, Сумський національний аграрний університет, viktoriia.makarova@snau.edu.ua

Тетяна ХАРЧЕНКО – д.н. з держ. управл., доцент кафедри публічного управління і адміністрування, Сумський національний аграрний університет, tanyaparanuchok@gmail.com

Європейський зелений курс спрямований на досягнення кліматичної нейтральності, захист довкілля, сталий розвиток і трансформацію економіки. Університети можуть виступати як *центри змін*, спрямованих на виконання цілей Європейського зеленого курсу. Через освіту, наукові дослідження, інновації, партнерства та управління вони

сприяють формуванню сталого суспільства, готового відповісти на виклики кліматичної кризи.

1. Наукові дослідження та інновації. Університети можуть бути партнерами в розробці технологій і практик, які підтримують цілі Зеленого курсу:

- дослідження впливу змін клімату, адаптаційні стратегії для економіки, сільського господарства та урбаністики.
- розробка та вдосконалення технологій сонячної, вітрової, гідро- та геотермальної енергетики.
- створення інновацій для повторного використання ресурсів, скорочення відходів та підвищення ефективності використання матеріалів.
- удосконалення систем уловлювання та зберігання вуглецю, виробництво зеленого водню.

2. Освітні ініціативи. Освіта є основою для підготовки фахівців, які зможуть втілювати принципи Зеленого курсу на практиці. Це досягається через розробку:

- міждисциплінарних програм, присвячених сталому розвитку, зеленій економіці, енергетиці, кліматичній політиці.
- короткострокових навчальних курсів, спрямованих на розвиток спеціальних знань і навичок у сфері екологічного управління.
- включення елементів екологічної освіти у всі освітні програми, незалежно від спеціалізації.

Крім того, Європейський зелений курс формує попит на нові професії та спеціальності як наприклад, фахівці, які керуватимуть переходом до відновлюваної енергетики; спеціалісти, здатні реалізовувати проєкти замкненого циклу чи фахівці з використання великих даних для оцінки впливу політик і програм на клімат.

3. Реалізація принципів сталого розвитку в університетських кампусах. Університети можуть слугувати моделлю для сталого розвитку завдяки реконструкції університетських корпусів, споруд із застосуванням енергоефективних технологій; впровадженню програм сортування відходів, зменшення споживання води, електроенергії та інших ресурсів; розширенню зелених територій на кампусах, створення еко-парків та ін..

4. Інтеграція в екосистему інновацій. Університети можуть стати важливою ланкою інноваційних екосистем. Це передбачає партнерство з бізнесом у спільних проєктах для розробки зелених технологій, тестування інновацій. Інкубація екологічно орієнтованих

стартапів, фінансування та розвиток підприємницьких ініціатив, пов'язаних із Зеленим курсом.

5. *Суспільна роль та адвокація.* Університети можуть сприяти поширенню ідей Зеленого курсу серед ширшої аудиторії завдяки:

- організації відкритих лекцій, круглих столів, форумів, воркшопів із залученням громадськості.
- наданню аналітичної підтримки для розробки кліматичних і екологічних політик.
- міжнародній співпраці, зокрема участі у програмах ЄС, таких як Horizont Europe, Erasmus+

Розвиток третьої місії університетів в сфері просування ідей Європейського зеленого курсу представлений в міжнародній науковій діяльності Сумського НАУ. Проекти Жан Моне, такі як Модуль Жана Моне Jean Monnet Chair EU Climate Leadership 620031-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR, Erasmus+ “Towards circular economy thinking & ideation in Ukraine according to the EU action plan” 620966-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT реалізуються в Сумському національному аграрному університеті. Зазначені проекти спрямовані на дослідження та впровадження європейських цінностей щодо запобігання глобальних кліматичних змін, розробку рекомендацій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку громад, включаючи стратегії збереження біорізноманіття, ефективного використання природних ресурсів та підтримки кліматичної адаптації

Завдяки таким діям університет не лише сприяє формуванню екологічної свідомості, але й активно впливає на реалізацію кліматичних ініціатив у масштабах суспільства.

1. Освіта

Сумський НАУ³² усвідомлює важливу роль, що покладено на вищий навчальний заклад, у формуванні свідомості майбутніх поколінь та підготовці фахівців, здатних вирішувати екологічні проблеми. Саме їх активний внесок є необхідною умовою успішної реалізації Зеленого курсу в Україні. *Інтеграція тематики кліматичної нейтральності та сталого розвитку здійснюється шляхом введення спеціальних освітніх курсів у навчальні програми спеціальностей різних факультетів університету.*

³² Сумський національний аграрний університет URL: <https://snau.edu.ua>

1. Курс «Екологічна безпека та кліматична політика ЄС. Введення» реалізується на факультеті агротехнологій та природокористування Сумського НАУ. Курс включає 60 навчальних годин, 5 кредитів ECTS³³.

2. Курс «Поглиблений курс з екологічної безпеки та кліматичної політики ЄС». Курс включає 120 навчальних годин, 5 кредитів ECTS³⁴.

В основу курсів покладено вивчення європейської політики та передового досвіду щодо запровадження механізмів протидії кліматичним змінам та використання європейських практик в Україні, зокрема в рамках виконання Україною Стратегії адаптації до кліматичних змін до 2030 та амбітного плану другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди.

Метою освітнього компонента є розвиток у здобувачів освіти екологічних компетентностей, що надасть їм змогу краще розуміти та реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати необхідність ощадливого ставлення до довкілля, розділяти спільні європейські цінності захисту довкілля та сталого розвитку.

Програма курсу

№ з/п	Тема	Кількість аудиторних годин
<i>Загальна частина</i>		
Тема 1	Вступ. Клімат і кліматологія. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	2
Тема 2	Кліматична політика ЄС. Аналіз прогресу в наближенні кліматичного законодавства України до вимог ЄС. <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	4
Тема 3.	Роль громадськості та недержавних організацій у протидії змінам клімату. <i>Формат: міні-лекція, робота в малих групах</i>	4

³³ Екологічна безпека та кліматична політика ЄС. Введення URL: <http://surl.li/swfwbs>

³⁴ Поглиблений курс з екологічної безпеки та кліматичної політики ЄС URL: <http://surl.li/sadauo>

Тема 4.	Еколого-біологічні аспекти змін клімату. <i>Формат: практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
---------	---	---

Спеціальна частина		
Тема 5.	Адаптація сільського та лісового господарства до змін клімату <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
Тема 6.	Адаптація садово-паркового господарства до змін клімату. <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 7.	Протидія змінам клімату на рівні громади та органів місцевого самоврядування. дорожня карта кліматичних цілей України до 2030 року <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4

3. Дистанційний курс з відкритим доступом «Кліматичне лідерство ЄС»³⁵ включає в себе презентації та відеозаписи лекцій та призначено для широкої громадськості – науковців, викладачів, представників громад, бізнесу тощо.

Програма курсу

№ з/п	Тема	Кількість аудиторних годин
Тема 1	Формування кліматичної політики України на національному та міжнародному рівні <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	4
Тема 2	Оцінка впливу, можливостей та пріоритетів для України у зв'язку зі зміною клімату <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	4
Тема 3.	Європейські зелені тенденції та регулювання промислового забруднення в Україні: взаємозв'язок, проблеми, наступні кроки <i>Формат: міні-лекція, робота в малих групах</i>	4
Тема 4.	Вплив змін клімату на соціальну справедливість і рівність <i>Формат: практичне заняття, робота в малих групах</i>	4

³⁵ Кліматичне лідерство ЄС. URL: <http://surl.li/dthgbg>

Тема 5.	Кліматична освіта <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
Тема 6.	Роль громадських організацій у формуванні кліматичної політики <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 7.	Енергетична незалежність громад <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 8.	Пом'якшення змін клімату через удосконалення системи поводження з харчовими відходами: практики ЄС для України <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 9.	Енергоефективність як запорука протидії змінам клімату: досвід реалізації міжнародних проектів м. Суми <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
Тема 10.	Кліматична політика в питаннях переходу до альтернативних джерел енергії. Біоенергетика. <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4

4. Курс «Зелений маркетинг та циркулярна економіка», що спрямований на формування у цільовій аудиторії системних теоретичних знань і практичних навичок з формування системи зеленого маркетингу, оволодіння новітніми досягненнями у сфері раціонального природокористування, ресурсозбереження, екологічного маркетингу; набуття системного мислення та спеціальних знань у галузі циркулярної економіки³⁶

Програма курсу

№ з/п	Тема	Кількість аудиторних годин
<i>Загальна частина</i>		
Тема 1	Науково-методологічні засади зеленого маркетингу. Інструменти зеленого маркетингу(сертифікація, маркування, оцінка впливу на довкілля, екологічний аудит). <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	4
Тема 2	Система екологічного менеджменту. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства.	4

³⁶ Зелений маркетинг та циркулярна економіка. URL: <http://surl.li/zwynmp>.

	<i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	
Тема 3.	Екологічний маркетинг: розробка і реалізації зеленої продукції <i>Формат: міні-лекція, робота в малих групах</i>	4
Тема 4.	Екологічні ризики та їх страхування. Забезпечення прибутковості підприємства в умовах екологізації економіки <i>Формат: практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
<i>Спеціальна частина</i>		
Тема 5.	Формування глобальної циркулярної економіки. Концепції циркулярної економіки. Дорожня карта циркулярної економіки <i>Формат: міні-лекція, практичне заняття, робота в малих групах</i>	4
Тема 6.	Ресурсозбереження і декаплінг в циркулярній економіці. <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 7.	Бізнес-моделі циркулярної економіки <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4
Тема 8.	Циркулярна економіка в Україні та ЄС <i>Формат: лекція-дискусія</i>	4

5. Освітня програма «Стале сільське господарство та продовольча безпека» «Sustainable agriculture and food security»³⁷

Сумський НАУ спільно з Королівським аграрним університетом (Великобританія) створив унікальну освітню програму «Стійке сільське господарство та продовольча безпека».

Головною метою освітньо-професійної програми є підготовка висококваліфікованих фахівців з глибоким знанням і навичками у сфері агрономії, які здатні ефективно вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з сільським господарством і забезпечення продовольчої безпеки.

Серед освітніх компонентів програми є такі дисципліни як:

- управління глобальними ґрунтами в умовах кліматичних змін;
- міжнародний розвиток сільських територій та продовольча безпека;
- органічні системи
- кліматичні зміни та сталість
- екологічні технології та інновації та ін.

³⁷ Стале сільське господарство та продовольча безпека. URL: <http://surl.li/brxuev>

Промо-відео програми: <https://youtu.be/V5KbV6b8vac>

Презентація : <http://surl.li/cdaheg>

Програма досліджує п'ять ключових завдань, а саме:

- 1) стійкий баланс майбутнього попиту та пропозиції;
- 2) забезпечення достатньої стабільності в постачанні продовольства та захист найбільш вразливих верств населення від нестабільності, яка має місце;
- 3) досягнення глобального доступу до продовольства та подолання голоду. Це визнає, що виробництво достатньої кількості продовольства у світі, щоб усі потенційно могли бути нагодованими, забезпечення продовольчої безпеки;
- 4) управління внеском виробництва продуктів харчування та пом'якшення наслідків зміни клімату;
- 5) Збереження біорізноманіття та екосистемних послуг під час забезпечення світу продовольством.

Зміст освітньої програми

№	Назва компоненти	Кількість годин
<i>Обов'язкові компоненти</i>		
1	Інтегровані сільськогосподарські системи <i>Формат: лекція, лекція-дискусія</i>	36 годин
2	Протистояння глобальним викликами у сфері продовольства та сільського господарства <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
3	Управління глобальними ґрунтами в умовах кліматичних змін <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
4	Міжнародний розвиток сільських територій та продовольча безпека <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин

5	Управління агроценозами <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
---	--	----------

<i>Вибіркові компоненти</i>		
1	Кліматичні зміни та сталість <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
2	Мале фермерство та місцеве постачання продовольства <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
3	Природничі науки в сільському господарстві <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
4	Органічні системи <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
5	Екологічні технології та інновації <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин
6	Технології та інновації в рослинництві <i>Формат: лекція, лекція-дискусія, робота в малих групах</i>	36 годин

Глобальна спрямованість цієї програми – на досягнення Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй і, таким чином, формує випускників програми підготовленими до широкого кола кар'єрного розвитку як у приватному секторі, так і для урядових чи неурядових організацій (НУО), включаючи торговельні асоціації. Випускники будуть готові до працевлаштування на міжнародних, національних, регіональних або місцевих рівнях.

2. Наукові дослідження

Реалізація Зеленого курсу безпосередньо пов'язана з імплементацією принципів циркулярної економіки, зокрема, в аграрному секторі, що потребує переорієнтації агробізнесу в напрямі екологізації виробництва й розвитку розумного землеробства. Вченими Сумського НАУ проводяться наукові дослідження у галузі відновлюваної енергетики, екологічно чистого виробництва, управління відходами тощо. На постійній основі здійснюється збір та аналіз даних про стан екосистем, вплив антропогенної діяльності на довкілля. Поширення ідей ЄС в напрямку циркулярної економіки є предметом наукових

досліджень докторантки кафедри маркетингу та логістики, дослідниці *Тетяни Шевченко*, яка за результатами проведених досліджень має більш ніж 25 опублікованих статей в науково-метричній базі Scopus.

Питання розробки інноваційних технологій біорозкладувального пакування є предметом наукових досліджень старшого викладача кафедри технологій харчування, співзасновника та директора ТОВ «FoodBIOPack», співзасновника «Rekava» *Дмитра Бідюка* ³⁸.

3. Партнерство з бізнесом та громадськістю

Передбачає реалізацію спільних проектів з підприємствами, спрямованих на впровадження екологічних інновацій, проведення просвітницької діяльності (семінарів, хакатонів, круглих столів) для широкої аудиторії, залучення громадськості до активної участі в екологічних ініціативах.

1) «Plastic challenge Хакатон, (27-28 травня 2021р.)»³⁹

Сумський національний аграрний університет в 2021 році став організатором першого в Україні «Plastic challenge Хакатон 2021». *Захід був спрямований* на консолідацію академічних та бізнесових зусиль задля пошуку інноваційних рішень та підтримки ініціатив українських

³⁸ Дмитро Бідюк. Біопакування «FoodBIOPack», що зберігає довкілля: від ідеї до впровадження. <http://surl.li/amnslu>

³⁹ PLASTIC CHALLENGE ХАКАТОН 2021. <http://surl.li/vxymiy>

новаторів у сфері розробки біопластиків і рециклінгу полімерів відповідно до Стратегії ЄС з пластику⁴⁰ та Плану дій ЄС щодо економіки замкненого циклу⁴¹.

Проекти учасників були надзвичайно сильними та креативними та поєднували знання з різних галузей. Зокрема було представлено обладнання для збору та пресування сміття, природну альтернативу одноразовому посуду, стартап для перетворення пластикових кришечок на таблички з номерами будинків та навіть меблі, платформу для податкового стимулювання екологічних бізнесів та навіть гриби, що здатні перетравлювати пластик.

Джерело: <http://surl.li/myebgz>

Програма заходу - <http://surl.li/pigyyv>

Проекти, презентації, відео та інші матеріали заходу за посиланнями - <http://surl.li/ekedmx> , <http://surl.li/myebgz>

2) “Rethink Waste Week” (з 7 - 11 листопада 2022 р.)

В стінах Сумського національного аграрного університету відбувалася реалізація проекту “Rethink Waste Week” у рамках програми

⁴⁰ The EU’s plastics strategy aims to transform the way plastic products are designed, produced, used and recycled in the EU. https://environment.ec.europa.eu/strategy/plastics-strategy_en

⁴¹ Circular economy action plan https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

“Продуктування та поширення ідей циркулярної економіки відповідно до Плану дій ЄС”.

Відбулося відкриття виставки “Recycling”. Городяни та колектив СНАУ показували свої вироби, створені методами Ресайклінгу та Апсайклінгу: Городяни та колектив СНАУ показували свої вироби, створені методами Ресайклінгу та Апсайклінгу: шкарпетки зі старих светрів, люстра з колеса до воза, миска для тварин з шлему російського солдата тощо

Відео за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=uch9DLJfNi0>

Сумський національний аграрний університет та Королівський аграрний університет (Royal Agracultural University) провели спільний семінар «Україна: довкілля, ризики та можливості». У співпраці з Arup, The Conflict and Environment Observatory, LSN Ltd, Pixxel і Geospatial Catapult було створено платформу для обговорення впливу війни в Україні на навколишнє середовище, значення гуманітарної допомоги, забруднення навколишнього середовища, вуглецевого сліду війни та забезпечення цілісності майбутніх ланцюгів поставки сільськогосподарської продукції.

Джерело: <http://surl.li/qcpbox>

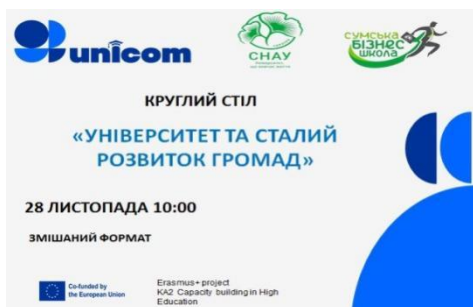
Учасники заходу обговорили потенціал майбутньої співпраці, навчальну програму та обладнання, необхідне українським вченим-екологам і цивільним особам для картографування, моніторингу та управління впливом на навколишнє середовище критично постраждалих сільськогосподарських угідь для забезпечення продовольчої безпеки та кліматичної нейтральності.

4)Круглий стіл «Університет та сталий розвиток громад» (28 листопада 2023р.)

На базі Сумської Бізнес-Школи Сумського національного аграрного університету 28.11.2023 відбувся круглий стіл «Університет

та сталий розвиток громад». У роботі круглого столу взяли участь науковці, практики, студенти, представники органів державної влади та очільники 31 громади Сумської області.

Мета заходу полягала у створенні в Сумській області консорціуму щодо подальшої співпраці задля досягнення цілей сталого розвитку та повоєнного відновлення громад Сумщини. Спікерами підіймалися нагальні питання сталого розвитку громад, зокрема говорили про сучасний стан аграрного сектору в Сумському регіоні, можливості використання інструментів відкритого врядування в роботі громад в умовах війни, про важливість соціального супроводу громадян та їх соціальної адаптації в рамках реалізації третьої місії університетів, необхідність врахування екологічної компоненти у повоєнному відновленні та розвитку громад Сумської області тощо.

Джерело: <http://surl.li/dvfpev>

Програма заходу - <http://surl.li/zzqrgh>

5. Весняна школа – «Зелена угода ЄС: поточні виклики та майбутні перспективи на шляху до кліматичної нейтральності» (16-17 квітня 2024р.) (<http://surl.li/nswrwq>)

Захід проводився в рамках імплементації проекту Центр досконалості Жана Монне «Європейські Студії соціальних інновацій в освіті» – Jean Monnet Centre of Excellence ESSIE – 101085552 – ERASMUS-JMO-2022-COE.

Весняну школу було організовано Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова спільно з Сумським національним аграрним університетом, за участі Асоціації дослідників

європейських цінностей в освіті, Сумської територіальної громади, Сумської бізнес-школи та за підтримки Національного Еразмус+ Офісу в Україні. До заходу долучилось понад 90 науковців, дослідників, представників громадських організацій та професійних спільнот, здобувачів освіти з різних університетів України.

Мета Весняної школи полягала в ознайомленні її учасників із досвідом ЄС щодо запобігання змінам клімату, адаптації та пом'якшення наслідків. Спікери зосередили увагу на таких актуальних питаннях як зелене відновлення України у фокусі Європейської Зеленої угоди, роль соціальної інноваційної освіти у формуванні компетенцій до сталого розвитку та розвитку громад, особливості планування енергетичного та кліматичного розвитку територіальної громади тощо.

SPRING SCHOOL - «EU GREEN DEAL: CURRENT CHALLENGES AND FUTURE PERSPECTIVES ON THE WAY TO CLIMATE NEUTRALITY»

16.04.2024

9:45 - 10:00
Registration

10:00 - 10:15
Welcome speech

10:15 - 11:00
Social Innovation Education for sustainability competencies and community development

11:00 - 12:00
Environmental impact assessment of the war action in Ukraine

12:00 - 13:00
Break

13:00 - 14:00
UA Green Recovery under the spotlight of the EU Green Deal

14:00 - 14:45
Increasing the nature protection areas in line with the EGD: challenges and perspectives due to the war and during EU accession

14:45 - 15:00
Q & A

10:00 - 11:00
Farming & Climate Change Programme. Ways farmers are adapting to the unpre-dictability of climate change

11:00 - 12:00
Monitoring of sequestration and emission of organic carbon by soils in the context of climate change

12:00 - 13:00
Break

13:00 - 14:00
Biosol solutions in overcoming the energy, climate and food crises

14:00 - 14:45
Energy Development and Climate Plan for Sumy City Territorial Community, Green Recovery

14:45 - 15:00
Q&A

17.04.2024

Svitlana LUKASH
Dr, Assoc. Prof., Public Management and Administration Department, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Petro TROFIMENKO
Dr, Prof., Department of Geoinformatics, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Iryna VASKINA
Dr, Assoc. Prof., Department of Biosystems Engineering, Poznan University of Life Sciences (Poznan, Poland), Assoc. Prof. Department of Ecology and Environmental Protection Technologies, Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Maryna DRANICHENKO
Head of the Department of Environmental Protection, Energy Efficiency and Climate Policy, Sumy City Territorial Community (Sumy, Ukraine)

В межах Весняної школи було проведено воркшоп «Освіта для Зеленої Угоди ЄС», в межах якого було обговорено такі питання як переосмислення освіти відповідно до нового "Зеленого курсу", детально проаналізовано стратегії включення кліматичної науки в навчальну програму освітніх закладів.

Презентація дистанційного курсу «Зелена угода ЄС та кліматична нейтральність» на платформі Google class (code: j6n3y27), учасники якого можуть поглибити знання про систему європейської кліматичної політики та освіти.

Учасники школи отримали не лише цілісні знання, а й цінні навички спільної розробки рішень з питань попередження глобального потепління, адаптації до кліматичних змін та пом'якшення їх наслідків.

Весняна школа

ЗЕЛЕНА УГОДА ЄС: ПОТОРНІ ВИКЛИКИ ТА МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ НА ШЛЯХУ ДО КЛІМАТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ

для студентів, викладачів, молодих вчених, ініціаторів, докторантів, дослідників, викладачів, практиків професійних спільнот та громадських організацій

EU Green Deal: Current Challenges And Future Perspectives On The Way To Climate Neutrality for students, young researchers, PhDs, practitioners, academicians, educators, secondary school teachers, active society members, general public.

Важко відокремити в рамках тематичної програми. Ця програма є частиною Європейської Зеленої угоди - Joint Mission Centre of Excellence (JMC-E), ініціативи, яка має на меті збільшити кількість досліджень та інновацій в Україні.

16-17 квітня 2024 року

Європейський Зелений Курс (European Green Deal)

Посилення кліматичної угоди ЄС до 2050 року

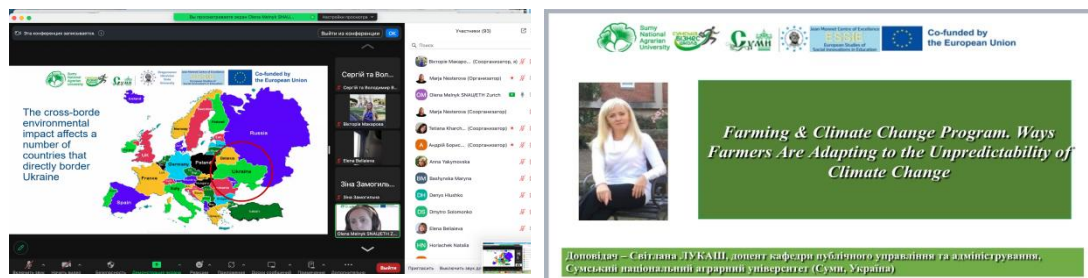
Забезпечення чистого доступу до безпечної енергії

Забезпечення мобільності промисловості для чистого та циркулярного майбутнього

Будівництво та реконструкція в енергозбереженні та енергоефективності (за допомогою енергозбереження)

Угода про клімат та енергію

101083077 - UNICOM - ERASMUS+ EU 2022-2024
Joint Mission Centre of Excellence (JMC-E) - 101083072 - ERASMUS+ EU 2022-2024

Джерело: <http://surl.li/maxttw>

6. Спільна лекція СНАУ та HSWT: зміна клімату, управління ризиками та сталість (03.07.2024)

На базі Сумського НАУ 03.07.24 відбулась спільна лекція Президента університету прикладних наук Вайєнштефан-Трісдорф (HSWT), почесного професора Сумського національного аграрного університету Dr. Eric Veulliet та проректора з науково-педагогічної та навчальної роботи, професора Ігоря Коваленка. Тема заходу : «Чи сприяє стійкості стратегічний ризик менеджмент? Або як пов'язані між собою зміна клімату, управління ризиками та сталість?».

Учасники заходу отримали розуміння екологічних проблем сьогодення, ознайомились зі статистикою змін в кліматі за останні десятиліття. Eric Veulliet окреслив невтішні перспективи екологічного забруднення всієї планети, якщо не вжити певних заходів. Також було визначено основні чинники забрудненості, розглянуто варіанти скорочення викидів вуглекислого газу та інших небезпечних відходів.

Джерело: <http://surl.li/rltapb>

7. Спільна програма CHAU та Royal Agricultural University щодо підготовки експертів з оцінки стану ґрунтів, пошкоджених унаслідок бойових дій (2023-2024р.)

Проект реалізується Сумським національним аграрним університетом у співпраці з Королівським аграрним університетом (Британія) та за підтримки Громадської Спілки «Ініціатива «Жива Земля», ГО GreenUkraine.ch та Бернського університету прикладних наук (Швейцарія).

Повномасштабна війна в Україні призвела до деградації ґрунтової екосистем та територій, через фізичний та хімічний вплив на них. Ґрунти у зонах інтенсивних боїв втрачають родючість через зміну фізико-хімічних властивостей (зниження вмісту макроелементів та органічної речовини, зростання лужності). Також на територіях де велися бойові дії або відбулась розмінування, ґрунти мають погіршення біологічної активності мікроорганізмів, поширення бур'янів та шкідників які були не характерні для даних територій. Відновлення територій та ґрунтів, після впливу війни, є важливим для всіх українців.

Програма «Підготовка експертів з оцінки ґрунтів та відновлення територій пошкоджених внаслідок бойових дій» ставить декілька завдань:

- створити умови для підготовки експертів які будуть працювати територіями та ґрунтами які постраждали від війни;
- залучення ветеранів до програми відновлення України після їх демобілізації;
- створення робочих місць для ветеранів після їх демобілізації.

Всі ветерани які мають бажання прийняти участь в безкоштовному тренінгу або фахівці які займаються відновлення ґрунтів та територій від військових дій, запрошуються на тренінг, що відбувається на постійній основі.

Більш детально можна ознайомитися на сторінці <http://surl.li/twymth>

Джерело: <https://soil-expert.snau.edu.ua/>

Крім того, Сумський національний аграрний університет став переможцем міжнародної премії та отримав найвищу нагороду за досягнення у підприємництві та залученості у сфері вищої освіти за реалізацію проекту «Тренінг експертів з оцінки ґрунтів та відновлення територій, пошкоджених внаслідок бойових дій».

Посилання на публікації в ЗМІ: <http://surl.li/qwmzhr>;
<http://surl.li/dpfsyi>

4. Зелена інфраструктура

Передбачає переобладнання університетських кампусів та іншої інфраструктури за принципами енергоефективності та екологічності. В 2024р. Сумським НАУ створено Центр колективного користування науковим обладнанням «Лабораторія екологічного землеробства та природокористування» (CCUSE «EcoLab»), що є структурним підрозділом науково-дослідної частини Сумського національного аграрного університету.

Лабораторія екологічного землеробства та природокористування функціонує з метою проведення лабораторних навчально-наукових досліджень з метою розробки, удосконалення, апробації нових методів контролю якості та безпечності органічної продукції, а також здійснення інноваційної, інформаційної діяльності та надання науково-консультаційних послуг з питань оцінки стану компонентів навколишнього природного середовища.

Джерело: <http://surl.li/ikznlz>

Дослідження лабораторії виконуються в напрямках:

- Моніторингу стану навколишнього природного середовища;
- Оцінки рівня забруднення атмосфери;
- Визначення вмісту важких металів у ґрунті, природних та стічних водах;
- Оцінки кислотності ґрунту;
- Оцінки якості стану посівів;
- Оцінки якості, отриманої с/г продукції;
- Визначення вмісту нітратів у продукції рослинництва та тваринництва;
- Проведення експрес-аналізу зернових, олійних та комбікормів.
- Визначення концентрації речовин у різноманітних розчинах (у т.ч. стічних водах, реагентах, органічних розчинниках, кислотах тощо).
- Удосконалення системи захисту сільськогосподарських культур від шкідливих організмів.

Крім того, СНАУ має сертифіковані ділянки відповідно до Стандарту міжнародних акредитованих органів сертифікації з органічного виробництва і переробки, еквівалентний регламентам Європейського Союзу⁴².

Згідно із наказом Міністерства освіти і науки України від 20.09.2024 № 1351 «Про результати відбору заявок центрів колективного користування науковим обладнанням для отримання фінансової підтримки на виконання робіт з розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності центрів колективного користування науковим обладнанням» Сумський НАУ отримав фінансування на виконання робіт для забезпечення енергонезалежності, реконструкції,

⁴² Сертифікат з органічного виробництва і переробки Сумського НАУ. URL: <http://surl.li/fbeomw>

модернізації та розвитку матеріально-технічної бази центру колективного користування науковим обладнанням з новітніх агротехнологій «Лабораторія екологічного землеробства та природокористування».

Таким чином, роль університетів у просуванні Європейського зеленого курсу є багатогранною та критично важливою. Вони сприяють впровадженню наукових інновацій, формують екологічно свідомих громадян, демонструють приклад сталого управління та об'єднують різні зацікавлені сторони для досягнення спільної мети. Інвестуючи в освіту, науку та співпрацю, університети допомагають зробити у боротьбі зі зміною клімату та збереженні планети для майбутніх поколінь.

Корисні ресурси

1. Plastic Challenge Хакатон 2021. URL: <http://surl.li/vxymiy>
2. Бідюк Д. Біопакування «FoodBIOPack», що зберігає довкілля: від ідеї до впровадження. URL: <http://surl.li/amnslu>
3. Весняна школа – «Зелена угода ЄС: поточні виклики та майбутні перспективи на шляху до кліматичної нейтральності» URL: <http://surl.li/nswrwq>
4. Вибіркова компонента «Зелений маркетинг та циркулярна економіка». URL: <http://surl.li/zwnymp>
5. Екологічна безпека та кліматична політика ЄС. Введення URL: <http://surl.li/swfwbs>
6. Курс «Кліматичне лідерство ЄС». URL: <http://surl.li/dthgbg>
7. Освітня програма «Стале сільське господарство та продовольча безпека» «Sustainable agriculture and food security» URL: <http://surl.li/brxuev>
8. Поглиблений курс з екологічної безпеки та кліматичної політики ЄС URL: <http://surl.li/sadauo>
9. Сертифікат з органічного виробництва і переробки Сумського НАУ. URL: <http://surl.li/fbeomw>
10. Спільна програма CHAU та Royal Agricultural University щодо підготовки експертів з оцінки стану ґрунтів, пошкоджених унаслідок бойових дій. URL: <https://soil-expert.snau.edu.ua/>
11. Центр колективного користування науковим обладнанням «Лабораторія екологічного землеробства та природокористування» (CCUSE «EcoLab») URL: <http://surl.li/ikznlz>

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА ІНКЛЮЗІЯ

This chapter—the compendium of best practices—showcases a range of Ukrainian and international examples of inclusive practices. These include initiatives for supporting marginalized groups, implementing adaptive technologies, and creating inclusive educational spaces. The compendium highlights innovative strategies and frameworks that have been successfully adopted to promote inclusion in diverse settings. Special emphasis is placed on developing competencies such as empathy, cultural competence, project management, and advocacy for inclusion. The training kit provides actionable guidance to support stakeholders in advancing inclusive policies and programs, contributing to a more equitable and cohesive society.

Про авторів

Марья НЕСТЕРОВА — керівниця центру Європейських Студій соціальних інновацій в освіті, marjanesterova@gmail.com

Ірина МАРКУСЬ — деканеса факультету спеціальної та інклюзивної освіти УДУ імені Михайла Драгоманова, i.s.markus@udu.edu.ua

Ганна АФУЗОВА — доцентка кафедри спеціальної психології та медицини факультету спеціальної та інклюзивної освіти УДУ імені Михайла Драгоманова, h.v.afuzova@udu.edu.ua

Через наявні дискримінаційні упередження, зокрема на тлі расової/етнічної приналежності, статі, рівня психофізичного функціонування, релігії, гендерної ідентичності, соціального статусу, сексуальної орієнтації тощо, суспільство ризикує сталістю зростання, якістю життя своїх громадян, втратою людського капіталу та, відповідно, валового внутрішнього продукту (Social inclusion). Превенція та подолання подібних упереджень уможливорюється за рахунок просвітництва та провідної ролі освітніх установ у формуванні колективної свідомості. Університети, окрім забезпечення якісних освітніх послуг з професійного навчання та ролі центрів інновацій та досліджень, у сучасних реаліях також набувають статусу «двигунів», які

сприяють соціальному, економічному та культурному розвитку громад зокрема та суспільства в цілому. У світі суспільне служіння університетів базується на підході суспільно орієнтованого навчання СоН (Service learning, SL). Цей освітній підхід, спрямований на формування у студентів академічних знань, практичних навичок і відповідального ставлення через розв'язання проблем у громаді та разом з громадою. Тобто фактично освітні досягнення інтегруються у суспільний ріст (Шеренговський, 2024). Відповідно, цінності соціальної інклюзії мають бути включені у процес професійного навчання, а також реалізовуватися через студентські волонтерські ініціативи. Це дозволить молодим людям відчувати причетність до важливих соціальних трансформацій. За зазначених умов зміниться і роль викладачів – з передавачів професійного досвіду вони перетворюються на учасників соціальних змін, які мають усвідомлювати власний внесок у життя громади та загальне благо.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова (далі Університет) вже 190 років має вагомий вплив на формування суспільної думки в Україні, зокрема пропагуючи ідеї рівності, толерантності та соціальної відповідальності. Для відповіді на виклики інклюзивного середовища, які тільки зростають через низку важливих соціально-економічних та геополітичних причин, в Університеті було розпочато роботу з реалізації міжнародних наукових проектів. Вони спрямовані на вирішення складних соціальних завдань, що має взяти на себе флагманський педагогічний університет в Україні. Один із таких проектів, який було успішно реалізовано в рамках отриманого гранту від EACEA, – «Підготовка педагогів і освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами і організаціями» (543873-TEMPUS-1-2013-1-DETEMPUS-JPCR). Цей проект, в якому Університет був національним координатором, отримував фінансування від Європейської Комісії з грудня 2013 р. по листопад 2016 р., але ідеї та основні результати проекту продовжують розвиватись внаслідок своєї актуальності: провідна ідея проекту полягає в тому, що не тільки в суспільстві, а й у системі освіти кожній особистості, незалежно від особливостей її психофізіологічного розвитку, етнокультурної належності, статі, віку, міграційного фону тощо, мають бути надані рівні права та можливості. Хоча з інклюзією це дещо особлива ситуація: звичайно, що студентам з особливими потребами будуть надані необхідні спеціальні (наприклад, інфраструктурні) можливості. Цей проект підняв дуже важливу тему – це організація ефективного освітнього процесу для всіх учасників, зокрема і з особливими потребами. Тому кожен педагог та

освітній менеджер має володіти компетенціями до роботи з гетерогенними групами в одній аудиторії. Йдеться про здатність і готовність включати в спільний освітній простір студента (учня) з будь-якими особливостями розвитку. Це практичне завдання тісно пов'язане з інклюзією в освіті та з розвитком інклюзивного середовища в закладі освіти. Важливо, що інклюзія – як надання можливості різним студентам навчатись у спільному просторі – дає переваги не тільки представникам так званих «вразливих» соціальних груп, але всім членам колективу, оскільки це дозволяє збагачувати різноманітний потенціал усієї команди, і, відповідно, підвищувати її конкурентоспроможність. Тому проект виконувався у межах концепції – менеджмент багатоманітності та педагогіки багатоманітності. Слід зазначити, що ці принципи менеджменту багатоманітності можуть застосовуватись і поза межами академічних навчальних закладів. Розвиток третьої місії університетів в сфері просування ідей інклюзії обов'язково пов'язаний з відкритістю до суспільства, зокрема в освітніх та просвітницьких заходах. Проекти Жана Монне, такі як Модуль Жана Монне SCEGES (Social Cohesion in Education & Governance: EU Studies) – «Соціальна згуртованість в освіті та врядуванні: Європейські Студії» – Jean Monnet Module SCEGES-587057-EPP-1-2017-1-UA-EPPJMO-MODULE, Проєкт Жана Монне EVDISD, «European Values of Diversity and Inclusion for Sustainable Development» – 620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT у співпраці з Кафедрою Жана Монне SCAES «Social and Cultural EU Studies» – 620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR, та Центр досконалості Жана Монне ESSIE (EU Studies of Social Innovation in Education) – 101085552-ERASMUS-JMO-2022-COE реалізуються в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова. Ці проекти спрямовані на вивчення та впровадження європейських цінностей різноманіття та інклюзії, особливо в контексті освітнього середовища. Вони включають заходи, пов'язані з соціальною згуртованістю та впровадженням інклюзивних підходів в українські освітні інституції (про конкретні заходи в рамках впровадження цих проєктів більш детально буде далі).

Важливу роль у просуванні ідей інклюзії здійснює один з найстаріших його факультетів – факультет спеціальної та інклюзивної освіти (далі ФСІО). На факультеті понад 100 років здійснюється професійна підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти та спеціальної психології. Випускники ФСІО не лише на науково-методологічному та практичному рівнях впливають на якість освіти та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами, вони виступають і

«амбасадорами» з захисту прав своїх клієнтів та поширення ідей соціальної інклюзії. Розглянемо досвід та напрацювання ФСІО в популяризації та поширенні ідей соціальної інклюзії в Україні.

1. Освіта

- Професорсько-викладацький склад ФСІО з 2016 року забезпечує викладання обов'язкового освітнього компоненту “Основи інклюзивної освіти” на рівні Університету. Ця дисципліна викладається студентам освітнього ступеня бакалавра не лише ФСІО, а й на історичному факультеті, факультеті технологій та дизайну; факультеті математики, інформатики та фізики; факультеті фізичного виховання, спорту і здоров'я; в Навчально-науковому інституті публічного управління та адміністрування.

- Здобувачі вищої освіти Університету, вибудовуючи індивідуальну траєкторію професійного навчання, серед вибірових освітніх компонентів у загальноуніверситетському каталозі часто обирають такі навчальні дисципліни як:

- «Педагогічна взаємодія в інклюзивному середовищі» (перший /бакалаврський/ рівень вищої освіти),

- «Організація безбар'єрного освітнього простору» та «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі» (другий /магістерський/ рівень вищої освіти).

- На факультеті на волонтерських засадах молодими вченими реалізується курс «Клуб міміко-жестового мовлення», який покликаний сприяти створенню у суспільстві умов для поваги відмінностей та забезпечення повноцінної участі усіх соціальних груп у житті суспільства на рівних умовах. Курс спрямований на організацію підготовки (підвищення компетентностей) науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, здобувачів освіти, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, соціальних працівників, родин військових, волонтерів і всіх зацікавлених для роботи з людьми з порушеннями слуху та забезпечення інформаційної безбар'єрності даної категорії осіб.

- У складі факультету функціонує лабораторія спеціальної та інклюзивної освіти, на баз якої здійснюється підвищення кваліфікації. Одним з курсів, який пропонується фахівцям у галузі освіти, є курс підвищення кваліфікації «Освітня інтеграція та інклюзивна педагогіка».

2. Забезпечення рівного доступу до освіти особам з особливими освітніми потребами (далі ООП)

На базі ФСІО з 2023 року був створений Центр супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова (далі Центр), метою діяльності якого є забезпечення рівних умов для всіх здобувачів освіти задля реалізації їх права на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням освітніх потреб і можливостей.

Центр реалізує наступні завдання:

- веде облік осіб з ООП, в т.ч. осіб з інвалідністю на етапах їх вступу, здобуття освіти та працевлаштування;
- співпрацює із структурними підрозділами Університету щодо організації інклюзивного навчання та забезпечення супроводу здобувачів освіти з ООП;
- бере участь у розробці індивідуального навчального плану здобувачів освіти з ООП, проводить моніторинг його виконання, вносить до нього зміни;
- організовує підготовку (підвищення кваліфікації) науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти та соціальних працівників, волонтерів для роботи із здобувачами освіти з ООП шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів, круглих столів тощо;
- консультує та надає методичну допомогу науково-педагогічним працівникам закладу вищої освіти щодо організації освітнього процесу здобувачів освіти з ООП;
- провадить інформаційно-просвітницьку діяльність з формування толерантного ставлення до здобувачів освіти з ООП;
- співпрацює з усіма підрозділами Університету, закладами соціального захисту населення, громадськими об'єднаннями з метою провадження волонтерської діяльності, спрямованої на підтримку здобувачів освіти з ООП.

3. Просвіта/ефекція

Професорсько-викладацький склад і студентство ФСІО не лише активно пропагують ідеї соціальної інклюзії на науково-практичних заходах різного рівня, а й тісно співпрацюють з громадським сектором з метою поширення ідей соціальної інклюзії.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова в цілому та факультет спеціальної та інклюзивної освіти зокрема має активну лідерську позицію у формуванні суспільної думки, пропагуючи

цінності людського різноманіття та залучаючи до цього і викладачів, і студентів. Наведемо приклади.

1. *Співпраця з громадськими організаціями, закладами соціального захисту, закладами охорони здоров'я та громадою.*

Викладачі факультету є активними учасниками соціальних та наукових проєктів, метою яких є надання психологічної, реабілітаційної, педагогічної допомоги та підтримки різним верствам населення.

Представницями кафедри технологій освіти та реабілітації осіб з порушеннями зору Тетяною Гребенюк і Іриною Сасіною спільно з ГС ВГО «Національна асамблея людей з інвалідністю» у межах проєкту ПРООН «Підтримка реабілітації людей з інвалідністю, які отримали травми внаслідок війни» за фінансування урядів Республіки Корея та Німеччини було проаналізовано особливості організації системи реабілітації осіб з порушенням зору в Україні. На основі проведеного аналізу було запропоновано модель надання комплексних послуг з реабілітації людей з порушеннями зору, яка активно впроваджується на базі Освітньо-реабілітаційного центру «ТРІНІТІ ХАБ» м. Київ, Центру комплексної реабілітації «Поділля» (м. Вінниця) та Національного реабілітаційного центру «Незламні» у Львові.

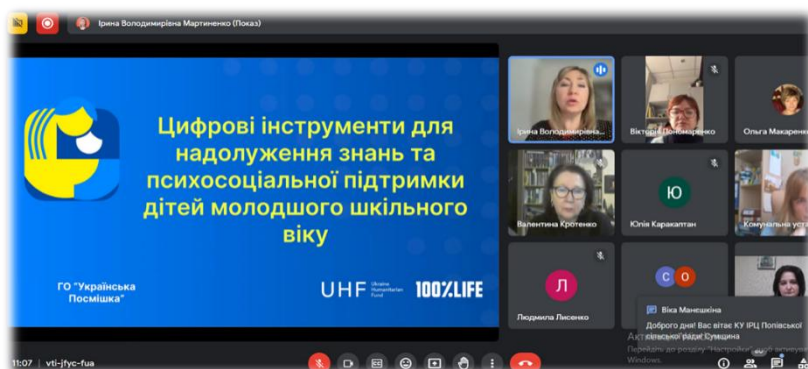

За участі представниці кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені М.Д.Ярмаченка Оксани Круглик реалізується проєкт «Розвиток слуху і мовлення у людей з інвалідністю-користувачів кохлеарними імплантами» (Інститут отоларингології ім. проф. О.С.Коломійченка НАМН України, Громадська спілка «Українська асоціація носіїв кохлеарних імплантів» у співпраці з ABILIS FOUNDATION SR., Helsinki, Finland).

У ході даного проєкта надається підтримка та реабілітаційний супровід осіб з кохлеарними імплантами (при цьому значна увага приділяється слухо-мовленнєвій реабілітації дітей зазначеної категорії).

Представниці кафедр логопедії та логопсихології (Ірина Мартиненко) і кафедри спеціальної психології та медицини (Ганна Афузова та Валентина Кротенко) забезпечували освітній і психологічний компоненти у проєкті «Надання цифрових інструментів для надолуження знань, соціально-емоційного навчання та скринінгу ПТСР для найбільш уразливих 35000 дітей у сільській місцевості» (БО «100% життя» спільно з ГО «Українська посмішка» та за підтримки UNH – Ukraine Humanitarian Fund). В рамках цього проєкту на платформі цифрового підручника eKidz створено програму розвитку мовлення та навичок читання, соціально-емоційного навчання та психологічної підтримки учнів молодших класів сільських громад Харківської, Донецької, Запорізької, Херсонської, Миколаївської та Дніпропетровської областей.

Кафедра психокорекційної педагогіки та реабілітології довгі роки співпрацює з нашими стейкхолдерами – ГО «Благодійне товариство допомоги особам з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень «Джерела». Студенти кафедри активно долучаються до життя клієнтів «Джерел» з соціально корисними ініціативами (як от виготовлення окопних свічок, організація благодійних ярмарків тощо) та як волонтери (наприклад, беруть участь у виставах соціально-інтерактивного театру тощо).

Також Університет співпрацює з командою офісу впровадження стратегічних проєктів Міністерства освіти і науки України з метою залучення перспективних випускників та випускниць Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у програму міністерства ReFormEd – програму практичного стажування для

професіоналів із різних галузей, які прагнуть долучитися до втілення змін в освіті.

3. Партнерства та робота з громадами

Український університет імені Михайла Драгоманова відкритий до потреб суспільства, має широке партнерство з профільними закладами в сфері інклюзії, зокрема, інклюзивної освіти. В першу чергу це реалізується фахівцями факультету спеціальної та інклюзивної освіти. ФСІО має потужний професорсько-викладацький склад, який на постійній основі активно надає науково-методичну та консультативну допомогу різним освітнім та реабілітаційним закладам щодо організації інклюзивного освітнього простору. Наведемо приклади такої діяльності факультету.

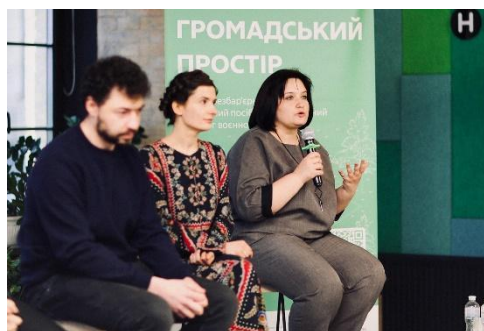
- Представниці кафедри технологій освіти та реабілітації осіб з порушеннями зору Тетяна Гребенюк та Ірина Сасіна брали участь в організації ряду едукативних активностей:
 - 10-денний семінар-тренінг «Орієнтування та мобільність: основа реабілітації людей з порушеннями зору - оглядовий курс методики навчання орієнтування, переміщення та мобільності в просторі людей із глибокими порушеннями зору. В даному семінарі брали участь слухачі з різних регіонів України: Одеси, Львова, Харкова, Вінниці, Києва, які успішно сьогодні працюють в різних регіонах України;
 - курс навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів, які надають допомогу/послуги військовим та цивільним, які

повністю або частково втратили зір «Основи адаптації людей з порушеннями зору»;

- участь у заході у межах Форуму видавців на базі America House Lviv «Вплив шрифту Брайля на незалежність і самореалізацію людей з порушеннями зору», метою якого було популяризувати використання шрифту Брайля в повсякденному житті людей з порушеннями зору;

- навчальний тренінг «Перший контакт з людиною, яка втратила зір» (в межах проєкту «Перший контакт», який реалізує ГО «Центр соціально-інклюзивного партнерства» у співпраці із ГО «Невідкладний стан» за підтримки ПРООН у межах проєкту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні» та за фінансової підтримки уряду Японії) тощо.
- Представниця кафедри спеціальної психології та медицини Ганна Афузова була залучена до фокус-групи в процесі створення «Альбому безбар'єрних рішень» – одного з проєктів у межах ініціативи першої леді Олени Зеленської «Без бар'єрів».

Даний проєкт реалізовано громадською організацією «Безбар'єрність» спільно з Міністерством розвитку громад та територій України у межах проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II», який виконувала німецька урядова компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за фінансування урядів Німеччини та Швейцарії.

- В рамках Міжнародної осінньої школи «Лідерство, залучення та широка інклюзія в співпраці університетів та громад» (Генуя (Італія) – Берлін (Німеччина) – Київ – Мелітополь (Україна), 30 жовтня – 3 листопада 2023 року), яка проводилася в рамках імплементації проєкту Jean Monnet Centre of Excellence ESSIE – 101085552 – ERASMUS-JMO-2022-COE та у синергії з проєктами напряму Еразмус+ KA2 101083077 — UNICOM — ERASMUS-EDU-2022-CBHE та SCAES 620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR за підтримки Національного Еразмус+ офісу в Україні, було розроблено та реалізовано навчальний курс «Соціальні інновації в інклюзивній освіті: уроки ЄС для України» (24 год.).

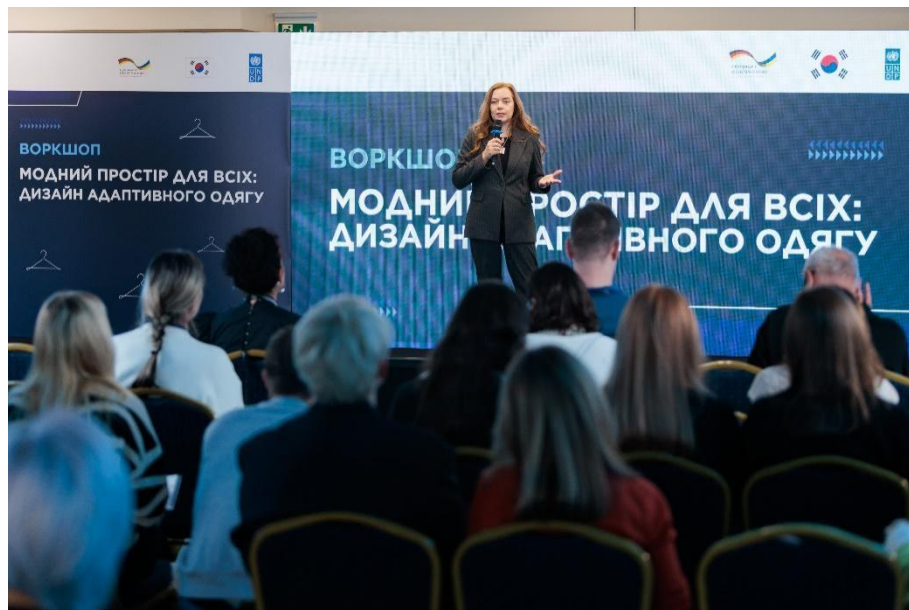
- В рамках Міжнародної літньої школи «Принципи та цінності ЄС: різноманіття та інклюзія в освіті для сталого розвитку» (Мелітополь, 5-9 липня 2021 року), яка проводилася в рамках імплементації Проєкту ЄС Еразмус+ EVDISD 620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT у співпраці з Кафедрою Жана Моне SCAES – 620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR за підтримки Національного Еразмус+ офісу в Україні, було розроблено та проведено воркшоп на тему «Я та Інші: психологічна готовність до «інклюзивної» взаємодії».

- Центр супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова для волонтерського сектору ФСІО організовує

тренінги з основ фізичного супроводу людей з особливими потребами, активно використовуючи принцип «рівний – рівному» та залучаючи до взаємодії здобувачів освіти з ООП. Так, студент 1 курсу спеціальності 016 Спеціальна освіта спеціалізації «Тифлопедагогіка» Ярослав Плюта з власного досвіду розповів про техніку супроводу у відкритому просторі та особливості спілкування з незрячою людиною. Під час тренінгу учасники були в ролі «агента» та «клієнта», відпрацювали техніку супроводу в Ботанічному саду імені академіка Олександра Фоміна.

- Окрім професійного навчання, професорсько-викладацький склад ФСІО стимулює здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами до активної самоадвокації, реалізуючи на практиці принцип «Нічого для нас без нас». Так, студент 1 курсу спеціальності 016 Спеціальна освіта спеціалізації «Тифлопедагогіка» Ярослав Плюта долучився до презентації проєкту ПРООН в Україні – «Модний простір для всіх: дизайн адаптивного одягу». Захід, який об'єднав 60 учасників, зокрема дизайнерів, правозахисників та експертів індустрії, став платформою для обговорення майбутнього інклюзивної моди, де були представлені адаптивні рішення, що поєднують стиль і функціональність. Мова йшла не лише про створення зручного одягу для людей з різними потребами, але й про перетворення інклюзивності у моді з тренду на новий стандарт.

4. Волонтерський студентський рух

Молодь, яка навчається в Університеті, демонструє виражену громадянську позицію щодо активної участі студентства у житті громади. Так, волонтерський сектор студентського самоврядування ФСІО у відповідь на соціальні запити систематично організовує заходи на підтримку Збройних Сил України, та найбільш вразливих верств населення – осіб, які через військову агресію з боку російської федерації вимушено змінили місце проживання в межах України (внутрішньо переміщені особи); осіб з інвалідністю; дітей, позбавлених батьківського піклування, тощо. Також студенти факультету активно долучаються до соціальних ініціатив на рівні громади.

Окрім цього, студенти ФСІО беруть посильну участь в підтримці та реабілітації військовослужбовців на базі військового шпиталю м. Києва.

Головний висновок з вивчення не тільки європейського, а й українського досвіду розвитку інклюзивного середовища – залучення не лише освітніх технологій, а й самих освітян до вирішення проблем інклюзії, зокрема, соціальної інклюзії, для розвитку особистості та суспільства. Саме такий підхід дає європейський вектор розвитку вищої освіти в Україні – єднання на засадах спільних цінностей. Адже саме цінності відграють вирішальну роль у сталому розвитку сучасних суспільств, які наразі знаходяться в досить-таки складній соціально-політичній ситуації (при чому це стосується не тільки України). Особливу увагу слід звертати на молодь, і, як бачимо, політика соціальної згуртованості, молодіжна політика ЄС, новітні тренди в програмах Європейської Комісії для вищої освіти, які орієнтовані на молодь, – усе це свідчить про надзвичайну актуальність проблематики соціальної згуртованості молоді в освітньому середовищі, зокрема, в інклюзивному.

Корисні ресурси

1. Благодійне товариство «Джерела» (2023). [Dzherela Charitable Society]. URL: <https://www.facebook.com/share/p/CY8bFxtCaMcqj5N4/?mibextid=hubsqH> .

2. Навчальна програма курсу «Клуб міміко-жестового мовлення» (2024). [Course curriculum «Club of mimicry and sign language»]. URL: https://drive.google.com/file/d/1-n8TS18xmv2PHhcy60TgjQVPeq_MXJLS/view
3. Навчальна програма «Основи адаптації людей з порушеннями зору» (2023). [Training programme “Basics of adaptation of people with visual impairments”]. URL: https://0300.com.ua/navchalna_prohrama .
4. Навчальний курс «Соціальні інновації в інклюзивній освіті: уроки ЄС для України» (2023). [Training course «Social innovations in inclusive education: EU lessons for Ukraine»]. URL: <https://classroom.google.com/c/NjM1MjQzMjA4OTgw?cjc=j3b5nxg>
5. Положення про Центр супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова (2023). [Statute of the Center for Support of Students with Special Educational Needs of the Dragomanov Ukrainian State University]. URL: https://drive.google.com/file/d/1-n8TS18xmv2PHhcy60TgjQVPeq_MXJLS/view
6. Шеренговський Д. (2024). Що таке місія університетів і чому вона важлива в час війни? [What is the mission of universities and why is it important in times of war?]. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_sherenhovskiy/640326_shcho_take_tretya_misiya_universitetiv_i.html
7. Social inclusion. URL: https://developdiverse.com/deib_dictionary/social-inclusion/

**УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА ДОСЛІДНИКІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ**

The second part – the compendium of best practices of the UNICOM project partners on gender equality – offers diverse practices for introducing gender equality standards by Ukrainian HEIs and non-governmental actors as part of their compliance policy with the EU gender equality standards, Ukrainian regulatory framework on gender issues and the internal gender equality policies practices of the UNICOM consortium members. Particular attention is paid to European standards on gender equality and gender equality plans, the main instruments used to utilize relevant practices. The compendium describes available teaching opportunities on gender equality beyond and within the UNICOM consortium members.

Про авторів

Оксана ГОЛОВКО-ГАВРИШЕВА – президентка УАЄС, e-mail: oksana.holovko.havrysheva@gmail.com

Таміла ГЕРАСИМЧУК – членкиня APREI, e-mail: tamila.gerasymchuk@rshu.edu.ua

Ірина СІКОРСЬКА – президентка APREI, e-mail: irinasikorskaya0207@gmail.com

Маргарита ВОРОВКА – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри освітології та педагогіки мистецтва, e-mail: olga_vorovka@ukr.net

Ярина ТАНЧАК – керівниця Центру підтримки ветеранів та соціальних ініціатив Ph.D, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: yaryna.tanchak@lnu.edu.ua

Ольга СТОЛЯРИК – докт.філософії з соціальної роботи, доцентка, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: olha.stolyaryk@lnu.edu.ua

Вступ

Принцип недискримінації є фундаментальним у євроінтеграційних процесах, в основі якого лежить заборона дискримінації у різних контекстах і на різних підставах. Особливу роль і значення у формуванні європейського стандарту боротьби з дискримінацією належать Європейському Союзу та Раді Європи. Використання стандартів ЄС та Ради Європи щодо протидії дискримінації загалом, а щодо забезпечення ґендерної рівності зокрема у практиці діяльності установ та організацій в Україні уможливить побудову суспільного ладу, справедливого для всіх.

У цьому розділі зібрані практики вітчизняних та зарубіжних стейкхолдерів з питань забезпечення ґендерної рівності, які можуть використовувати громади, ЗВО, установи і організації, представники неурядового сектора і громадські активісти для поглиблення знань у цій сфері та адаптації такого досвіду до потреба власних організацій та установ. Цей досвід включає і дослідницьку, і просвітницьку, порадицьку діяльність, яка сформувалася як на базі партнерських організацій у рамках проєкту UNICOM, так і поза його межами, і досвід якої може бути цікавим для впровадження в Україні.

Міжнародні і національні практики протидії дискримінації та забезпечення ґендерної рівності: досвід неурядового сектора та сектора освіти

Участь інститутів громадянського суспільства є важливою для просування ґендерної рівності в Україні, оскільки їхня діяльність не лише підвищує обізнаність суспільства, але й сприяє формуванню більш справедливого і рівноправного середовища для всіх. Довкола ґендерних питань згуртувалися ряд недержавних громадських організацій, започатковані громадські ініціативи, які акумулювали суспільний попит і виступили рушійною силою для підсилення законодавчих змін. Одні з найпотужніших громадських організацій, наприклад: Український Жіночий Конгрес (<https://womenua.today/>) – це щорічна публічна платформа для формування політик ґендерної рівності, яка збирає урядовців, політиків, представників місцевого самоврядування, освіти, науки, громадськості, бізнесу, медіа. Друга – Український Жіночий Фонд (<https://uwf.org.ua/>), який імплементує проєкт «Рефлексія», де учасниці та учасники отримують знання та інструменти для інтеграції підходів ґендерної політики в житті та у професійній діяльності.

Найтриваліше в цій сфері працюють Ґендерний інформаційно-аналітичний центр «Крона» (<https://genderindetail.org.ua>), «Ла Страда – Україна» (<https://la-strada.org.ua>), Всеукраїнська мережа осередків ґендерної освіти <https://genderindetail.org.ua/>. В останні роки були започатковані кампанія проти проявів сексизму в медіа щодо жінок «Повага. Кампанія проти сексизму», соціальний проект «Жінки – це 50% успіху України», Інтернет портал «Ґендер в деталях», НДО Ліга захисту прав жінок «Гармонія Рівних» (<https://www.genderculturecentre.org>). В постреволюційний період (після 2014 року) зросла потреба фахової спеціалізації з ґендерної політики. Вища освіта не відреагувала вчасно на виклики, тоді як цю нішу почали заповнювати НДО. Натомість навчальні тренінги, семінари, воркшопи, літні школи не замінюють системної освіти, а більш поглиблено вивчають окремі спектри ґендерних питань. Численністю заходів неформальна освіта створила своєрідне експертне коло, яке в свою чергу конкурує з академічним.

Разом з тим, в діяльності НДО можна спостерігати участь науковців в галузі ґендерних студій, які мають більше можливостей реалізовуватися через діяльність в НДО⁴³ [22, с. 289]. Державний запит на ґендерну методологію та фахівців з ґендерних питань сьогодні в більшій мірі задовольняють НДО, заповнюючи інформаційну, освітню та видавничу нішу. Представники НДО не претендують на академічність своєї роботи, що породжує ряд пересторог. З іншого боку, саме НДО найактивніше реагують на виклики антиґендерних рухів, популяризують та розкривають сутність ґендеру та необхідність забезпечення рівноправності всіх соціальних груп. В умовах, коли ґендерні студії, як наука, ще не зацементували свою самостійність і не пройшли шлях інституалізації, вона хитка до зовнішніх нападів⁴⁴ [22, с. 290].

В цілому, роль громадських організацій у співпраці з університетами для розвитку ґендерної освіти є надзвичайно важливою. Ця взаємодія сприяє не лише впровадженню інноваційних навчальних програм, але й створенню безпечного та інклюзивного освітнього середовища. Громадські організації та університети можуть спільно реалізовувати дослідження щодо ґендерної проблематики. Громадські організації сприяють розвитку активного студентського

⁴³ Малиновська Н. (2020) Ґендерні студії у системі (не)формальної освіти під час гібридної війни проти України. *Facta S Nataliia Malynovska imonidis* Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska” w Ostrogu. 2020 № 1 (13), С.289.

⁴⁴ Малиновська Н. (2020) Ґендерні студії у системі (не)формальної освіти під час гібридної війни проти України. *Facta S Nataliia Malynovska imonidis* Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska” w Ostrogu. 2020 № 1 (13), С.290.

руху, що підтримує ґендерні питання. Співпраця між університетами та громадськими організаціями створює синергію знань і практик, що сприяє сталому розвитку ґендерної освіти. Така взаємодія допомагає впроваджувати системні зміни як на інституційному рівні, так і в суспільстві загалом, виховуючи нове покоління, яке усвідомлює важливість рівності та справедливості.

Загалом освітні і просвітницькі ініціативи з питань ґендеру є досить важливим інструментом взаємодії неурядового сектора з ЗВО, громадами та іншими стейкхолдерами. Серед національних освітніх ініціатив на рівні державних установ та неурядового сектора:

1. Вища школа публічного управління

Навчальна програма «Проведення ґендерного аудиту в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування» (змішана)

<https://hs.gov.ua/events/provedennya-gendernogo-audytu-v-organah-vykonavchoyi-vlady-ta-organah-miscevogo-samovryaduvannya-zmishana/>

2. Платформа центрів DIIA

Онлайн-курс «ґендерна рівність та права людини в роботі ЦНАПу» <https://center.diia.gov.ua/education/course/gender-na-rivnist-ta-prava-ludini-v-roboti-cnapu>

3. Платформа онлайн-освіти Prometheus

«Жінки та чоловіки: ґендер для всіх» https://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/about;

«Я знаю ґендер» https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:UNW+GENDER101+2020_T3/about;

«ґендерно орієнтоване бюджетування для розвитку громад» https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:AMU+GOB101+2018_T3/about;

«ґендерна рівність та протидія сексуальним домаганням у військовій сфері» https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+GE101+2021_T2/about;

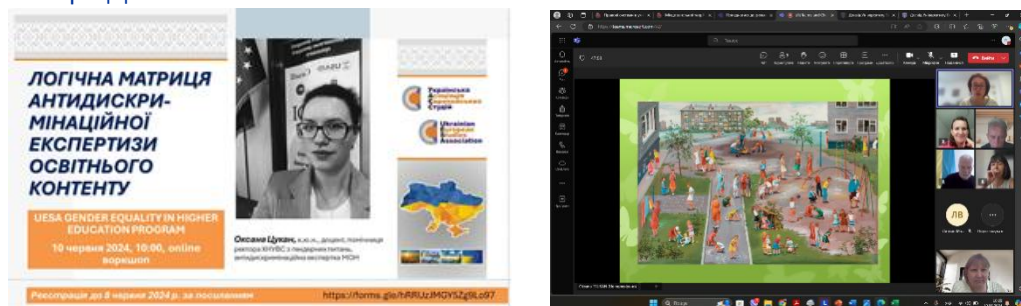
4. Програма «Радник»

Онлайн-курс «Реалізація принципів ґендерної рівності при наданні адміністративних та соціальних послуг» <https://radnyk.org/treningi/>

Онлайн-курс: “Конфліктна і гендерна чутливість у роботі з представниками/цями вразливих категорій” <https://radnyk.org/treningi/>

5. Українська Асоціація Європейських Студій

У 2024 р. Українська Асоціація Європейських Студій розпочала реалізацію спеціальної програми «Гендерна рівність у вищій освіті», покликану представити європейські антидискримінаційні стандарти у секторі вищої освіти. 10 червня 2024 р. відбувся перший із серії освітніх ініціатив ЄС «Логічна матриця антидискримінаційної експертизи освітнього контенту» в онлайн форматі, учасниками якого стали члени УАЕС з Києва, Львова, Дніпра, Харкова та Ужгорода.

Слід відзначити, що питання недискримінації і гендерної рівності отримують належну підтримку у рамках міжнародних дослідницьких ініціатив. На міжнародному рівні слід відзначити такі проекти у рамках програми Горизонт як **EQUALS-EU** (<https://equals-eu.org/the-project/>), у рамках якого розроблено інструменти з самоаналізу для питань гендерної рівності; **EQUAL4EUROPE** (<https://equal4europe.eu/about-e4e/>), метою якого є розробка примірних планів гендерної рівності для дослідницьких установ та організації у різних сферах; **EqualStrength** (<https://equalstrength.eu/>), метою якого є дослідження дискримінаційних практик для виявлення ефективних механізмів протидії дискримінації та упередженням в Європі; **Equal-life** (<https://www.equal-life.eu/en/project>), метою якого є дослідження екологічних і медичних аспектів впливу на розвиток людини. Усі ці ініціативи передбачають залучення як ЗВО, дослідницьких установ, так і неурядового сектора і соціальних партнерів до співпраці у таких проектах.

Проте основним форматом впливу неурядового сектора на впровадження стандартів рівності та недискримінації є просвітницька робота і освітні проекти, матеріали яких можуть слугувати базою для подальшої роботи співпраці.

Досвід Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького щодо недискримінаційної політики і ґендерної рівності

Впровадження недискримінаційного підходу – зокрема в освітньому середовищі – має відбуватися виключно на законодавчій основі. У своїй діяльності МДПУ імені Богдана Хмельницького керується нормативно-правовими актами двох рівнів: наднаціонального та національного.

Нормативно-правові акти наднаціонального рівня – це ті, що прийняті на Європейському та світовому рівнях та ратифіковані нашою державою: Загальна декларація прав людини (1948); Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950); *Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»* (1981) тощо.

Серед документів національного рівня є такі: Конституція України (1996), Закон України *«Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»* (2005), Закон України *«Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»* (2012); Указ президента *«Про національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі»* (2020), Указ Президента України *«Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»* (2019), *«Стратегія впровадження ґендерної рівності у сфері освіти»* (2022) тощо.

Недискримінаційний підхід є однією зі складових сучасного освітнього середовища. У статті 24 Конституції України зазначається: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, *статі*, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками⁴⁵».

Для професійної підготовки майбутнього вчительства варто приділяти увагу розкриттю трьох основних підходів у подоланні дискримінації: *ґендерного, недискримінаційного та інклюзивного. При цьому, ґендерний підхід є складовою недискримінаційного підходу.*

Ґендерний підхід в освіті, на нашу думку, ґрунтується на розумінні, що відмінності між особами чоловічої та жіночої статей значною мірою формуються суспільством, його нормами, традиціями та очікуваннями. Ґендерний підхід спрямований на подолання стереотипів щодо ролей

⁴⁵ Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp/ed19960628>

чоловіків і жінок, забезпечення рівних можливостей у навчанні, розвитку та майбутній професійній діяльності. Розуміння того, що гендерні відмінності є соціальним конструктом, заснованим на стереотипах, відкриває можливість їх перегляду та поступового викорінення через вплив на суспільну свідомість.

Одне з провідних місць у вирішенні цієї задачі належить системі освіти. Ми вважаємо, що місія впровадження гендерного підходу в освіті – запобігти закріпленню гендерної асиметрії та передачі стереотипів, які обмежують можливості розвитку особистості через нав'язані суспільством статуси, ролі та норми традиційної патріархальної культури. Цей підхід спрямований на *досягнення гендерної рівності, акцентуючи увагу на рівних правах чоловіків та жінок на розкриття власного потенціалу*⁴⁶.

Недискримінаційний підхід спрямований на створення освітнього середовища, у якому всі здобувачі та здобувачки освіти мають рівні можливості для навчання, розвитку та самореалізації, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Він усуває будь-які форми упередженого ставлення чи обмежень за захищеними ознаками, сприяючи формуванню справедливого та толерантного суспільства. Зокрема, освітній контент має прагнути висвітлювати життя вільне від стереотипів, представляти різних людей у нестереотипних ролях.

Освіта відіграє важливу роль у соціалізації особистості, впливаючи на формування світогляду, цінностей і поведінкових моделей. Важливо розуміти, що дискримінація у закладах освіти часто є не навмисним явищем, а радше відображенням суспільства, у якому ми виросли. Ті, хто працюють в освіті, можуть несвідомо відтворювати закладені стереотипи, адже це частина їхнього культурного досвіду. Часто дискримінаційні моменти залишаються непоміченими або сприймаються як норма, якщо не застосовувати свідомий аналіз і критичний підхід. Саме тому важливо інтегрувати недискримінаційні принципи в освітній процес, формуючи чутливість до рівності та справедливості.

Інклюзивний підхід має на меті включення всіх людей до суспільства або спільноти. Право на освіту – основне право будь-якої людини, у тому числі, наприклад, людей з інвалідністю і особливими освітніми потребами. Тож наше головне завдання – створити умови і рівні можливості для повної реалізації права на освіту кожної людини.

⁴⁶ Воровка М.І. Теорія і практика розвитку гендерної культури студентів вищих навчальних закладів України (60-ті роки XX – початок XXI століття): автореф. дис. ...докт. пед. наук. Кропивницький, 2019. 44 с.

Кожна особа має право отримати якісну освіту відповідно до прагнень і бажань. Інклюзія сприяє формуванню толерантного суспільства, що визнає та цінує різноманіття. До того ж, кожна людина має право бути повністю залученою в усі сфери соціального життя.

Недискримінаційний підхід в освіті розглядається як сучасний методологічний інструмент, спрямований на розробку стратегій подолання дискримінації, забезпечення рівних прав і можливостей у сфері освіти. Його мета – сформуванню усвідомлення норм і принципів взаємодії на основі рівних прав і можливостей, а також сприяти застосуванню цих норм⁴⁷.

Впровадження недискримінаційного підходу в освіті вимагає системності, зокрема, охоплення всіх рівнів професійної підготовки кадрів. Це включає якісну підготовку майбутніх вчительок і вчителів, підвищення кваліфікації чинних педагогів, а також активну просвітницьку роботу серед викладацького складу університету. Тобто усіх, хто прямо чи опосередковано впливає на формування професійної компетентності здобувачів і здобувачок освіти.

Нами запропонована система заходів, що спрямована на всебічну підготовку майбутніх педагогів, удосконалення їхньої професійної компетентності та формування навичок організації освітнього процесу на засадах недискримінаційного підходу. Відповідно, формується здатність здобувачів і здобувачок до недискримінаційного вчителювання: сприйняття й усвідомлення відмінностей між людьми, розуміння наявності дискримінації в суспільстві у її різних формах, а також відповідне реагування та врахування цих аспектів у педагогічній діяльності та стратегіях навчання⁴⁸.

В МДПУ імені Богдана Хмельницького функціонує Центр недискримінаційної політики, який забезпечує різні види підтримки як для університетської спільноти, так і для зовнішніх зацікавлених сторін, а також здійснює просвітницьку роботу через комплексні заходи. Нижче представлено перелік подій у хронологічній послідовності, що ілюструє приклади реалізації зазначених заходів, із гіперпосиланнями на додаткові матеріали для поглибленого ознайомлення.

⁴⁷ Ісаєва Т., Дрожжина Т. Як створити центр антидискримінаційної освіти в школі: методичний порадник. Харків, 2019. 34 с. URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2019/08/How-to-Create-a-Center-for-Anti-Discrimination-Education-at-School.pdf>

⁴⁸ Недискримінаційне вчителювання: путівник для освітян / Андрусик О., Дрожжина Т., Елькін О., Марущенко О., Масалітіна О., Ракитська І., Рассказова О. Харків, 2021. 55 с. URL: <https://www.edcamp.ua/wp-content/uploads/2021/12/Nediskriminacijne-vchitelyuvannya.pdf>

Таймлайн подій

Центр недискримінаційної політики МДПУ

Досвід Львівського національного університету імені Івана Франка щодо недискримінаційної політики і ґендерної рівності

У 2023 році у ЛНУ імені Івана Франка було унормовано політику і підходи щодо забезпечення ґендерної рівності та ухвалено План ґендерної рівності, Програму забезпечення ґендерної рівності та Заходи з реалізації Плану ґендерної рівності[<https://lnu.edu.ua/dokumenty-shchodo-hendernoi-rivnosti/>].

Кращі практики реалізації третьої місії ЛНУ імені І. Франка за напрямом “Ґендерна рівність” через освітню діяльність.

Автор	Назва навчального курсу
Бук Мирослава Олегівна, к.ю.н., асистентка кафедри соціального права	«Правове забезпечення ґендерної рівності у сфері реалізації права на працю»
Іленьків Галина Василівна, кандидат політичних наук, доцентка кафедри теорії та історії політичної науки	«Ґендер і політика»
Гончаров Володимир Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права України	«Захист від дискримінації в Україні»
Паславська Наталя Тарасівна, кандидатка юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та фінансового права	«Ґендерна рівність та права жінок»
Капленко Галина Вікторівна, доктор економічних наук, завідувач кафедри економіки та публічного управління факультету управління фінансами та бізнесу	«Ґендерні аспекти публічного управління та бізнес-адміністрування»
Капленко Галина Вікторівна, доктор економічних наук, завідувач кафедри економіки та публічного управління факультету управління фінансами та бізнесу	«Соціальні ролі та ґендерна рівність»
Мандрищак Лариса Анатоліївна,	«Ґендер в культурі»

кандидатка філософських наук, доцент кафедри історії та теорії культури	
Горук Наталія Михайлівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної і соціальної педагогіки	«Гендерна педагогіка»

Інші освітні ініціативи

Центр соціального розвитку та громадських ініціатив «Гендерна нерівність у професійній сфері»

Курс «Гендер і політика». Основною метою курсу є ознайомлення слухачів і слухачок з поняттям гендерної стратифікації суспільства, гендерними особливостями формування і динамікою владних відносин у ньому, основ гендерної політики та руху за рівні права і можливості чоловіків і жінок. Окрім того, даний курс передбачає розгляд успішних моделей гендерної політики у західних (наприклад, скандинавських) суспільствах. Окрім теоретичних знань, студенти і студентки поглиблюють аналітичні вміння та навички критичного (в тому числі, гендерного) аналізу. Специфіка основного предмету дослідження цього курсу вказує на його міждисциплінарний характер.

Курс «Правове забезпечення гендерної рівності у сфері реалізації права на працю». Метою вивчення нормативної дисципліни «Правове забезпечення гендерної рівності у сфері реалізації права на працю» є набуття здобувачем вищої освіти знань про рівність прав жінок та чоловіків у трудових правовідносинах та механізм захисту такої рівності за допомогою інструментів національного та міжнародного права. Оволодіння практичними навичками забезпечення гендерної рівності при застосуванні юридичної відповідальності у процесі здійснення праці та вирішення трудових спорів. З цією метою здобувач вищої освіти у процесі навчання повинен поглиблено вивчити законодавство України, акти вищих судових інстанцій, проаналізувати навчальну та монографічну літературу, опанувати фундаментальні поняття навчальної дисципліни, поглибити, конкретизувати та систематизувати знання, засвоєні під час лекційних та семінарських занять та у процесі самостійної підготовки. Курс розроблено таким чином, щоб надати учасникам необхідні знання, обов'язкові для того, щоб вміти застосовувати законодавство про рівність прав жінок та чоловіків у трудових правовідносинах. Вивчення курсу передбачає формування знань для розуміння гендерної

термінології («гендер», «гендерний мейнстрімінг», «гендерна рівність у трудових правовідносинах»), забезпечення гендерної рівності при прийомі на роботу та у процесі реалізації трудової функції. У курсі також представлено питання щодо застосування способів та засобів захисту рівності трудових прав та законних інтересів жінок та чоловіків.

Курс «Захист від дискримінації в Україні». Метою навчальної дисципліни є формування теоретичних знань та вироблення практичних навичок у сфері захисту від дискримінації. Слухачам курсу пропонується сформулювати розуміння дискримінації як соціального явища, що несе «токсичні» загрози для суспільства та принижує людську гідність. Викладається поняття дискримінації за джерелами національного й міжнародного права. Розкривається механізм доведення різних видів дискримінації (гендерна дискримінація, расизм, етноцентризм, ейджизм, мова ворожнечі, переслідування (harassment, bullying) з використанням засобів національного, регіонального й міжнародного правопорядків.

Курс «Гендерна рівність та права жінок». Метою вивчення вибіркової дисципліни «Гендерна рівність та права жінок» є оволодіння студентами поглибленими знаннями щодо гендерної рівності та прав жінок в Україні, формування у них навиків і умінь їх застосування на практиці для належного виконання покладених обов'язків з надання правової допомоги; ідентифікації дискримінації у справах, з якими звертаються фізичні особи; розуміння алгоритмів надання правової допомоги в гендерно-чутливих справах. Цілями курсу є:

1) отримання студентами поглиблених знань теорії гендерної рівності та гендерної дискримінації та її форм, проведення всебічного аналізу практики виявлення форм гендерної дискримінації відповідно до міжнародних та національних стандартів;

2) засвоєння теоретичних та практичних основ методики надання правової допомоги в різних категоріях справ, пов'язаних з гендерною дискримінацією;

3) розвиток у студентів навиків самостійної творчої роботи при закріпленні теоретичних знань у ході вивчення спецкурсу; закріплення навиків самостійного аналізу законодавства і правозастосовчої практики;

4) вироблення навиків застосування засвоєних знань у практичній роботі юриста та повсякденній діяльності щодо виконання встановленого законом обов'язку.

Курс «Гендерні аспекти публічного управління та бізнес-адміністрування». Метою викладання навчальної дисципліни є концептуальне вивчення категорії гендеру, визначення принципів та методів розробки й здійснення гендерної політики у сфері публічного управління та бізнес-адміністрування, як основи формування гендерної культури, розвитку гендерної активності чоловіків і жінок, адаптації до світових умов творення гендерної демократії – складової соціальної демократії.

Основні завдання викладання навчальної дисципліни: розвиток професійної компетентності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування щодо врахування етичної складової та гендерного компоненту управлінської діяльності через розкриття змісту, специфіки нормативно-правових, управлінських, соціально-етичних, психологічних аспектів формування і реалізації гендерної політики в Україні; підвищення поінформованості фахівців сфери публічного управління та адміністрування в базових гендерних питаннях, розширення та систематизація їх уявлень про етичні аспекти професійної діяльності, посилення інтересу до шляхів, способів розв'язання професійноетичних проблем під час реалізації управлінських завдань та підвищення мотивації до морально-етичного самовдосконалення; позбавлення стереотипних уявлень про роль жінки й чоловіка та виховання культури гендерної рівності; оволодіння навичками здійснення гендерного аналізу.

Курс «Соціальні ролі і гендерна рівність». Мета викладання курсу Соціальні ролі та гендерна рівність: сформувати у здобувачів/-чок вищої освіти цілісного розуміння соціальної ролі та гендерних відносин у сучасному суспільстві, розвинути критичне мислення щодо усталених стереотипів, а також сприяти усвідомленню механізмів дискримінації та шляхів досягнення гендерної рівності в різних соціокультурних контекстах, набуття здобувачами/-ками вищої освіти необхідних компетентностей для розуміння та врахування у своїй професійній діяльності феноменів «соціальна роль» та «гендерна рівність», усвідомлення їх взаємозв'язку і значення для індивіда/особистості та суспільства.

Основні завдання вивчення дисципліни: ознайомитись з ключовими поняттями та теоріями у сфері гендерних досліджень і соціальних ролей; формування системного світогляду; дослідити історичну еволюцію поглядів на гендерні ролі та їх відображення в соціальних інституціях (сім'я, освіта, ринок праці, політика, медіа); проаналізувати вплив культурних, економічних та політичних чинників

на формування гендерної нерівності та дискримінації; розвинути навичку ідентифікувати гендерно упереджені підходи, стереотипи та практики, а також оцінити їхній вплив на суспільство та індивідів; заохотити до рефлексії власних цінностей і переконань, пов'язаних із гендером, роль жінок та чоловіків у суспільстві, а також стимулювати діалог для формування більшої інклюзивної та справедливої соціальної реальності; сформувати професійне уявлення про соціальні ролі та гендерну рівність; визнавати рівну соціальну цінність та соціальні ролі жінки і чоловіка, поважати гідність жінок і чоловіків.

Курс «Гендер в культурі». Предмет вивчення курсу: гендер чи соціокультурна стать людини, яка формується у персоні в межах культури, і яка є відмінною від чистої біологічної статі. Курс покликаний розглянути і дослідити соціокультурні взаємовідносини між чоловіком та жінкою від найдавніших часів до сьогодення та проаналізувати еволюцію цих відносин, а також розглянути основні гендерні теорії, проблему гендерної нерівності у європейській культурі і спробу її розв'язання у сучасному культурному просторі; курс покликаний з'ясувати, як гендерні ролі впливають на розвиток європейської культури. Мета: Ознайомити з основними поняттями, положеннями та теоріями гендеру; навчити аналізувати гендерні процеси в соціокультурному просторі та виявляти вплив гендерних ролей на розвиток культури, права та взаємовідносини між людьми.

Курс «Гендерна педагогіка». Мета курсу - ознайомлення студентів з основними поняттями, сутністю та завданнями гендерної педагогіки, гендерної освіти та виховання, напрямками та методами сучасних гендерних досліджень, особливостями гендерної соціалізації особистості; володіння методиками гендерного навчання і виховання з метою створення умов для розвитку індивідуальних особливостей кожної особистості та пом'якшення впливу гендерних стереотипів, особливостями організації гендерно-неупередженого навчально-виховного процесу у змінених соціально-педагогічних умовах.

Просвітницька діяльність ЛНУ імені Івана Франка з питань гендерної рівності

В ЛНУ імені Івана Франка відбувається вивчення зарубіжного досвіду у сфері гендерної рівності. Так, 18 жовтня 2024 року відбулася панельна дискусія на тему “Правові стандарти забезпечення гендерної рівності: зарубіжний досвід”, під час якого учасники обговорювали зарубіжний досвід, зокрема, США та Канади у питаннях гендерної рівності, практичні виклики у реалізації гендерних прав, теоретико-філософські

підходи до поняття ґендерної рівності, ґендерну рівність у громадянському суспільстві та виклики для захисту ґендерної рівності, зокрема, прав жінок у час війни.

У 2024 році в Університеті відбувалися тренінги на тему "ґендерна рівність в професійній сфері" у співпраці з кар'єрним бізнес Хабом "ВОНА". Тренінг "ґендерна рівність в професійній сфері" передбачає обговорення стереотипів, викликів, з якими стикаються жінки в професійній сфері, та шляхи подолання ґендерної дискримінації. На тренінгу обговорювали важливість забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці та ознайомлення з чинним законодавством. Тематика тренінгу і матеріали які розглядалися й опрацьовувалися на зустрічі є дуже актуальні для сучасних управлінців та HR менеджерів. Починаючи від Конституції України, у якій зазначається про рівність чоловіків та жінок в усіх сферах суспільного життя, зокрема при працевлаштуванні та впродовж усього періоду роботи працівника. Законодавством встановлена відсутність будь-яких привілеїв чи обмежень, в тому числі за ознаками статі. ґендерна рівність в професійній сфері є важливою темою, оскільки вона впливає на ефективність роботи, розвиток суспільства та благополуччя людей. Перш за все, рівність у професійному оточенні забезпечує справедливі умови для всіх працівників, незалежно від статі, що підвищує мотивацію та залученість до роботи.

В ЛНУ також відбуваються публічні заходи для громадськості про ґендерні питання. Так, у рамках Фестивалю науки відбулася на факультеті журналістики лекція про ґендер і журналістику у травні 2022 р., де йшлося про ґендерні аспекти журналістської діяльності і порушення у висвітленні ґендерної інформації. 25 листопада 2024 р. на педагогічному факультеті проходив вебінар на тему "ґендерна рівність між чоловіками та жінками".

**ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.І. ПИРОГОВА
ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я**

The second component – the compendium of best practices – highlights diverse Ukrainian and international initiatives in public health, showcasing successful health promotion campaigns, health education strategies, and innovative digital tools.

Particular attention is given to fostering competencies such as effective communication, health advocacy, project management, and emergency preparedness. The training kit offers actionable strategies to guide stakeholders in creating impactful health programs, thereby contributing to the formation of a resilient and healthier society.

Про авторів

Вікторія РОДІНКОВА – професор кафедри фармації ВНМУ, rodinkova@vnmu.edu.ua

Вікторія КОВАЛЕНКО – завідувач відділу бібліотеки ВНМУ, kovalenko25vika@gmail.com

Ольга ДРАЧУК – зав. аспірантури, докторантури, доцент каф. фармакології ВНМУ, drachuk@vnmu.edu.ua

Ольга БРАТКОВА – в.о. завідувача кафедри загальної гігієни та екології ВНМУ, доцент, bratkova.olga.vnmu@gmail.com

Костянтин АГАФОНОВ – аспірант кафедри патологічної фізіології ВНМУ ім. М.І. Пирогова, k.ahafonov@vnmu.edu.ua

Вступ

Громадське здоров'я є основою для створення здорового та продуктивного суспільства. Впровадження його практик сприяє добробуту населення, підсилює соціальну стійкість і забезпечує безпечні умови для життя. Ця сфера охоплює заходи, орієнтовані як на колективні потреби спільноти, так і на індивідуальні потреби її окремих членів. Відтак, частина діяльності у сфері громадського здоров'я зосереджена на зниженні ризиків, які є значним тягарем захворюваності та смертності всього суспільства, а інша частина – на стимулюванні факторів, що підтримують і зміцнюють стан організму

окремої людини. Крім того, громадське здоров'я забезпечує здатність суспільства адекватно реагувати на медико-соціальні виклики, включаючи надзвичайні ситуації та глобальні загрози, такі як пандемії та зміна клімату.

Невід'ємним інструментом громадського здоров'я є моніторинг та аналіз рівня здоров'я населення: збір даних про стан здоров'я громад, дослідження тенденцій захворюваності та визначення чинників, що впливають на якість життя та рівень здоров'я.

Громадське здоров'я об'єднує різноманітні наукові дисципліни, навички та погляди, спрямовані на збереження та поліпшення здоров'я населення за допомогою колективних дій. Програми, послуги й організації, що діють у цій сфері, акцентують увагу на профілактичних заходах для запобігання захворюванням і на задоволенні потреб у сфері охорони здоров'я. Діяльність у цій сфері – це також мистецтво запобігання хворобам, продовження життя та зміцнення фізичного й психічного благополуччя через скоординовані зусилля громади.

Відтак, у цьому розділі зібрані практики вітчизняних та зарубіжних стейкхолдерів з реалізації третьої місії у сфері громадського здоров'я, які можуть використовувати громади, ЗВО, установи і організації, представники неурядового сектора і громадські активісти для поглиблення знань у цій сфері та адаптації такого досвіду до потреба власних організацій та установ. Цей досвід включає і дослідницьку, і просвітницьку діяльність, практики якої сформувалися як на базі партнерських організацій у рамках проекту UNICOM, так і поза його межами, і досвід якої може бути цікавим для впровадження в Україні.

Міжнародні і національні практики реалізації третьої місії в сфері громадського здоров'я

Найкращі європейські практики, що реалізуються в царині громадського здоров'я, зокрема, підприємницькими та залученими університетами та їх окремими представниками, були презентовані у 2024 році на конкурсі Triple E Awards, започаткованому Радою з акредитації підприємницьких та залучених університетів (ACEEU). ACEEU є одним з партнерів проекту UNICOM та підтримує підприємницькі та соціально активні університети у реалізації їхньої третьої місії. Серед проектів у сфері громадського здоров'я були відзначені наступні ініціативи:

- 1. Проект “The Green Sea Yard of Varna”** – фіналіст премії «Ініціатива взаємодії з громадою року» та переможець номінації «Вибір громадськості», реалізується Медичним університетом Варни,

факультетом громадського здоров'я, Болгарія. "The Green Sea Yard of Varna" – це простір для ранньої соціалізації та профілактики дітей від 0 до 3 років і 11 місяців, що забезпечує плавний перехід між сім'єю, дитячою установою та суспільством.

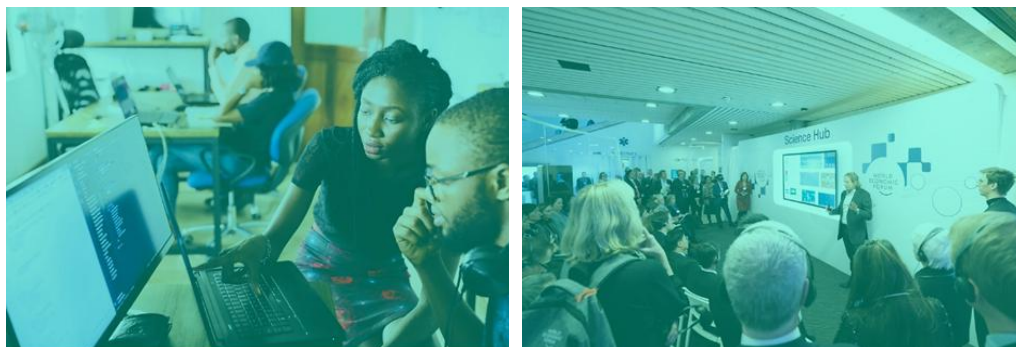
Джерело: <https://europe-africa2024.triple-e-awards.com/finalist/id/928>

2. Проект «E+Dieting_lab» – цифрова лабораторія освіти в дієтології, став фіналістом премії EDI «Ініціатива взаємодії з громадою року». Він реалізується Європейським університетом Атлантики – Іспанія.

Джерело: <https://europe-africa2024.triple-e-awards.com/finalist/id/1004>

3. Проект «IMPACTsci» – Португалія, фіналіст премії «Підприємницький лідер року». Мета проекту – допомагати освітнім закладам надавати навчальні програми для учнів із нейровідмінними стилями навчання, зокрема допомагати їм долати бар'єри та адаптувати матеріали до їхніх потреб. Партнери – Університет Альмерії, Метропольський університет тощо.

Джерело: <https://www.impactsci.org/en>

4. Проект «Entre tabues» спрямований на підвищення обізнаності та надання голосу тим, хто зазвичай його не має, зокрема людям із рідкісними захворюваннями (ВІЛ). Він став фіналістом премії «Ініціатива впливу, започаткованої студентами року». Реалізує його Університет Алькала – Іспанія.

Джерело: <https://europe-africa2024.triple-e-awards.com/finalist/id/1012>

5. Інші приклади ініціатив у сфері громадського здоров'я, які реалізуються університетами за кордоном, включають діяльність Сервісного центру університету для симуляційного та передового навчання SimAv при Університеті Генуї: <https://unige.it/en/strutture/SIMAV>. Його завдання – управління послугами та просування діяльності загального інтересу університету, зокрема, організація та координація навчальних і дослідницьких заходів із використанням технік і технологій симуляції, призначених для медичної підготовки.

Джерело: <https://unige.it/en/strutture/SIMAV>, архів членів робочої групи UNICOM ВНМУ

Приклади реалізації третьої місії в сфері громадського здоров'я українськими установами та організаціями

1. «День здоров'я для перемоги»

З нагоди Міжнародного дня лікаря, Всесвітнього дня серця, а також до Дня захисників та захисниць України 30 вересня 2023 р. у Замарстинівському парку міста Львова пройшов благодійний захід – «День здоров'я для Перемоги». Співорганізаторами акції стали, зокрема, Українське Лікарське товариство у Львові, СФУЛТ, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Львівський обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України, управління охорони здоров'я Львівської міської ради. Під час заходу його учасники проводили дитячі забіги та пройшли перший маршрут теренкуру з військовими, збирали кошти на наплічники для військових медиків, вивчали основи домедичної допомоги, фізичного та ментального здоров'я, зокрема, базові реанімаційні заходи та методи зупинки критичних кровотеч, майстер-класи для дітей тощо.

Джерело: <https://new.meduniv.lviv.ua/spivrobotnyky-universytetu-staly-uchasnykamy-dnya-zdorov-ya-dlya-peremogy/>

2. «Реабілітація ветеранів»

У Львівському національному медичному університеті ім. Данила Галицького багато років діє секція стрільби з блочного лука, де займаються спортсмени з інвалідністю. Спортивною реабілітацією ветеранів шляхом залучення їх до активних тренувань в Університеті займаються ще з початку російської інтервенції та військових дій на Сході в 2014 році під керівництвом майстра спорту міжнародного класу зі стрільби з лука, заслуженого тренера України Любомира Стрільбицького. За ініціативи Львівської обласної військової адміністрації тепер у стрілецькому тирі Університету організовано регулярні тренування для ветеранів російсько-української війни. Це є частиною програми реабілітації після лікування та протезування у Sperhmns Center. Під керівництвом майстра спорту міжнародного класу, старшого тренера збірної команди України зі стрільби з блочного лука Костянтина Школьного, тут займається 10 ветеранів, серед яких переможці Ігор нескорених зі стрільби з лука в різні роки Павло Лучків, Сергій Шимчак, інші спортсмени-ветерани.

Джерело: <https://new.meduniv.lviv.ua/u-lnmu-im-danyla-galytskogo-doluchayutsya-do-aktyvnoyi-reabilitatsiyi-veteraniv/>

3. Акція «Побач» – популяризація донорського руху

14 вересня 2024 р. команда волонтерів Харківського національного медичного університету (ХНМУ) спільно з ДонорUA за підтримки Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради, а також Харківського метрополітену, взяли участь в організації акції #Побач. Її метою стало залучення нових донорів, підвищення обізнаності про важливість донорства крові та підтримка

популяризації донорського руху в Харкові. Співпрацю запропонували студенти ХНМУ, а акція стала першою в Харкові під час повномасштабного вторгнення.

Захід відбувся в безпечному місці – на станції метро Майдан Конституції – одному з найбільш людних місць підземного Харкова, що дозволило залучити велику кількість учасників. У ході акції всі бажаючі мали змогу перевірити свою групу крові та дізнатися детальніше про види донорства та процес донорства. Для цього було облаштовано пункт для проведення тестів з визначення груп крові системами EldonCards, що використовуються в умовах поля бою.

Джерело: <https://knu.edu.ua/news/vidbulasya-akcziya-z-populyaryzacziyi-donorskogo-ruhu/>

4. Проект «LIFESTRAND»

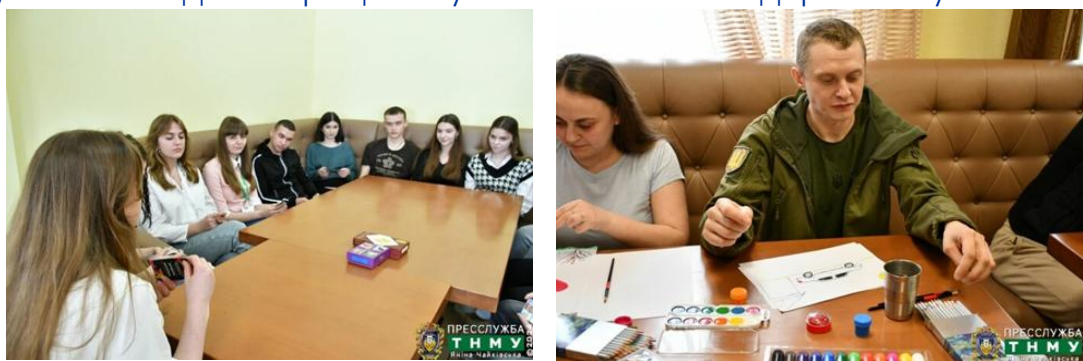
Цикл «Тренінгів та поширення навичок з надання невідкладної допомоги для вищих навчальних закладів та представників громад, які проживають у зонах ризику бойових дій в Україні та Грузії (LIFESTRAND)» програми Erasmus+.

Джерела: <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/09/25/tnmu-prodovzhuye-navchaty-tsivilne-naselennya-osnovam-domedychnoyi-dopomogy-v-ramkah-proektu-lifestrand/>
<https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/07/16/komanda-molodshyh-instrukt>
<https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/07/08/u-tnmu-tryvaye-realizatsiya-proyektu-erasmus-trening-ta-poshyrennya-navychok-z-nadannya-nevidkladnoyi-dopomogy-dlya-vyshhyh-navchalnyh-zakladiv-ta-predstavnykiv-gromad-yaki-prozhyvayut-u-zonah-ryzyku/>

5. Центр ментального здоров'я в Тернопільському національному медичному університеті

Центр розпочав роботу на волонтерських засадах в квітні цього року. Його робота загалом спрямована на підтримку та покращення ментального здоров'я студентів, працівників університету, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та їхніх сімей. Працівники центру надають психологічну допомогу і консультації, організовують тренінги і семінари з питань ментального здоров'я, втілюють в життя програми психологічної підтримки та реабілітації. Також одним з завдань центру є поширення інформації про ментальне здоров'я. Центр співпрацює з громадськими організаціями та іншими установами для покращення умов ментального здоров'я в суспільстві.

Джерело: <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/06/11/tsentr-mentalnogo-zdorov-ya-v-tnmu-rozshyryuye-svoyu-diyalnist/>

6. Серія лекцій від студентів Тернопільського національного медичного університету для школярів про базові принципи здоров'я

Студенти Тернопільського національного медичного університету проводять різноманітні лекції для школярів з популяризації здорового способу життя та з основ підтримки здоров'я. Студенти діляться знаннями про збереження зору, користь здорового сну, розповідають про фактори, які негативно впливають на здоров'я, шкоду енергетичних напоїв, пояснюють школярам позитивний вплив спорту на тіло і розум, мотивують молодь вести здоровий спосіб життя.

Зокрема, в рамках цього проєкту студентки ТНМУ прочитали лекції для учнів Тернополя <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/05/20/studentky-tnmu-prochytaly-lektsiyi-dlya-uchniv-ternopolya> , розповіли школярам про важливість підтримання фізичного здоров'я <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/05/09/studenty-tnmu-rozpovily-shkolyaram-pro-vazhlyvist-pidtrymannya-fizychnogo-zdorov-ya/> та про небезпеку вживання енергетичних напоїв <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/05/09/studentka-tnmu-rozpovila-shkolyaram-pro-nebezpeku-vzhyvannya-energetychnyh-napoyiv/>. Студенти медичного факультету прочитали лекцію для молодших школярів ТЗОШ № 4 <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/04/26/studenty-medychnogo-fakultetu-prochytaly-lektsiyu-dlya-molodshyh-shkolyariv-tzosh-4/> та розповіли молоді про шкідливість куріння <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/04/15/studentky-tnmu-rozpovily-molodi-pro-shkidlyvist-kurinnya/>, поділилися з учнями Тернополя своїми знання про збереження зору <https://www.tdmu.edu.ua/blog/2024/04/15/studenty-tnmu-podilylysya-z-uchnyamy-ternopolya-svoyimy-znannya-pro-zberezhennya-zoru/>

Джерела фото – за вищевказаними посиланнями

Приклади реалізації третьої місії в сфері громадського здоров'я Вінницьким національним медичним університетом (ВНМУ)

У ВНМУ наявна всебічна підтримка соціальних ініціатив з боку адміністрації закладу. Переважна більшість прикладів реалізації третьої місії університету висвітлюється на офіційному сайті ВНМУ (<https://vnmu.edu.ua>) і представлена в публічному просторі — на сайтах установ та організацій, у соціальних мережах, а також у місцевих ЗМІ.

Серед головних напрямів діяльності щодо реалізації третьої місії університету — промоція активних прикладів реалізації третьої місії, а також — розробка нормативної бази, яка передбачає заохочувальні заходи для підтримки співробітників, що працюють у цьому напрямку (нагороди, премії, додаткові бали при рейтингуванні).

Важливу роль у проведенні такої діяльності відіграє підтримка суспільства та органів місцевої влади, які сприяють розвитку взаємодії між університетом та громадою. Зокрема, університет активно залучений до реалізації на регіональному рівні державної програми поліпшення ментального здоров'я «Ти як?». Зокрема, керівництво університету та представники кафедр педагогіки та психології й медичної психології та психіатрії взяли участь у заході «Стійкість одного — стійкість мільйонів!», присвяченому Всесвітньому дню ментального здоров'я. Тут обговорювалися результати впровадження в області Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» і перспективи її розвитку; проєкт обласного плану заходів на 2024-2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. Кращі імплементатори Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» на Вінниччині, серед яких були і представники кафедри медичної психології та психіатрії, отримали відзнаки програми та Вінницької обласної військової адміністрації.

Фото з офіційної сторінки ВНМУ у мережі Facebook:
<https://www.facebook.com/profile.php?id=61561976519940>

Прикладом співпраці з громадськістю є форум «Медичне питання». Разом з ГО Українські Студенти за Свободу, локальним представництвом Української медичної студентської асоціації (UMSA) у Вінниці його проводить студентське самоврядування ВНМУ. Форум збирає лікарів, юристів, власників приватних клінік та студентів аби обговорити питання, яким має бути розвиток медицини в Україні.

Крім того, у ВНМУ відкрита програма, другого, магістерського освітнього рівня за освітньо-професійною програмою “Громадське здоров’я”, де всі охочі можуть набути знань та навичок, необхідних для якісної реалізації третьої місії у сфері громадського здоров’я.

Відтак, широка залученість викладачів та студентів ВНМУ у ініціативи третьої місії сприяє покращенню здоров’я населення, веде до вирівнювання якості людського капіталу на регіональному рівні, промотує підвищення якості освіти та соціальні зміни на краще а, значить, і зміцнює спроможність держави Україна як на регіональному, так і на рівні всієї країни.

1. «Тактична медицина у період війни»

Залучені структурні підрозділи/громадськість: кафедра медицини катастроф та військової медицини ВНМУ.

Проблема: В умовах воєнних дій медичні працівники стикаються з необхідністю надавати допомогу у складних та небезпечних умовах, де кожна секунда може бути вирішальною для порятунку життя.

Що було проведено: Під час реалізації розглядались способи евакуації, зупинка критичних кровотеч в зоні масових воєнних уражень. Важливість полягала в отриманні вмінь критично важливих для порятунку життів та попередження інвалідизації. Спільно з фахівцями було проведено заняття з 850 медичними працівниками.

Соціальний вплив: Тренінги забезпечили медичних працівників життєво важливими навичками для ефективного надання допомоги на різних етапах евакуації поранених, що значно підвищує їх готовність до роботи в умовах бойових дій та зменшує кількість потенційних втрат.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

2. “Теплі долоньки”

Залучені структурні підрозділи/громадськість: Рада студентського самоврядування ВНМУ ім. М.І. Пирогова, залучено деканати факультетів.

Проблема, яка розглядалась: Соціальна згуртованість, підтримка вразливих верств населення, створення кращих умов для перебування, покращення соціально-психологічного стану. Важливість полягає в мотивації студентів у допомозі населенню. На жаль, багато дітей-сиріт потребують уваги, підтримки та створення гарного соціально-психологічного стану.

Що було проведено: з моменту започаткування проекту з 2017 року відбулося більше 10 поїздок у межах Вінницької області до закладів (будинків-інтернат) разом із студентами різних курсів та факультетів. Під час виїздів здійснюються заходи із психо-соціальної підтримки студентами медичними психологами (арт-терапія, спілкування, групові ігри) та донація різних канцелярських предметів, іграшок, книг для дітей.

Соціальний вплив: покращення психологічного стану та добробуту дітей-сиріт.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

3. “Скринінг населення щодо інфекційних захворювань”

Залучені структурні підрозділи/громадськість: Фахова регіональна Громадська організація “Український офіс здоров’я”, Департамент Охорони здоров’я Вінницької міської ради, кафедра інфекційних хвороб, Рада студентського самоврядування ВНМУ, Громадська організація «Вінницька обласна асоціація ендокринологів».

Проблема: Низька поінформованість про найбільш поширені інфекційні захворювання (ВІЛ, вірусні гепатити, сифіліс) серед населення. Важливість полягає у збільшенні залученості населення до самотестування з найпоширеніших інфекційних захворювань та збільшення прихильності до заходів із їх профілактики.

Що було проведено: Було організовано інформаційно-профілактичну акцію, під час якої населення мало можливість пройти тестування на найбільш поширені інфекційні захворювання, такі як ВІЛ, вірусні гепатити та сифіліс. Учасники також отримали консультації від фахівців, включаючи кардіолога та інфекціоніста. Крім тестування, проводилась інформаційно-просвітницька робота з метою підвищення обізнаності про важливість профілактики та самотестування.

Соціальний вплив: Понад 250 осіб пройшли обстеження та отримали консультації, включаючи вузькопрофільних спеціалістів, таких як кардіолог та інфекціоніст. Це сприяє підвищенню рівня інформованості населення та залученості до профілактичних заходів.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

4. “Скринінг населення щодо неінфекційних та інфекційних захворювань”

Залучені структурні підрозділи/громадськість: До акції долучилися команда ГО "Українського офісу здоров'я", кафедра інфекційних хвороб ВНМУ та міжнародний донор ANF Ukraine.

Проблема: Незважаючи на доступ до інформації та медичних послуг, у суспільстві все ще існує стигматизація та дискримінація людей, які живуть з ВІЛ. Також залишається актуальною проблема недостатньої поінформованості про ВІЛ/СНІД та захворювання, що передаються статевим шляхом.

Що було проведено: Організовано традиційну акцію з профілактичного тестування перехожих на ВІЛ, гепатити В і С, сифіліс, а також визначення рівня цукру в капілярній крові. Більше 200 відвідувачів торгового центру "SkyPark" скористалися можливістю протестуватися та отримати консультації фахівців. Після цього, відбулися лекції для студентів на тему дискримінації та стигматизації людей, що живуть з ВІЛ, від асистента кафедри Олексія Шведа, а також про сексуальне виховання від Тетяни Воєводи.

Соціальний вплив: Акція дала змогу понад 200 людям пройти безкоштовне тестування та отримати консультацію фахівців, що підвищує обізнаність населення про власне здоров'я та сприяє ранньому виявленню інфекцій. Лекції, проведені для студентів, сприяють зниженню стигматизації людей, які живуть з ВІЛ, та формують відповідальне ставлення до власного здоров'я у молоді.

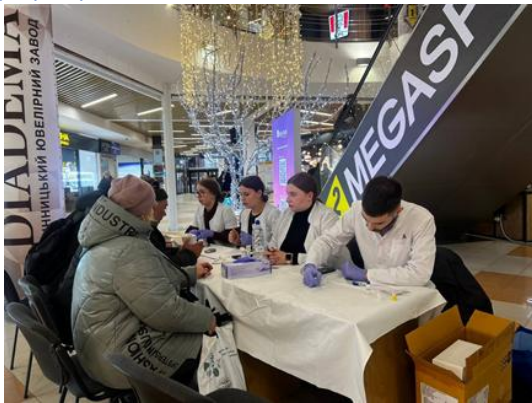

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

5. "Розвиток партнерства для покращення інклюзії"

Залучені структурні підрозділи/громадськість: Громадська організація "Гармонія", слухачі науково-педагогічного стажування, а також студенти ВНМУ. Зустріч організована з метою підвищення рівня знань студентів та майбутніх фахівців про етичні правила комунікації з людьми з інвалідністю і впровадження послуг раннього втручання.

Проблема: Однією з ключових проблем у суспільстві є недостатня поінформованість про раннє втручання та етичне спілкування з людьми з інвалідністю. Важливою є необхідність забезпечення належної підготовки фахівців і майбутніх медиків для правильного спілкування та підтримки людей з інвалідністю, зокрема щодо надання послуг раннього втручання.

Що було проведено: навчання фахівців і майбутніх медиків з питань інклюзії.

Соціальний вплив: Завдяки цій зустрічі учасники отримали важливі знання щодо етичного спілкування з людьми з інвалідністю,

що сприятиме їх професійному розвитку та формуванню більш толерантного і професійного підходу в роботі з такими людьми. Це також матиме позитивний вплив на подальше поширення та впровадження послуг раннього втручання, що може покращити якість життя людей з інвалідністю та їхніх родин.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

6. "Допомога дітям загиблих правоохоронців"

Залучені структурні підрозділи/громадськість: На базі ВНМУ було організовано огляди та консультації для дітей загиблих правоохоронців. До заходу долучилися наступні фахівці: медичний психолог і психіатр Олександр Белов, дерматолог Світлана Дмитренко, педіатр Галина Мантак, дитячий невролог Світлана Малик, офтальмолог Катерина Гріжимальська та дитячий хірург Юлія Димчина. основою для цієї співпраці став укладений раніше меморандум про співпрацю між ВНМУ та Національною поліцією.

Проблема: Осиротілі діти загиблих працівників поліції та спецпризначенців потребують особливої підтримки та догляду. Наразі гостро постає питання забезпечення таких дітей необхідною медичною допомогою та психологічною підтримкою для збереження їхнього фізичного та психічного здоров'я.

Що було проведено: На базі ВНМУ проведено комплексні огляди та консультації для осиротілих дітей загиблих правоохоронців. Медичні спеціалісти надавали допомогу в різних напрямках: психологічна підтримка, огляд педіатра, дитячого невролога, хірурга, офтальмолога та дерматолога. Усі діти отримали індивідуальні консультації та рекомендації щодо подальшого медичного обслуговування, а також психологічну підтримку, необхідну для їхнього емоційного стану.

Соціальний вплив: Завдяки цим спільним зусиллям діти, які втратили батьків, отримали необхідну медичну та психологічну допомогу, що є надзвичайно важливим у такому вразливому періоді їхнього життя. ВНМУ надає можливість дітям отримувати якісну

медичну допомогу, створюючи для них середовище підтримки та турботи, де вони можуть почуватися захищеними і не самотніми.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

7. “Медуніверситет – Вінниччині”

Залучені структурні підрозділи/громадськість: У заході взяли участь хірурги, кардіологи, офтальмологи та гастроентерологи, а особлива подяка була висловлена Петру Юрченку, Марині Назаровій, Сергію Дзенику, Владу Тетарчуку та кафедрам ВНМУ.

Проблема: У багатьох регіонах Вінницької області спостерігається обмежений доступ до спеціалізованої медичної допомоги та контролю за станом здоров'я, що особливо важливо для мешканців сільських і віддалених громад. Це призводить до пізньої діагностики захворювань та обмежених можливостей для своєчасного лікування.

Що було проведено: ВНМУ запустив акцію «Медуніверситет – Вінниччині», координуючи виїзди медичних фахівців для проведення діагностики та консультацій у різних громадах. Перший виїзний огляд населення відбувся в Ситківцях Райгородської громади Гайсинського району. Під час акції лікарі різних спеціальностей (хірурги, кардіологи, офтальмологи, гастроентерологи) оглянули понад 60 пацієнтів, провівши обстеження та надавши рекомендації щодо подальшого лікування. Завдяки цій ініціативі мешканці віддалених регіонів отримали можливість звернутися до фахівців, які зрідка доступні в їхньому населеному пункті.

Соціальний вплив: кількість оглянутих пацієнтів свідчить про високу зацікавленість місцевих жителів та важливість таких ініціатив для громад. Жителі отримали кваліфіковані консультації, що сприятиме своєчасному виявленню захворювань і підвищенню рівня здоров'я населення. Ініціатива також зміцнює зв'язок між університетом і місцевими громадами, підкреслюючи важливість доступної та якісної медичної допомоги.

Фото з Телеграм-каналу ректорки ВНМУ, проф. Вікторії Петрушенко

8. «Життя після війни» – реабілітація ветеранів із порушеннями органу зору

Залучені структурні підрозділи/громадськість: Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова за ініціативи кафедри очних хвороб, пластичних хірургів; громадська спілка «Сучасний погляд», Національна Асамблея людей з інвалідністю України, благодійний фонд родини Жебрівських та "Побачимо перемогу".

Проблема: Станом на сьогоднішній день все більше учасників бойових дій потребують допомоги після отриманих травм. Йдеться не лише про медичну допомогу на початковому етапі, а й про адаптацію у подальшому житті. Часто масштаби травматизації відчутно позбавляють бійців можливості банального самообслуговування у побуті.

Що зроблено: Саме тому нашою метою було створення реабілітаційного табору для ветеранів із порушенням органа зору.

Соціальний вплив: Соціально-адаптаційна програма враховує системний підхід до кожного ветерана, який включає форми індивідуальної, групової та комплексної роботи з наступних дисциплін: заняття з психологом; орієнтування у просторі; соціально-побутове орієнтування; інформаційно-комп'ютерні технології; юридичні тренінги; соціальний супровід особи з інвалідністю; соціально-психологічні тренінги; заняття в тренажерному залі та басейні, заняття з скандинавської ходи; фітбол, масаж. Медична частина полягає у огляді, навчанні, самообслуговуванні з очними протезами та консультуванні з суміжними спеціалістами – травматологами, отоларингологами та щелепно-лицьовими хірургами. Завдяки даній програмі реабілітації можливість отримати підтримку у скрутний час

стане доступнішою для ветеранів, які віддано та жертвовно боронили нашу країну і невпинно продовжують це робити по сьогоднішній день.

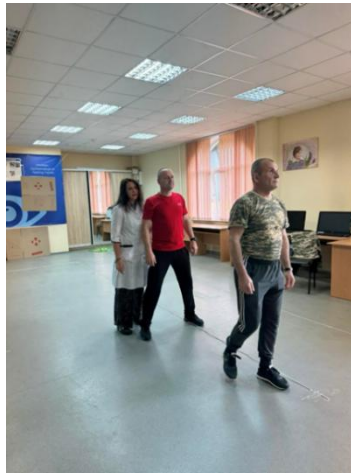

Фото з архіву кафедри очних хвороб ВНМУ

9. Збір коштів на автомобіль у медичний батальйон від студентів ВНМУ

Залучені структурні підрозділи: студентське самоврядування, залучено деканати факультетів, кафедри.

Проблема: соціальна згуртованість, підтримка студентів, що борються за незалежність України. Мотивація студентів полягає у допомозі населенню, на жаль, є велика потреба у підтримці воїнів, що боронять країну, тому студентське самоврядування започаткувала комплекс соціальних заходів.

Що зроблено: з моменту започаткування проекту з 2022 року відбулося більше пів десятка благодійних заходів з метою збору 130 тис гривень для купівлі авто у медичний батальйон нашого студента.

Соціальний вплив: Було зібрано більше 230 тис. грн., відбулось покращення соціальної згуртованості студентів та співробітників

університету заради Перемоги. Інформація щодо акції розповсюджувалась через канал Телеграм та офіційну сторінку студентського самоврядування ВНМУ у Інстаграм.

Фото з архіву газети колективу ВНМУ «Молодий медик»

10. Все про алергію: поінформованість про алергію та її профілактика в мінливому світі

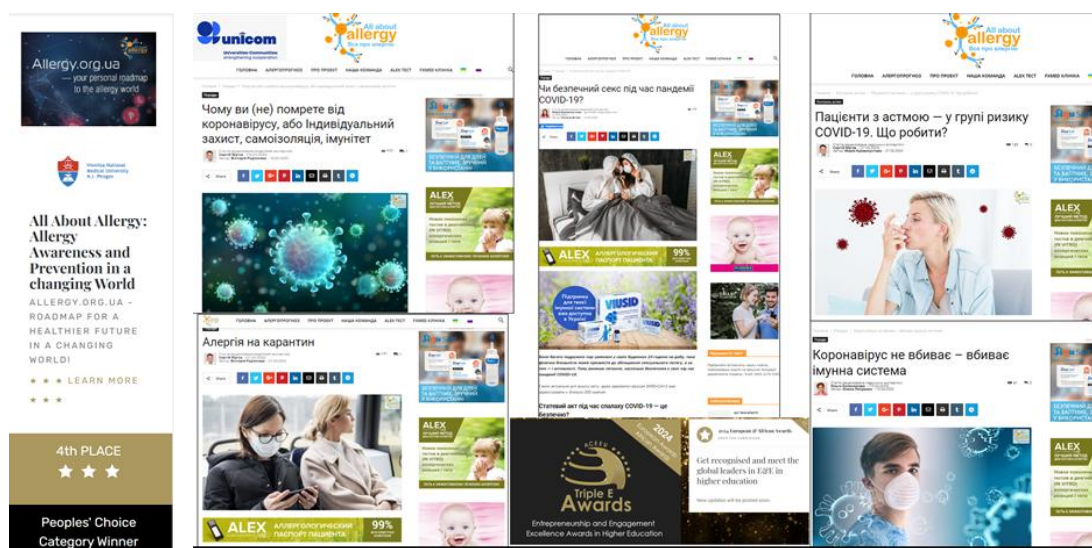
Залучені структурні підрозділи/громадськість: кафедра фармації, фтизіатрії з курсом клінічної алергології та імунології, кафедра дерматології, лабораторія вивчення алергенних факторів довкілля ВНМУ, а також працівники інших медичних ЗВО, які спеціалізуються на алергології – Київського, Львівського та Дніпровського медичних університетів.

Проблема: алергія вражає, щонайменше, 30 % популяції України і її прояви загострюються на тлі стресу, у тому числі – викликаного війною. Люди з алергією також можуть відчувати симптоми при знаходженні в укриттях. Там їм може дошкуляти як алергія, так і астма. Інтернет містить багато інформації щодо лікування алергії, а також – дані щодо її діагностики та профілактики. Але джерело походження більшості цієї інформації невідоме. Вона не верифікована медичними спеціалістами. Відтак, існує нагальна потреба у науково обґрунтованому роз'ясненні населенню тих ризиків, які несе для них алергія, а також – у наголошенні того факту, що всі дії з лікування та профілактики цієї хвороби потрібно узгоджувати з лікарем.

Що було зроблено: Із залученням коштів бізнесу, спеціалістів з журналістики та лікарів-алергологів було створено професійний інтернет-майданчик – веб-портал «Все про алергію» <https://allergy.org.ua/>, де розміщується науково верифікована інформація щодо діагностики, профілактики та лікування алергії.

Соціальний вплив: За менше ніж 5 років своєї роботи сайт залучив більше 6 млн окремих відвідувачів з усіх куточків світу. А ілюстрації до статей, які подавалися тут у вигляді інфографік, наразі, перекладені англійською на замовлення європейських вчених. Сайт також став

місцем розташування алергопрогнозу – як текстової його версії, так і погодинного прогнозного модулю, створеного спеціально для України разом з фінськими вченими та заснованого на реальних даних про пилки: <https://allergy.org.ua/map/> Впродовж року сторінку відвідало більше 15 тисяч споживачів, які, в середньому, повертаються сюди по 4 рази. За результатами глядацького голосування для згаданої вище міжнародної премії Triple E Awards, проєкт отримав перше місце серед українських університетів і став другим за підсумками загального голосування серед 52 номінантів з Європи та Африки.

Ілюстрація – скріншоти статей веб-сайту «Все про алергію»

<https://allergy.org.ua/> *та Triple E Award* <https://europe-africa2024.triple-e-awards.com/finalists/region/2024europe>

Корисні ресурси

1. Бережи себе — це платформа доказової інформації про здоров'я від INSCIENCE. Наприкінці кожного допису на сайті додається першоджерело, де можна перевірити надану інформацію, а також використовувати ці джерела надалі для пошуку інформації самостійно. Матеріали платформи створені у співпраці з доказовими лікарями/ками та вченими. <https://berezhy-sebe.com/>
2. Діємо для здоров'я — україно-швейцарський проєкт «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань (НІЗ) в Україні» має на меті зменшити тягар хвороб та запобігти передчасній смертності від НІЗ. <https://www.actforhealth.in.ua/>
3. Ти як? — всеукраїнська програма ментального здоров'я. <https://howareu.com/>

4. Центр громадського здоров'я МОЗ України
<https://www.phc.org.ua/>
5. Як ти брате? — це волонтерський проєкт. Він покликаний зібрати найкращі практики того, як зберігати стосунки, відновлювати контакт та надавати підтримку одне одному під час війни, та поширити ці практики серед всіх українців, як військових, так і цивільних. <https://yakty.com.ua/>
6. All about allergy. Все про алергію — сайт містить рекомендації щодо ефективної профілактики сезонної алергії до пилку на підставі даних лічильників пилку та аеробіології, а також інформація про сучасні можливості діагностики алергії й ефективне лікування алергії, включаючи можливості сучасної алерген-специфічної імунотерапії. <https://allergy.org.ua/>
7. Про Здоров'я - сайт де зібрано найціннішу та актуальну інформацію про Ментальне та сексуальне здоров'я, ВІЛ, гепатити та туберкульоз. <https://prozdorovia.in.ua/>
8. ВООЗ - основна інформація про оновлення зі сторони громадського здоров'я.
<https://www.who.int/ukraine/uk/publications>
9. Розбудова стійкої системи громадського здоров'я - фейсбук сторінка проєкту USAID
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100083104526019>
10. UNICEF Ukraine - дитячий фонд ООН, який реалізовує низку програм у галузі охорони здоров'я, води і санітарії, освіти та захисту прав дітей. (звіти та публікації)
<https://www.unicef.org/ukraine/reports>

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ

The chapter contains a description of some of best practices from UNICOM project partner Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University regarding actions aimed at strengthening resilience and social cohesion in Ukrainian society. The first case “Media Education and Media Literacy” presents the experience of creation of “The Hub of Information and Media Literate citizens” which greatly contributed to the development of one of the crucial soft skills of various community groups - school and university students, school and university teachers, youth leaders, librarians, local government, active citizens and representatives of NGOs. The second case describes the experience of development and implementing the certified course “Integration of Media Literacy in Professional Development” which aims at formation of the knowledge and skills in the basics of media education, media culture, and media literacy in future teachers; formation of critical thinking skills and the ability to find, prepare, transmit, and receive necessary information using various digital tools; motivation for further improvement of professional competence during teaching and learning. The third case “The all-Ukrainian interactive webinar “Media literacy of society on the guard of national security”” demonstrates a joint initiative of the State Scientific Institution “Institute for Modernization of Educational Content” and Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University organized for educators and aimed at raising awareness among them about how manipulation, disinformation, and propaganda affect public consciousness and development of their skills to battle against these phenomena.

Про авторів

Тетяна КОНОВАЛЕНКО – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання германських мов Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: konovalenko_tetiana@mspu.edu.ua

Надія АКУЛОВА – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: akulova_nadiya@mspu.edu.ua

Кейс «Медіаосвіта і медіаграмотність»

1. «Хаб інфомедійно грамотних громадян» – це університетська ініціатива, спрямована на розвиток медіа- та інформаційно грамотного суспільства. Його місія полягає в тому, щоб надати громадянам знання та навички, які допоможуть їм зрозуміти, як функціонують медіа, критично оцінювати інформацію та приймати поінформовані рішення. Через освіту та практичні інструменти хаб прагне створити спільноту людей, здатних відповідально орієнтуватися в медіа-ландшафті, роблячи свій внесок у формування добре поінформованого та залученого суспільства.

В умовах гібридної війни росії проти України, що розпочалася задовго до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, після анексії територій Кримського півострова та Донбасу увиразнилася нагальна потреба у формуванні свідомого громадянина, здатного протидіяти дезінформації та мові ненависті, мати стійкість до впливів ворожої пропаганди.

Мета і завдання Хабу – розвиток медіа- та інформаційно грамотного суспільства, успішне функціонування якого залежить від обізнаності його громадян щодо специфіки функціонування медіа та навичок їх оцінювання.

Залучені кафедри університету: кафедра методики викладання германських мов; кафедра української і зарубіжної літератури; кафедра історії та археології; кафедра соціології та філософії; кафедра інформатики і кібернетики; кафедра математики і фізики.

Основні результати діяльності Хабу: протягом листопада 2020 – лютого 2021 року були проведені соціологічне дослідження щодо рівня розвиненості інфомедійної грамотності населення “Моя навігація в інфомедійному просторі”, а також 14 публічних заходів – онлайн активностей із залученням цільової аудиторії: вебінари, тренінги, веб-квести, воркшопи, майстер-класи, інтерактивні лекції, ігри-дебати тощо. Окрім цього, було укладено навчально-методичний посібник “Екологія інфомедійного простору”, створено супровідний роздатковий ілюстративний матеріал до нього, розроблено навчальну настільну гру “Інформаційна корида”, створено продукцію рекламно-агітаційного характеру (комплект календариків і наліпок з цитатами

відомих людей про важливість інфомедійної грамотності). Усі матеріали були безоплатно поширені у школи та бібліотеки міста і району.

Вплив Хабу в контексті реалізації третьої місії Університетом: кількість учасників, яка була охоплена протягом реалізації проєкту – 948. Цільова аудиторія – переважно молодь і освітяни, які активно діляться своїм досвідом з ширшою аудиторією – учнями, друзями, колегами. Усі учасники заходів отримали певний обсяг інформації та розвинули вміння, пов'язані з факт-чекінгом, критичним мисленням, роботою з інформацією тощо. Створені сторінки в соціальних мережах продовжують виконувати інформаційно-просвітницьку функцію через поширення інфомедійно-корисних матеріалів: постерів, відеороликів, фото, інфографіки тощо.

2. Сертифікована навчальна програма «Інтеграція інфомедійної грамотності у професійну діяльність» була розроблена в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконувався Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Навчальна програма охоплює три змістових блоки: «Медіаосвіта та медіаграмотність», «Медіаосвіта як засіб розвитку критичного мислення», «Інформаційна і візуальна грамотність та цифрова безпека». У змістових блоках розглядаються питання, пов'язані з різновидами медіа та їх роллю у формуванні інформаційного простору, стандарти журналістики, поняття повноти інформації та маніпулювання, медіаосвіта молоді як базовий інструментарій, медіатехнології, критичне мислення у сфері візуальної медіапродукції, інформація у професійній діяльності (робота вчителя-словесника), етика користування інформацією, цифрова грамотність як невід'ємний компонент фахової компетентності тощо.

Навчальна програма спрямована на розвиток компетентностей критичного сприйняття інформації через інтеграцію інфомедійної грамотності в навчальний процес. Її метою є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами медіаосвіти, медіакультури, медіаграмотності, сприяння розвитку навичок критичного сприйняття інформації й усвідомлення її в контексті освіти. Основні завдання – формування у майбутніх педагогів певних знань і умінь з основ медіаосвіти, медіакультури, медіаграмотності; формування навичок критичного мислення та уміння знаходити, готувати,

передавати й отримувати необхідну інформацію з використанням різних цифрових інструментів, мотивування до подальшого вдосконалення професійної компетентності під час занять з іноземної мови.

Залучені кафедри університету: кафедра методики викладання германських мов; кафедра української мови.

Основні результати впровадження навчальної програми: протягом 2020/21, 2021/22, 2022/23, 2023/24 навчальних років програму було реалізовано на філологічному факультеті Мелітопольського державного педагогічного університету в якості вибіркового освітнього компоненту. Упродовж зазначеного періоду слухачами курсу стали понад 100 студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти 8 освітніх програм. Курс охоплював 4 кредити ECTS, у межах яких 60 годин було присвячено аудиторній роботі (тільки практичні заняття, присвячені темам з інфомедійної грамотності та її впровадження в освітній процес у школі) і 60 годин самостійної роботи. Остання включала пізнавально-пошукову діяльність (зразки якісної та неякісної журналістики, джінси), опрацювання контенту різних типів з його аналізом, проєктну роботу, проведення опитувань з інтерпретацією результатів, аналіз шкільних підручників та навчально-методичних матеріалів на предмет достовірності інформації, пошук надійних джерел для застосування у професійній діяльності, підготовку доповіді за аналогією з TED Talks, пошук інформації в мережі Інтернет з перевіркою її достовірності, відбір надійних Інтернет-джерел для застосування в роботі вчителя, створення інфографіки, аналіз якості сайту тощо.

Вплив навчальної програми в контексті реалізації третьої місії Університетом: завдяки впровадженню навчальної програми студенти підвищують власну професійну компетентність, стають активними та свідомими громадянами, здатними відповідально працювати з інформацією та медіа. Водночас, як одні з ключових агентів змін у суспільстві, студенти педагогічних спеціальностей у майбутньому сприятимуть створенню медіа- та інформаційно грамотної спільноти, що є важливим аспектом суспільної місії університету – підготовка не лише висококваліфікованих фахівців, але й громадян, здатних позитивно впливати на соціальні процеси через розуміння ролі медіа та відповідальне споживання інформації.

3. Всеукраїнський інтерактивний вебінар «Медіаграмотність суспільства на варті національної безпеки» – це спільна ініціатива

Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» та Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Вебінар проводився в рамках реалізації II (концептуально-діагностичного) етапу інноваційного освітнього проєкту за темою «Нова українська школа, університет, громада, влада – координація взаємодії на інтелектуальній платформі TeachHub» (наказ МОН України від 29.09.2021 № 1041).

Захід був спрямований на підвищення рівня інформованості громадян про те, як маніпуляції, дезінформація та пропаганда впливають на суспільну свідомість. Війна в Україні активно триває також в інформаційному просторі. Відтак, питання національної безпеки вимагають вироблення стратегії захисту від маніпуляцій свідомістю наших громадян, від впливу російської пропаганди, від поширення дезінформації та фейків.

Метою вебінару стало розкриття критичної ролі медіа-грамотності у забезпеченні національної безпеки України, особливо в умовах гібридної війни та інформаційних загроз, які постійно загострюються через зовнішні впливи.

Залучені кафедри університету: кафедра методики викладання германських мов; кафедра української і зарубіжної літератури; кафедра історії та археології; кафедра соціології та філософії; кафедра математики і фізики.

Основні результати Всеукраїнського інтерактивного вебінару: захід об'єднав представників різних регіонів України, понад 80 осіб – керівників, учителів закладів загальної середньої освіти, викладачів закладів професійно-технічної, фахової передвищої і вищої освіти та усіх зацікавлених. Учасники дізналися про методи боротьби з інформаційними атаками, особливості підвищення стійкості до фейкових новин та інші ключові аспекти, пов'язані з національною інформаційною безпекою. Особливістю вебінару став інтерактивний формат, який дозволив учасникам не лише слухати експертів, але й активно брати участь у дискусіях, аналізувати реальні приклади медіаманіпуляцій, працювати з інструментами фактчекінгу та навчатися застосовувати ці знання у повсякденному житті.

Вплив інтерактивного вебінару в контексті реалізації третьої місії Університетом: інтелектуальна платформа TeachHub, яка є складовою системного профілю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, ефективно забезпечує поширення та обмін думками з актуальних питань в галузі освіти та науки. Це сприяє відкритому діалогу між учасниками

освітнього процесу та громадськістю, яка зацікавлена у розвитку свого інтелектуального потенціалу. Вебінар став важливим етапом у продовженні роботи з формування медіаграмотного суспільства, здатного захищати свій інформаційний простір. У такий спосіб, університет не лише виконує освітню та наукову місії, але й бере активну участь у формуванні медіасвідомого суспільства, що є вагомим внеском у розвиток громадянської позиції та суспільної відповідальності.

Про авторів

Наталя ФАЛЬКО – кандидат психологічних наук, професор, ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: falkonatalia@mspu.edu.ua

Ганна ВАРИНА – старший викладач кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: varina_ganna@mspu.edu.ua

Кейс “Психологічна підтримка”

1. Магістральний mini-Edcamp Melitopol «Об’єднані та непереможні» – це унікальна освітня платформа, що об’єднала понад 300 учасників із різних освітніх ланок (загальної середньої та вищої освіти), батьківську спільноту та здобувачів освіти. Захід став простором для взаємодії, обговорення стратегій реінтеграції української освіти та підтримки психічного здоров’я в умовах сучасних викликів. Співорганізатори: Гімназія № 8 та Ліцей № 16 міста Мелітополя.

Мета – згуртування освітянської спільноти та розробка стратегій відновлення освіти й психологічного благополуччя в умовах війни. Завдання: надання практичних інструментів для збереження життєстійкості учасників освітнього процесу; формування стратегії реінтеграції освітньої системи післявоєнного часу; залучення різних суб’єктів до створення «дорожньої карти» відновлення освіти тощо.

Залучені кафедри університету: кафедра психології, кафедра дошкільної освіти і соціальної роботи, кафедра соціології та філософії, кафедра географії та туризму, кафедра інформатики і кібернетики.

Основні результати заходу. Проведення 15 освітніх локацій, зокрема: психологічні сесії, що включали казкотерапію, глинотерапію, музикотерапію та методики резильєнтності; інноваційні практики екологічного виховання та використання цифрового дизайну; інтеграція елементів штучного інтелекту та STEM-технологій у навчальний процес; сесії з відновлення психологічного благополуччя

за методиками Мартіна Селінгмана; створення «дорожньої карти» для реінтеграції освіти; розробка інтерактивних підходів до морального виховання та професійної орієнтації.

Вплив заходу в контексті реалізації третьої місії Університетом: захід значно посилив взаємодію університету з місцевими громадами, сприяв соціальній згуртованості та активному залученню університету до розв'язання нагальних суспільних проблем. Він забезпечив поширення інноваційних практик, що підтримують стійкість і благополуччя громади, створення платформи для міждисциплінарної співпраці, формування нових партнерств між університетом, школами та громадськими організаціями. Це підкреслює роль університету як агента соціальних змін у післявоєнний період.

2. Психологічний тренінг «Чи можливо згуртувати громаду після війни?» реалізується як складова міжнародних зобов'язань України щодо підтримки етнічних спільнот (національних меншин і корінних народів). Захід спрямований на сприяння соціальній згуртованості багатокультурної громади Мелітополя в контексті державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» (до 2032 року) та Проєкту Ради Європи «Підтримка реформування законодавчої бази щодо національних меншин».

Соціальна згуртованість, за визначенням Ради Європи, є здатністю суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, уникаючи маргіналізації та мінімізуючи диспропорції у розвитку. Тренінг є практичним кроком до відновлення взаємодії та довіри в громаді.

Мета тренінгу – зниження соціальної напруги, підвищення взаєморозуміння та активізація етноспільнот задля згуртування громади після війни. Його завдання: привернення уваги суспільства до питань згуртування багатокультурної громади після деокупації, їхніх потреб та існуючих проблем; забезпечення змін у ставленні суспільства до процесів відновлення громад після деокупації; формування компліментарності в багатокультурній громаді, підвищення рівня толерантності, довіри та взаємодії; створення інформаційної платформи для обговорення побудови діалогу задля порозуміння та згуртованості громади.

Залучені кафедри університету: кафедра психології, кафедра соціології та філософії.

Основні результати заходу: залучення громадськості до обговорення проблем та шляхів згуртування громади; підвищення

рівня взаєморозуміння серед представників різних етнічних груп; створення умов для посилення довіри та взаємодії між громадами та владою; вироблення рекомендацій для подальших практичних кроків з формування соціальної солідарності.

Вплив заходу в контексті реалізації третьої місії Університетом: реалізація тренінгу сприяє формуванню соціальної згуртованості та підтримці прав людини, що відповідає третій місії університету – служінню суспільству. Тренінг формує платформу для діалогу між громадою, етнічними групами та місцевою владою, створює передумови для відновлення взаємоповаги та взаємодії. Довгостроковий ефект полягає у формуванні почуття приналежності до спільноти, посиленні соціальної солідарності та довіри, а також у зміцненні партнерства між громадою та місцевими органами влади.

3. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та концептуальні напрями розвитку інклюзивних практик» стала міждисциплінарною платформою, що об'єднала понад 350 учасників із 17 українських і 9 зарубіжних закладів освіти та організацій. Її було реалізовано в межах дослідження «Розробка методології психолого-педагогічного супроводу родин, що виховують дітей з особливими потребами» (№ 0119U002003, керівник – доктор психологічних наук, доцент Ковальова О.В.).

Формат і зміст заходу. Конференція включала пленарне та секційні засідання, у межах яких відбулось обговорення теоретичних засад розвитку інклюзивних практик, інноваційних технологій для підтримки осіб із ООП, психолого-педагогічний супровід родин, що виховують дітей із ООП., а також майстер-класи: «Життестійкість та криза» (розвиток життестійкості через феноменологію криз у гештальт-підході); «Мануальна терапія» (профілактика порушень постави та остеохондрозу); «Писанка» (інтеграція музикотерапії для роботи з дітьми з ООП).

Метою конференції стала актуалізація сучасних тенденцій та перспектив інклюзивних практик через обмін досвідом. Провідні завдання заходу: розробка інноваційних підходів до інклюзії; формування ефективних моделей співпраці для підтримки осіб із ООП; сприяння рівним можливостям у соціалізації.

Залучені кафедри університету: кафедра психології, кафедра початкової освіти, кафедра дошкільної освіти і соціальної роботи, кафедра соціології та філософії.

Основні результати конференції такі: видання «Довідника вчителя інклюзивного класу початкової школи», підготовка монографії з аналізом кейсів і рекомендаціями для фахівців, формулювання рекомендацій з удосконалення інклюзивної освіти, інтеграції осіб із ООП у ринок праці та розвитку інклюзивного середовища.

Вплив заходу в контексті реалізації третьої місії Університетом: конференція підкреслила важливість постійного діалогу між наукою, практикою та суспільством для забезпечення рівності й доступності та сприяла виконанню третьої місії університету через розширення співпраці між академічною спільнотою, громадськими організаціями та державними структурами. Захід сприяв зміцненню соціальної ролі університету як платформи для вирішення суспільних проблем, підтримки інклюзії та створення умов для рівного доступу до якісної освіти та соціалізації осіб із ООП. Це підвищило вплив університету на розвиток громад та інтеграцію інноваційних підходів до суспільного життя.

Про авторів

Наталя ГЛЕБОВА – доктор соціологічних наук, професор, перший проректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: hlebovanatalia@mspu.edu.ua

Людмила АФАНАСЬЄВА – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології та філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: afanasievaliudmyla@mspu.edu.ua

Кейс “Мелітополь інтеркультурний”

1. «Інтеркультурна стратегія міста» – науковці університету, керуючись концептом інтеркультурної стратегії, розробленою Програмою Ради Європи «Інтеркультурні міста», у 2014 році виступили ініціаторами розробки Інтеркультурної стратегії міста – на даний момент єдиного подібного Документу, прийнятого до виконання міською радою в Україні (затверджено рішенням сесії Мелітопольської міської ради Запорізької області VI скликання від 30.07.2015 №13 «Про затвердження Плану міжкультурної інтеграції міста Мелітополя до 2020 року»).

Проект був підтриманий, оскільки міська громада отримала можливість своєчасної оцінки ефективності взаємодії органів самоврядування та національно-культурних товариств, визначати пріоритети в розробці інтеркультурної міської політики в реалізації

«Стратегії розвитку міста Мелітополя», тим самим координуючи зусилля мерії, міських відділів освіти і культури, міської громади та Асоціації національних громад.

Мета розробки «Інтеркультурної стратегії міста» полягала у сприянні створенню динамічного, інклюзивного та інтеркультурного суспільства, яке залучає всіх мешканців міста незалежно від їх етнічного походження, віросповідання, віку, статі чи освіти. Стратегія націлена на розвиток умов, які сприяють міжкультурній інтеграції та взаємодії, забезпечуючи мешканцям міста нові можливості для соціальної активності та культурного обміну. Її основні завдання: забезпечити ефективну взаємодію між органами місцевого самоврядування, національно-культурними товариствами та громадою; визначити пріоритетні напрямки для розробки інтеркультурної політики та інтеграції міста в рамках загальної «Стратегії розвитку міста Мелітополя»; координувати зусилля мерії, міських відділів освіти і культури та Асоціації національних громад для досягнення інтеркультурної цілісності; систематично оцінювати результати інтеркультурної політики та вносити відповідні коригування для забезпечення стійкого розвитку міста в інтеркультурному напрямку.

Залучені кафедри університету: кафедра соціології та філософії; кафедра української мови; кафедра історії та археології.

Основні результати розробки стратегії: аналіз отриманих даних дозволив науково обґрунтувати пріоритетні напрямки «Плану міжкультурної інтеграції міста Мелітополя», основна мета якого – працювати разом заради подальшого розвитку інтеркультурного Мелітополя, створюючи умови та нові можливості для динамічного, інклюзивного та по-справжньому інтеркультурного суспільства за участі всіх жителів міста, незалежно від їх етнічного походження, віросповідання, віку, статі, чи освіти. (Розпорядження міського голови від 24.10.2016 № 697-р зі змінами згідно розпорядження міського голови від 07.02.2017 № 65-р.; від 28.02.2020 № 95-р Про затвердження заходів на 2020 рік «Плану міжкультурної інтеграції м. Мелітополя до 2020 року»).

Вплив у контексті реалізації третьої місії Університетом: розробка «Інтеркультурної стратегії міста» є вагомим внеском університету в реалізацію його третьої місії – підтримку та розвиток громадянського суспільства. Співпраця з міською владою, участь у стратегічному плануванні міжкультурного розвитку міста та залучення широкої громади сприяють побудові інтегрованого, інклюзивного

суспільства. Це допомагає університету не лише виконувати освітні та наукові завдання, але й активно брати участь у формуванні громадянської відповідальності та соціальної згуртованості на місцевому рівні.

2. Open Space «Від палітри ідей до спільних дій» – це захід для вимушено переміщених представників і представниць національних меншин (спільнот) Мелітополя, які проживають у місті Львів, що проводився межах реалізації Проекту Ради Європи «Підтримка реформування законодавчої бази щодо національних меншин та зміцнення стійкості національних меншин і ромів в Україні», за підтримки Мелітопольської міської ради та МДПУ імені Богдана Хмельницького. Open Space об'єднав представників різних спільнот: караїмської, єврейської, чеської, польської, німецької тощо, які охоче відгукнулися на пропозицію розробити стратегічні пріоритети роботи національно-культурних товариств міста Мелітополя під час війни.

Події повномасштабної війни та тимчасова окупація Мелітополя значно вплинули на етнospільноти регіону, адже 2/3 їхніх представників були змушені залишити місто, переїхавши на підконтрольну Україні територію або за кордон. У таких умовах діяльність лідерів національно-культурних товариств стала обмеженою, а комунікація між їхніми представниками ускладнилася, зокрема через потребу адаптуватися до нових соціальних умов. Це призвело до зниження активності в культурному та громадському житті й поглибило соціальну ізоляцію представників різних етнічних груп.

Метою заходу стало визначення стратегічних пріоритетів для національно-культурних товариств, які об'єднують внутрішньо переміщених осіб з числа національних меншин. Це має сприяти соціальній згуртованості громади та забезпеченню міжкультурного діалогу як під час війни, так і після деокупації Мелітополя. Основні завдання: поглибити розуміння викликів, з якими стикаються представники етнospільнот, та обговорити способи їх подолання; створити платформу для культурної співпраці між етнospільнотами через обмін досвідом та розробку спільних проєктів; підвищити рівень залученості вимушено переміщених осіб до громадської діяльності; визначити механізми для налагодження ефективної взаємодії з місцевою владою для розробки програм підтримки етнospільнот.

Залучені кафедри університету: кафедра соціології та філософії.

Основними результатами заходу стали: посилення соціальної інтеграції та згуртованості громади завдяки обміну думками та поглибленню розуміння культурного розмаїття; зменшення рівня дискримінації, що сприяє взаємоповазі серед представників різних етнічних груп; залучення представників етноспільнот до процесів прийняття рішень, що підвищить їхню активність та участь у громадському житті; розвиток культурної співпраці через організацію спільних крос-культурних проєктів, спрямованих на підтримку традицій та створення нових форматів міжкультурної взаємодії.

Вплив заходу в контексті реалізації третьої місії Університетом: Open Space став важливим етапом у підтримці інклюзивного громадянського суспільства, надаючи платформу для взаємодії між внутрішньо переміщеними особами з числа етноспільнот та громадою. Це сприятиме збереженню культурної ідентичності, налагодженню взаєморозуміння та розвитку соціальної згуртованості, що є ключовими аспектами громадянської відповідальності й суспільної інтеграції.

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА СТАЛИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

The second part – the compendium of best practices of the UNICOM project partners on sustainable economic growth – highlights the approaches of the UNICOM HEIs to the issue of sustainability and economic growth as parts of their third mission's agendas. The compendium includes the academic courses offered by Ukrainian HEIs as part of their educational programs and other university activities aimed at promoting sustainable economic growth for local community needs.

Про авторів

Оксана ГОЛОВКО-ГАВРИШЕВА – канд. юрид. наук, доцентка, завідувачка Центру досконалості імені Жана Моне «Західноукраїнський дослідницький центр з європейських студій», Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: oksana.holovko-havrysheva@lnu.edu.ua

Оксана КРАЄВСЬКА – канд. політ. наук, доцентка кафедри європейських та регіональних студій факультету міжнародних відносин, старший науковий співробітник Центру досконалості імені Жана Моне «Західноукраїнський дослідницький центр з європейських студій», Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: oksana.krayevska@lnu.edu.ua

Ірина СНОВИДОВИЧ – начальник відділу кар'єрного розвитку та співпраці з бізнесом, Ph.D, доцент кафедри економіки та публічного управління Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: iryna.snovydovych@lnu.edu.ua

Галина КАПЛЕНКО – завідувачка кафедри економіки та публічного управління, докторка економічних наук, професорка, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: halyna.kaplenko@lnu.edu.ua

Партнерство та залучення громади, представників роботодавців та бізнесу є одним із важливих факторів реалізації Третьої місії університету. Тому, ще одним хорошим досвідом у Львівському

університеті є створення Ради роботодавців Львівського університету[Положення про Ради роботодавців ЛНУ ім. І. Франка <http://work.lnu.edu.ua/yakist-osvity/rady-robotodavtsiv/>]. Така колаборація сприяє забезпеченню якісної підготовки фахівців на основі взаємодії та комплексної співпраці Львівського університету із зацікавленими підприємствами, установами і організаціями – провідними роботодавцями, шляхом об'єднання інтелектуального потенціалу, практичного досвіду, матеріальних, фінансових і корпоративних ресурсів партнерів, розвитку системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Університеті.

Рада роботодавців виступає як консультаційно-дорадчий орган на факультетах та коледжі Університету. За участі Ради роботодавців 9 січня 2024 року в Університеті відбуваються такі заходи, як круглий стіл “Сучасний ринок праці та можливості роботодавців у формуванні якісної вищої освіти”[В Університеті обговорили сучасний ринок праці та можливості роботодавців у формуванні якісної вищої освіти <https://lnu.edu.ua/v-universyteti-obhovoryly-suchasnyy-rynok-pratsi-ta-mozhlyvosti-robotodavtsiv-u-formuvanni-iakisnoi-vyshchoi-osvity/>] на якому учасники обговорювали сучасний ринок праці та можливості роботодавців у формуванні якісної вищої освіти. Зустріч відбулася в очному форматі із можливістю долучитися онлайн й участь у ній взяли адміністрація Університету та представники Ради роботодавців з різних факультетів.

Загалом в рамках круглого столу учасники звернули увагу на важливість співпраці з метою проведення екскурсій, організації навчальних і виробничих практик здобувачів освіти, зауважили необхідність урізноманітнення напрямів співпраці між Університетом та компаніями-партнерами.

Також присутні погодились, що важливим елементом співпраці стане розробка стратегії взаємодії стейкхолдерів та кафедр Львівського університету, до того ж актуальним є питання проведення опитування членів Ради роботодавців щодо якості освітніх програм. Під час обговорень учасники зустрічі наголосили і на необхідності вдосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців та запропонували розширити базу проходження практики для студентів Університету.

Наступне засідання Ради роботодавців відбулося 27 червня 2024 року на тему «Формування якісних та практично орієнтованих освітніх програм»[В Університеті відбувся круглий стіл «Формування якісних та

практично орієнтованих освітніх програм» <https://lnu.edu.ua/v-universyteti-vidbuvsia-kruhlyy-stil-na-temu-formuvannia-iakisnykh-ta-praktychno-oriiientovanykh-osvitnikh-proham/>]. Під час круглого столу учасники долучились до обговорення практичних особливостей освітніх програм, які формуються на основі співпраці із роботодавцями, акцентували увагу на удосконаленні різних форм практичної і професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема практики та стажуванні здобувачів освіти, що є невід’ємним елементом взаємодії із роботодавцями. Окрім того, учасники зустрічі наголосили на важливості проведення гостьових лекцій, практичних воркшопів та зустрічей із фахівцями-практиками, адже вони є важливими для формування практичного досвіду здобувачів освіти.

Учасники круглого столу – представники Ради роботодавців факультетів та гаранті освітніх програм – взяли участь в обговоренні подальшої співпраці з Університетом. З метою реалізації Третьої місії університету, а також у рамках реалізації Цілей сталого розвитку було запропоновано розробити Навчальний курс/модуль «Сталий економічний розвиток». Основна мета курсу: надати представникам українських територіальних громад знання, молоді навички та інструменти для впровадження принципів сталого економічного зростання на місцевому рівні. Сформувані у представників територіальних громад комплексне розуміння сталого економічного зростання через ознайомлення з ключовими аспектами сталого розвитку, стратегічного планування, управління ресурсами та інноваційної співпраці. Курс має на меті також надати знання про засоби для ефективного розвитку громад шляхом залучення соціального капіталу, стратегічного використання ресурсів громад, впровадження інноваційних рішень, а також мобілізації ресурсів для спільних проектів з університетами для підвищення якості життя в громадах.

Теми курсу дозволяють учасникам зрозуміти відмінності між економічним і сталим розвитком, ознайомитися з індикаторами та індексами сталого розвитку, освоїти економічні аспекти сталого розвитку на державному/регіональному/місцевому рівні, а також дослідити сучасні практики управління ресурсами. Особлива увага приділяється ролі університетів у якості інноваційних центрів та партнерів у забезпеченні сталого розвитку громад.

Впровадження навчального курсу Сталий економічний розвиток сприятиме виконанню третьої місії університету – забезпеченню активної участі у розвитку суспільства, зокрема через просвітницьку

діяльність, створення інновацій та сприяння сталому розвитку регіону і країни.

**Досвід ЛНУ ім. І. Франка щодо реалізації сприяння
сталому економічному зростанню
у рамках викладання інших навчальних дисциплін**

Кращі практики реалізації третьої місії за напрямом «Сталий економічний розвиток» у ЛНУ ім. І. Франка	
Автор	Назва навчального курсу
доц. Кузенко Н.В., кафедра міжнародного економічного аналізу і фінансів	Стратегії повоєнної відбудови країн світу
доц. Дацків Н.І., кафедра економічної кібернетики	Прогнозування економічних та соціальних процесів
доц. Українець Л.А. кафедра Міжнародних економічних відносин	Сучасні стратегії електронного бізнесу
доц. Гладиш М. Л., кафедра Міжнародної безпеки та стратегічних студій	Національна стійкість як основа національної та міжнародної безпеки
доц. Добуляк Л.П., кафедра Математичного моделювання соціально-економічних процесів	Економіко-математичне моделювання тенденцій розвитку малого бізнесу в Україні
доц. Турко Б.І., кафедра Фізики твердого тіла	Зелена енергетика
доц. Квак М.В., кафедра Економіки України	Економічний розвиток
доц. Кривень О.В., кафедра Економіки України	Стале підприємництво
проф. Гринів Л. С., кафедра Економіка України	Економіка сталого розвитку
доц. Артими-Дрогомирецька З. Б., кафедра Економічної кібернетики	Управління економічними ризиками
проф. Капленко Г.В., кафедра економки та публічного управління	Сталий розвиток України в умовах євроінтеграції та глобалізації
проф. Руденко О.М., кафедра економіки та публічного управління	Сталий розвиток на місцевому та регіональному рівнях
проф. Возняк Г.В., кафедра економіки та публічного управління	Планування розвитку та співпраця територіальних громад

Опис та анотації курсів

Стратегії повоєнної відбудови країн світу. У даному курсі розглядаються фактори успішної траєкторії розвитку економіки у повоєнний період. Аналізується успішні та неуспішні стратегії економічного розвитку держав світу. На прикладі кейсів окремих країн студенти мають змогу проаналізувати досвід країн та в межах власного проекту запропонувати стратегію повоєнної відбудови для України. Метою вивчення нормативної дисципліни *Прогнозування соціально-економічних процесів* є ознайомлення студентів із сучасними методами, засобами і можливостями прогностики для оволодіння сучасними підходами та інструментами для вирішення наступних завдань: створення наукових передумов необхідних для прийняття управлінських рішень, наукового аналізу тенденцій зміни соціально-економічних процесів; визначення множини можливих варіантів розвитку соціально-економічних процесів виходячи з наявних тенденцій та поставлену мету розвитку економічної системи; оцінювання ймовірних результатів рішень, які приймаються; обґрунтування напрямків розвитку у соціально-економічній та науково-технічній сферах.

Курс *Сучасні стратегії електронного бізнесу* дозволяє опанувати основи ведення глобального електронного бізнесу. Вона зосереджена на ключових концепціях і останніх емпіричних і фінансових даних, які допоможуть зрозуміти і використовувати в своїх інтересах можливості, пропоновані Інтернетом, що різко змінюють спосіб ведення бізнесу і спричиняють великі зрушення у глобальній економіці. Електронний бізнес – це глобальне явище, що зачіпає економічне і соціальне життя у всьому світі.

Метою курсу *Національна стійкість як основа національної та міжнародної безпеки* є дослідження новітніх викликів та загроз національній безпеці; національної стійкості як новітнього концепту безпекового середовища, стійкості держави під час військового конфлікту; іноземного досвіду забезпечення стійкості у безпековій сфері. Студенти повинні вміти узагальнити зарубіжний досвід забезпечення стійкості у безпековій сфері в контексті виявлення можливостей його застосування в Україні; проаналізувати зміни, що відбулися протягом останніх років у підходах міжнародних організацій та окремих держав щодо розбудови стійкості, з метою виявлення можливості розширення співпраці України з ними, а також імплементації відповідних рекомендації під час формування й реалізації державної політики у безпековій сфері; охарактеризувати

сучасне безпекове середовище України та виокремити основні тенденції його розвитку в контексті визначення перспектив формування системи забезпечення національної стійкості.

Метою вивчення курсу *Зелена енергетика* є формування у студентів уявлення про сучасні технології освоєння, методи та засоби практичного використання відновлювальних джерел енергії, оцінку необхідної технічної потужності та проектування пристроїв перетворення енергії відновлювальних джерел у теплову та електричну. Освітньою ціллю курсу є формування вміння у студентів самостійно розробляти оптимальні схематичні рішення енергосистем з поєднанням елементів традиційної і нетрадиційної енергетики, оцінювати вплив використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії на навколишнє середовище, ефективно застосовувати в різних галузях господарювання знання з основ проектування нетрадиційних джерел енергії. Метою вивчення курсу *Економічний розвиток* є засвоєння студентами системи теоретичних і практичних знань про закономірності забезпечення еколого-соціо-господарського розвитку складних синергетичних систем, необхідних для прийняття раціональних управлінських рішень у нестандартних економічних ситуаціях та розширення конкурентних переваг держави. Завдання: отримання знань і практичних навичок в аналізі особливостей забезпечення еколого-соціо-господарського розвитку складних синергетичних систем. Цілями дисципліни є надання студентам теоретичних та практичних умінь для розуміння сучасних проблем забезпечення економічного розвитку та оволодіння актуальними методологічними підходами й інструментами для їх вирішення.

Метою вивчення курсу *Стале підприємництво* є аналіз підприємницької діяльності, яка здійснюється з дотриманням принципів збалансованого розвитку, використовує відновлювані ресурси і намагається звести до мінімуму негативний вплив на природне довкілля, місцеву громаду, суспільство та національну економіку так, щоб не створювати загроз для нинішнього й майбутнього поколінь. Інтеграція принципів сталого розвитку в підприємницьку діяльність в економічно розвинених країнах не є модою, нині це – частина звичайного бізнесу, а досягнення сталого розвитку визначаються поряд з традиційними ключовими показниками ефективності.

Метою вивчення курсу *Економіка сталого розвитку* включає сутність та структура концепції сталого розвитку та її характеристика. Дефініції в системі Концепції сталого розвитку. Особливості та

порівняльний аналіз Концепції економічного зростання та Концепції сталого розвитку світу. Декларація Ріо та її характеристика. Конвенція про зміну клімату. Конвенція про біорозмаїття. Декларація принципів лісової політики. Агенда – 21 – Порядок денний на XXI століття та його характеристика. Принципи та завдання сталого розвитку світу. Основні проблеми та аспекти формування економіки сталого розвитку світу. Цілі сталого розвитку та їх характеристика. Національні інтереси та пріоритети сталого розвитку в Україні.

Метою викладання курсу *Управління економічними ризиками* є формування знань, вмінь та навичок необхідних для ефективного управління ризиком, комплексного аналізу та прогнозування ризику. Завданням курсу є засвоєння методології та методики проведення аналізу ризиків та застосування економіко-математичних моделей, що враховують ризик; набуття досвіду найбільш типових прийомів моделювання та вимірювання ризику в процесі прийняття рішень, побудови системи управління економічними ризиками.

Метою курсу *Європейська інтеграція та сталий розвиток* є набуття здобувачами знань про Європейський Союз як найбільш успішне і прогресивне міжнародне інтеграційне об'єднання держав та процеси, що в ньому відбуваються, а також про проблеми перспективи глобалізаційного розвитку світового співтовариства; сприяти формуванню у здобувачів професійних компетентностей щодо їхнього вміння самостійно аналізувати суть європейських інтеграційних процесів в межах світових глобалізаційних світогосподарських зв'язків та приймати виважені рішення, які сприятимуть подальшій інтеграції України в Європейський Союз і в світове співтовариство. формування професійних навиків та розповсюдження спеціалізованих знань про основні аспекти європейської інтеграції, а також про базові принципи та інструменти концепції сталого розвитку як в межах ЄС, так і процесі європейської інтеграції України.

Курс *Планування розвитку та співпраця територіальних громад* передбачає вивчення теоретичних основ місцевого економічного розвитку, принципів та підходів стратегічного планування розвитку територіальних громад, правових основ просторового планування, участі громадськості у процесах управління розвитком громад, організаційних та фінансових основ співробітництва територіальних громад, а також засадничих положень проектного менеджменту та його ролі в плануванні місцевого економічного розвитку та спрямована на те, щоб дати слухачам знання

та виробити практичні навички стратегування розвитку громад, застосування яких сприятиме успішній професійній діяльності.

Львівський університет працює також у частині розробки концепції розвитку фінансових технологій (<https://lnu.edu.ua/nazar-demchyshak-rozrobliaie-kontseptsiiu-rozvytku-finansovykh-tekhnologiy-i-tsyfrovoi-ekonomiky-dlia-pisliavoiennoho-vidnovlennia-ukrainy/>).

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАД

The chapter contains a description of some of best practices from UNICOM project partner Donetsk State University of Internal Affairs regarding actions aimed at strengthening resilience and social cohesion in Ukrainian society specifically in Kyrovohrad region (the placing region of the University since 2022). The first case, “The Center for Mediation and Conflict Management,” presents the experience of improving the professional training of students by deepening and expanding knowledge, skills, and abilities and acquiring professional competencies aimed at developing a culture of alternative methods of conflict resolution. The second case “EDU_DONSUIA_CAMPUS: Partnership and Responsibility of Stakeholders in Police Training” describes the created a permanent programme to form a meaningful component of educational components/mandatory electives to ensure rapid adaptation of graduates to practical activities. The third case “Civilian Preparedness Center” describes the project outcomes which were achieved with support of the Serhiy Prytula Charity Foundation with aim to teach the civilian population basic military training and provide skills needed in times of war. The forth case “Center for International Humanitarian Law” demonstrates a joint initiative of the International Committee of the Red Cross and DonSUIA with a purpose of the inurement the study, research and harmonization of Ukrainian legislation with EU legislation in order to humanize the conduct of military operations and alleviate the suffering of war victims.

Про авторів

Єгор НАЗИМКО – перший проректор, доктор юридичних наук, професор, Донецький державний університет внутрішніх справ, *nazumuch@ukr.net*

Андрій ЗАХАРЧЕНКО – завідувач науково-дослідної лабораторії, доктор юридичних наук, професор, Донецький державний університет внутрішніх справ, *ndl_pbg@dnuvs.ukr.education*

Євгенія ДРАГОМІРОВА – старший інспектор відділення міжнародного співробітництва, кандидатка економічних наук, доцентка, Донецький державний університет внутрішніх справ, *ievgeniia.dragomirova@gmail.com*

З 2020 року в університеті функціонує науково-дослідна лабораторія публічної безпеки громад, робота якої зорієнтована на підготовку пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення правового забезпечення діяльності органів Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ, органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади стосовно дотримання законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку, а також вирішення інших питань публічної безпеки територіальних громад, з урахуванням практичних потреб зазначених органів.

У Донецькому державному університеті внутрішніх справ активно проводяться наукові дослідження з питань забезпечення безпеки громад. Зокрема, у 2023 році в університеті завершено підготовку та захищено дисертаційну роботу на тему «Взаємодія поліції та територіальних громад на засадах партнерства: адміністративно-правовий вимір».

В університеті систематично проводяться науково-практичні конференції, круглі столи та інші наукові заходи за участі представників органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань. В межах таких заходів обговорюються питання формування безпекового середовища, удосконалення законодавства і правозастосовної практики за відповідними напрямками.

Кращі практики/прикладі реалізації третьої місії

1. Центр медіації та управління конфліктами. У 2023 році на базі ДонДУВС створено «Центр медіації та управління конфліктами» з метою вдосконалення професійної підготовки здобувачів вищої освіти шляхом поглиблення і розширення знань, умінь і навичок та набуття фахових компетентностей спрямованих на розвиток культури альтернативних способів вирішення конфліктів в Україні шляхом надання підготовки медіаторів на рівні кращих міжнародних стандартів з метою запровадження інституту медіації в громадах для поширення практики мирного вирішення спорів позасудовими методами.

Основні цілі центру медіації:

По-перше, навчання та підготовка курсантів:

- Підготовка майбутніх фахівців з медіації та альтернативних методів вирішення конфліктів.
- Вивчення теоретичних основ медіації, психології конфлікту, управління стресом та емоціями під час вирішення спорів.

По-друге, просвітницька робота серед громади:

- Інформування населення про можливості мирного вирішення конфліктів, організація тренінгів та зустрічей.
- Розвиток у громадян навичок ефективної комунікації та конфліктного управління.

По-третє, забезпечення доступу до послуг медіації:

- Надання громадам можливості безкоштовно або за мінімальну плату скористатися послугами медіаторів для вирішення конфліктів.
- Створення умов для того, щоб медіація стала доступною альтернативою традиційному правосуддю.

І, нарешті, створення моделі мирного співіснування в громадах:

- Підвищення рівня довіри та взаємопорозуміння між різними соціальними групами та громадами.
- Зменшення соціальної напруги та конфліктних ситуацій на місцевому рівні.

2. Завдання центру медіації та управління конфліктами:

По-перше, підготовка курсантів до медіаційної діяльності:

- Проведення спеціалізованих курсів та тренінгів для майбутніх фахівців з медіації.
- Оволодіння навичками слухання, переговорів, пошуку компромісу, управління емоціями та іншими аспектами медіаційної діяльності.

По-друге, практичні заняття та моделювання конфліктів:

- Проведення рольових ігор та симуляцій для навчання курсантів реальним ситуаціям медіації, що можуть виникнути в громадах.
- Використання реальних кейсів для аналізу та розробки стратегій вирішення конфліктів.

По-третє, підтримка громади в процесі медіації:

- Надання підтримки мешканцям громад для вирішення конфліктів, що виникають в побуті, на роботі або в громадському середовищі, через медіацію.

— Організація спеціальних заходів для громади, де вони можуть ознайомитися з принципами медіації та дізнатися про можливість вирішення спорів без звернення до суду.

По-четверте, розвиток культурної компетентності та толерантності:

— Навчання курсантів працювати з різними соціальними, культурними та етнічними групами в рамках медіації.

— Акцент на важливість культурної чутливості та поваги до різних поглядів і переконань.

По-п'яте, оцінка ефективності медіаційних процесів: ведення статистики та аналіз результатів медіаційних процесів, вивчення ефективності методів та розробка рекомендацій для вдосконалення медіаційної практики.

Участь курсантів у діяльності центру медіації не лише сприяє їх професійному розвитку, але й дозволяє внести значний внесок у створення стабільної та гармонійної громади, в покращити взаєморозуміння між різними групами, в тому числі між постійними мешканцями та внутрішньо переміщеними особами, що в ідеалі сприятиме формуванню культури миру та гармонії.

Курсантам надається можливість працювати з реальними конфліктами, здобувати безцінний досвід, покращувати свої комунікаційні навички та розвивати важливі особисті якості, необхідні для ефективного вирішення соціальних суперечок. Водночас це зміцнює основи громадянського суспільства, допомагаючи формувати культуру миру та взаємоповаги серед населення попри всі негаразди та конфлікти, навіть в повоєнний період.

Отже, очікувані результати роботи центру зведені в представлений таблиці:

№	Очікувані результати для громади:	Очікувані результати для курсантів:
1	Зменшення рівня конфліктів і насильства: завдяки медіації багато конфліктів можуть бути вирішені мирним шляхом, що сприяє зниженню рівня насильства та агресії у громаді.	Професійний розвиток курсантів: — Навички медіації та ведення переговорів: курсантами будуть здобуті практичні навички ведення медіаційних процесів у реальних ситуаціях, що дозволить їм стати висококваліфікованими фахівцями в області мирного вирішення конфліктів. — Уміння працювати з різними типами конфліктів: курсантам буде надано можливість вирішувати конфлікти

		між особами, групами та навіть між громадами, що розвиватиме їх здатність працювати з різними соціальними контекстами. –Підвищення стресостійкості та емоційного інтелекту: участь у вирішенні конфліктів дозволить курсантам розвинути стійкість до стресових ситуацій, уміння контролювати емоції та діяти в умовах високої емоційної напруги.
2	Збільшення рівня взаєморозуміння та довіри: медіація сприяє більш відкритому та чесному обміну думками між сторонами, що дозволяє встановити довіру і порозуміння.	Розвиток навичок міжкультурної комунікації: –Культурна чутливість: курсантами буде здобуто розуміння культурних відмінностей та важливості адаптації медіаційних методів до різних соціальних, етнічних та релігійних груп. –Покращення міжособистісних комунікацій: взаємодія з представниками різних соціальних груп сприятиме розвитку комунікаційних навичок, що допоможе курсантам налагоджувати взаєморозуміння навіть у складних ситуаціях
3	Покращення якості життя: відсутність зatoryжних конфліктів і судових справ сприяє покращенню загального рівня добробуту та соціального клімату в громаді.	Вдосконалення навичок критичного мислення та аналізу ситуацій: –Розвиток аналітичних здібностей: курсантам буде потрібно ретельно аналізувати конфліктні ситуації, знаходити їх корінь, визначати найбільш ефективні стратегії для досягнення мирної угоди та оцінювати можливі наслідки різних рішень. –Прийняття рішень в умовах невизначеності: учасники навчатимуться працювати в умовах обмеженого часу та ресурсу, приймаючи обґрунтовані рішення, що ґрунтуються на принципах справедливості та рівності.
4	Інклюзивність і рівність: центр медіації допомагає забезпечити рівний доступ до вирішення конфліктів для всіх членів громади, незалежно від їх соціального статусу чи	Підвищення ефективності роботи з громадою та зміцнення взаємодії з місцевими організаціями: –Розвиток довіри між курсантами та місцевими жителями: через практичну роботу в громадах курсанти матимуть змогу встановити тісніший контакт з

	економічних можливостей.	місцевими жителями, що сприятиме зміцненню довіри та взаєморозуміння. –Посилення співпраці з іншими інститутами: курсантам буде надана можливість співпрацювати з місцевими органами влади, соціальними службами та іншими зацікавленими сторонами для більш ефективного вирішення конфліктів.
5	Підвищення правової грамотності: громадяни стають обізнаними щодо своїх прав і можливостей вирішення суперечок через позасудові методи, що зміцнює правову свідомість і культуру громадян.	Розвиток етичних та професійних стандартів: –Етичні принципи медіації: курсантами буде засвоєно важливість етики в процесі медіації, що включає конфіденційність, нейтральність, добровільність участі та повагу до прав кожної сторони. –Професійна відповідальність: участь у медіації навчить курсантів відповідальності за свої дії та рішення, а також необхідності постійного самовдосконалення в професійній сфері.
6	Зменшення дискримінації та маргіналізації. Зосередженість центру на справедливості та інклюзивності сприяє рівному ставленню до всіх груп, зменшенню системних упереджень і розширенню можливостей маргіналізованих верств населення в громаді.	Підвищення громадянської свідомості та залучення до активної громадської діяльності: –Активізація курсантів як агентів змін: курсантами буде набуто розуміння їх ролі у вирішенні конфліктів, що дозволить їм стати активними агентами змін у своїх громадах, пропагуючи мирні способи вирішення спорів. –Формування культури медіації у суспільстві: курсантами буде активно поширюватися знання про медіацію серед інших членів громади, що допоможе формувати більш миролюбну та конструктивну культуру конфліктного управління в суспільстві.
7	Створення моделі сталого розвитку через вирішення конфліктів: –Застосування медіації для соціальних змін: всі учасники набудуть навички використання медіації для створення більш мирного, справедливого та гармонійного суспільства, що знижує рівень насильства та конфліктів. –Моделювання ефективних рішень для громади: під час участі в реальних медіаційних процесах учасники зможуть відпрацювати практичні стратегії та методи, які можна застосувати для вирішення конфліктів у своїх громадах або регіонах.	

	–Зміцнення соціального капіталу : успішні процеси посередництва часто призводять до міцніших, довірливіших стосунків між окремими особами та групами, зміцнюючи соціальні мережі та згуртованість у спільноті.
--	--

2. EDU_DONSUIA_CAMPUS: партнерство та відповідальність стейкхолдерів у підготовці поліцейськи⁴⁹. Моніторингове дослідження щодо якості забезпечення вищої освіти в Донецькому державному університеті внутрішніх справ та необхідність взаємодії зі стейкхолдерами вказало на необхідність створення постійно діючої програми «Edu_ДонДУВС_Campus: партнерство та відповідальність стейкхолдерів у підготовці поліцейських».

Її мета – формування змістовної складової освітніх компонентів/обов’язкових факультативів для забезпечення швидкої адаптації випускників до практичної діяльності.

Учасники програми долучаються до активного діалогу, в ході якого вносять пропозиції щодо розробки нових кейсів та освітніх напрацювань задля якісної підготовки та формування особистості сучасного правоохоронця.

Ключові цілі EDU_ДОНДУВС_CAMPUS:

1. Інноваційне навчання : створення інтелектуального та технологічного середовища, яке забезпечує інтерактивне навчання та застосування новітніх технологій у навчальному процесі. Використання онлайн-платформ, віртуальних класів, відеоконференцій та інших інструментів для полегшення доступу до навчання.
2. Розвиток компетенцій курсантів та студентів : Формування у курсантів та студентів необхідних професійних компетенцій у галузі права, а також вмінь вирішувати конфлікти, вести переговори, працювати з сучасними правовими інструментами та інноваційними технологіями.
3. Підготовка висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів : забезпечення якісної підготовки кадрів для правоохоронних органів України, зокрема для Національної поліції, Служби безпеки України, прокуратури та судової системи. Формування професіоналів, які володіють сучасними знаннями та практичними навичками.

⁴⁹ https://dnuvs.ukr.education/novyny/edu_dondvuvs_campus-partnerstvo-ta-vidpovidalnist-stejkholderiv-u-pidgotovczy-policzejskyh

4. Інтеграція з міжнародними освітніми стандартами: створення умов для інтеграції навчальних програм з міжнародними стандартами, обміну студентами та викладачами з іншими закладами вищої освіти, розширення міжнародної співпраці та участь у міжнародних програмах з правознавства та правоохоронної діяльності.
5. Розвиток громадянської відповідальності : виховання у курсантів, студентів та інших учасників проекту високих моральних стандартів, громадянської свідомості та відповідальності за дії в межах правового поля та для блага суспільства.
6. Інноваційна інфраструктура для навчання: створення сучасної інфраструктури для навчання, яка включає інтерактивні аудиторії, спеціалізовані навчальні лабораторії, зручні навчальні онлайн-платформи та віртуальні навчальні простори.
7. Підвищення професійної кваліфікації та перепідготовка : надання можливостей для підвищення кваліфікації для діючих працівників правоохоронних органів, юристів та державних службовців, які потребують нових знань для ефективної роботи в умовах змінюваного правового середовища.

Очікувані результати проекту EDU_ДОНДУВС_CAMPUS:

1. Покращення якості освіти: завдяки впровадженню сучасних методик навчання, мультимедійних засобів та інноваційних підходів, курсантами та студентами засвоюватимуться більш ефективні та практичні знання в області права та правоохоронної діяльності.
2. Висококваліфіковані кадри для правоохоронних органів: підготовка фахівців, здатних досягати високих результатів у роботі, здійснювати ефективне управління, вирішення юридичних проблем та підтримувати правопорядок на високому професійному рівні.
3. Покращення іміджу закладу та його міжнародна репутація: підвищення статусу ДонДУВС як сучасного освітнього закладу, що відповідає міжнародним стандартам освіти та має співпрацю з передовими навчальними закладами з усього світу.
4. Підвищення громадянської активності та правосвідомості: курсантами та студентами будуть засвоєні основи правового життя, важливість дотримання законів та активна участь у розвитку демократичних процесів в Україні.
5. Успішна інтеграція сучасних технологій у навчальний процес: використання сучасних інструментів, таких як віртуальні

платформи, електронні ресурси та онлайн-курси, що дозволить значно покращити доступ до освіти та зробить навчальний процес більш гнучким та доступним.

Участь стейкхолдерів у підготовці майбутніх поліцейських є важливим аспектом для забезпечення якості освіти курсантів, відповідності потребам громади та забезпечення ефективності правоохоронної діяльності.

3. Центр готовності цивільних⁵⁰. Проєкт реалізується у великих містах України за ініціативою Благодійного Фонду Сергія Притули / Serhiy Prytula Charity Foundation 51.

Мета проєкту – навчити цивільне населення базовій військовій підготовці та надати навички необхідні під час війни.

ДонДУВС долучився до ініціативи та створив Центри готовності цивільних в містах Кропивницький та Кривий Ріг. Тренінги в Кривому Розі реалізовані через співпрацю з громадською організацією «Об'єднання Відповідальних Громадян».

В рамках проєкту представники ДонДУВС для цивільних громадян проводять тренінги з готовності правильно діяти в умовах воєнного часу, правила поведінки зі зброєю, мінно-вибухова безпека, підготовка до мобілізації, психологічна підтримка в умовах війни, підготовка до блекауту.

Практичні навички: домедична допомога, стрілецька справа, основи аеророзвідки, користування військовою оптикою.

Тренінги відкриті для всіх громадян, без вікових обмежень, хоча вони переважно орієнтовані на дорослих і підлітків. Для участі необхідно зареєструватися через електронну пошту або форму реєстрації на сайті Центру. Навчання безоплатне.

4. Центр міжнародного гуманітарного права⁵². Навесні 2023 року за сприяння Міжнародного Комітету Червоного Хреста, в ДонДУВС запрацював спеціалізований навчальний об'єкт «Центр міжнародного гуманітарного права».

Мета: забезпечення вивчення, дослідження та гармонізації українського законодавства до законодавства ЄС з метою гуманізації ведення воєнних дій та полегшення страждань жертв війни.

⁵⁰ <https://dnuvs.ukr.education/novyiny/razom-do-peremogy-donduvs-pidpysav>

⁵¹ <https://prytulafoundation.org/help-army/direction/czentr-gotovnosti-czivilnih?city=kyiv>

⁵² <https://dnuvs.ukr.education/novyiny/pershi-zanyattya-dlya-policzejskyh>

Цільова аудиторія: студенти та курсанти ДонДУВС, молодь міста Кропивницького та громади.

Завдання центру міжнародного гуманітарного права:

- впровадження і викладання сучасних міждисциплінарних курсів з міжнародного гуманітарного права для бакалаврів, магістрів, аспірантів і докторантів ДонДУВС;
- дослідження засобів і способів правового регулювання ведення бойових дій;
- підвищення рівня знань та інформованості серед студентів та представників академічної спільноти України з питань захисту цивільних осіб та тих, хто припинив брати участь у збройних діях (поранених та позбавлених волі осіб);
- виконання та публікація наукових робіт з МГП;
- проведення молодіжних інформаційних кампаній з міжнародного гуманітарного права;
- організація інформаційних, освітніх та наукових заходів направлених на виявлення основних практичних проблем в сфері міжнародного гуманітарного права та визначення короткострокових та довгострокових пріоритетів розвитку, а також їх подальшої реалізації відповідними сторонами;
- здійснення здобувачами вищої освіти Донецького державного університету внутрішніх справ, науковцями моніторингу існуючих проблем міжнародного гуманітарного права та пошуку шляхів вирішення.

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ

The chapter presents the ways of Universities' increasingly leveraging digitalization to enhance their third mission activities, focusing on community engagement and societal impact. The universities are establishing digital platforms to connect students with local organizations for service-learning projects, fostering civic engagement through online tools. They are developing digital literacy programmes and online resources to broaden access to education and bridge the digital divide within their communities.

Про авторів

Максим КОЛІСНИК – доцент кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою, кандидат наук з державного управління Харківського національного університету радіоелектроніки, e-mail: maksym.kolisnyk@nure.ua

Ірина СНОВИДОВИЧ – начальник відділу кар'єрного розвитку та співпраці з бізнесом, Ph.D, доцент кафедри економіки та публічного управління Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: iryna.snovydovych@lnu.edu.ua

Кращі вітчизняні практики

В Україні вже активно впроваджуються інструменти диджиталізації в різних державних та громадських організаціях. Вони використовують сучасні програмні рішення для управління, аналізу даних та візуалізації, що сприяє підвищенню ефективності їх діяльності.

ProZorro – це система електронних державних закупівель. Вона використовує великі обсяги даних для аналізу тендерів і результатів закупівель. А за допомогою інструментів для візуалізації даних та машинному навчанню аналізує великі обсяги даних для виявлення підозрілих транзакцій та попередження корупційних схем. Алгоритми

машинного навчання аналізують дані про закупівлі, щоб знайти патерни, які вказують на маніпуляції, неправильне ціноутворення або змови між постачальниками.

Prometheus – це українська платформа масових онлайн-курсів, яка також використовує машинне навчання для адаптації навчальних матеріалів під кожного користувача. Це дозволяє надавати індивідуальні рекомендації для подальших курсів або допомагати студентам засвоювати матеріал ефективніше на основі їхніх успіхів і помилок.

Міністерство цифрової трансформації активно впроваджує нові технології для покращення роботи державних органів та надання послуг громадянам. Одним з ключових проєктів є «Дія», мобільний застосунок та вебплатформа, яка об'єднує державні послуги в цифровому форматі. Для роботи з даними, аналізу та автоматизації процесів Міністерство використовує низку сучасних інструментів, таких як аналітичні системи, що базуються на Power BI та Excel. Power BI використовується для візуалізації даних та оцінки ефективності проєктів цифровізації, а Microsoft Excel – для обробки та аналізу великих масивів даних.

Державна служба статистики України використовує сучасні аналітичні інструменти для збору, обробки та публікації статистичної інформації про соціально-економічні показники країни. Представники цієї служби активно використовують Excel для систематизації та аналізу даних, а також для підготовки звітів. Для більш просунутого аналізу і побудови прогнозних моделей можуть залучатися інші аналітичні системи або спеціалізовані програмні засоби для обробки даних, наприклад, MATLAB.

Проєкт EGOV4Ukraine пропонує комплексні та ефективні рішення для електронного управління для підтримки децентралізованого надання державних послуг в органах місцевого самоврядування. Сам проєкт спрямований на розвиток електронного урядування в Україні, зокрема через платформу Trembita, яка об'єднує різні державні реєстри. Система дозволяє обмінюватися даними між державними органами в реальному часі. Для аналізу та моніторингу ефективності системи використовуються інструменти на зразок Excel та Power BI.

Програма USAID DOBRE спрямована на підтримку об'єднаних територіальних громад в Україні для підвищення їхньої спроможності управляти ресурсами та покращувати якість життя населення. Програма активно впроваджує інструменти діджиталізації, такі як Excel

для фінансового планування, а також використовує інструменти візуалізації даних для прийняття управлінських рішень.

Національний банк України використовує різні аналітичні інструменти для моніторингу фінансової стабільності, аналізу макроекономічних показників та прогнозування. Для більш простих розрахунків та аналізу використовують Excel, а для складних фінансових моделей можуть залучатися інструменти, подібні до MATLAB. PrivatBank – найбільший банк в Україні, використовує машинне навчання для обробки даних транзакцій, аналізу кредитних ризиків, а також для поліпшення обслуговування клієнтів. Машинне навчання допомагає в аналізі великих масивів даних для прийняття рішень про кредитування та розробки персоналізованих банківських послуг.

Agrohub – ініціатива для впровадження інновацій у сільському господарстві. Компанії в аграрному секторі використовують машинне навчання для аналізу супутникових знімків, прогнозування врожайності, моніторингу стану ґрунтів та рослин, а також оптимізації використання ресурсів, таких як вода і добрива. Це дозволяє підвищувати ефективність агробізнесу та знижувати витрати.

Впровадження диджиталізації у територіальних громадах

Організація та впровадження диджиталізації в громадах або державних установах вимагає чіткої стратегії та набору дій для максимально ефективного використання програмних засобів аналізу та візуалізації даних.

Перший етап передбачає аудит існуючих даних та процесів для оцінки поточного стану даних, які збираються, зберігаються та використовуються для прийняття рішень. Для аудиту існуючих даних та процесів проводиться аналіз наявних джерел даних: фінансових, демографічних, інфраструктурних; визначаються ключові показники ефективності, які потрібно моніторити; проводиться оцінювання наявних процесів збору даних і шукати шляхи їх оптимізації через диджиталізацію; визначається якість даних та наявність необхідних ресурсів для їх обробки.

Наступним етапом є створення централізованої бази даних, метою якого є об'єднання всіх релевантних даних у централізовану платформу для легшого доступу та управління. Для цього організовується збір та об'єднання даних з різних джерел у єдину систему з використанням Excel. Далі налаштовується структура даних так, щоб вони були легко доступними для аналізу та забезпечується

безпека даних і контроль доступу до них. Після цього проводиться структурування даних для подальшого аналізу.

Важливим етапом є навчання та підготовка співробітників до використання нових інструментів диджиталізації. Він включає в себе проведення тренінгів для ключових осіб, відповідальних за аналіз даних, з використання Excel, Power BI, MATLAB або інших програмних засобів; вивчення базових принципів аналізу та візуалізації даних; розробку інструкції щодо роботи з програмами для збору та аналізу інформації; забезпечення підтримки і доступу до необхідних ресурсів для подальшого навчання. Рекомендоване використання машинного навчання для адаптації навчальних матеріалів під кожного співробітника, що забезпечить, в свою чергу, ефективність навчання.

Етап автоматизації процесів збору та аналізу даних для підвищення ефективності передбачає використання інструментів Excel для автоматизації рутинних операцій, таких як обчислення фінансових показників або моніторинг ресурсів; налаштування макросів в Excel або створення спеціальних скриптів для автоматичного збору даних та їх подальшого аналізу; при використанні MATLAB, налаштування автоматизованих моделей для прогнозування або аналізу великих обсягів даних.

Етап побудови звітів та дашбордів передбачає візуалізацію даних у зрозумілій формі для ухвалення рішень. На цьому етапі розробляються шаблони звітів у Excel або Power BI, які можуть регулярно оновлюватися автоматично; створюються інтерактивні дашборди для керівництва громади, які включають ключові показники ефективності (наприклад, витрати, соціальні показники, демографічні зміни); використовуються графіки та діаграми для наочності – стовпчасті, лінійні графіки, кругові діаграми, карти теплових зон; в MATLAB створюються складніші візуалізації, включаючи 3D-графіки та математичне моделювання для підтримки стратегічних рішень.

Етап моніторингу та оцінки ефективності відстежує та оцінює результати впроваджених рішень диджиталізації: впроваджується регулярний моніторинг показників за допомогою дашбордів та інтерактивних звітів; використовується Excel для аналізу історичних даних та виявлення трендів у громадах; оцінюється вплив диджиталізації на прийняття рішень, бюджетні процеси та ефективність роботи інституцій. Якщо є потреба у складнішому аналізі, використовувати MATLAB для математичного моделювання ефективності впроваджених рішень та прогнозування результатів або інструменти машинного навчання.

Етап моделювання та прогнозування використовує дані для прогнозування та стратегічного планування: використання Excel для побудови базових сценаріїв розвитку, таких як фінансове планування на майбутні періоди; використання MATLAB дозволяє будувати моделі з використанням статистичних та математичних методів для аналізу сценаріїв розвитку громади; створення симуляції для прогнозування розвитку інфраструктури, планування бюджету, оцінки екологічних чи соціальних ризиків. Використання алгоритмів машинного навчання на цьому етапі допомагає краще розуміти майбутні виклики та підготувати громаду до їх вирішення.

Наступним етапом є залучення громади та зворотній зв'язок з метою залучити громадськість до процесу прийняття рішень через прозорість даних та можливість зворотного зв'язку. Цей етап передбачає використання дашбордів та публічних звітів для інформування громадськості про стан справ у громаді; створення онлайн-платформи, де мешканці можуть переглядати звіти про витрати бюджету, стан інфраструктурних проєктів або соціальні програми; забезпечення механізму зворотного зв'язку, де громада може подавати свої пропозиції та коментарі щодо управління на основі даних, які вони бачать.

На етапі забезпечення інтеграції з іншими платформами та системами проводиться інтеграція Excel з іншими джерелами даних (наприклад, з базами даних, інструментами аналітики чи державними реєстрами) для полегшення збору інформації; використовувати API та інших інструментів для обміну даними між Excel, Power BI або MATLAB та інформаційними системами громади чи держави; забезпечення оновлення даних в реальному часі для динамічного відображення інформації.

Останнім етапом є оцінка та коригування стратегії диджиталізації. Метою цього етапу є регулярне оцінювання результатів і адаптація стратегії відповідно до нових потреб та викликів. На даному етапі використовується аналіз даних для оцінки того, наскільки ефективно впроваджена стратегія диджиталізації, проводяться регулярні зустрічі з керівництвом громади та зацікавленими сторонами для оцінки результатів та внесення коригувань, а також розробляється план подальших дій для поліпшення управління даними, впровадження нових інструментів чи оновлення існуючих процесів. Важливо оцінити рентабельність впровадження технологій диджиталізації. Це може включати як безпосередню економію бюджету, так і поліпшення ефективності інших процесів (скорочення часу на обробку інформації,

підвищення продуктивності персоналу тощо). Оцінка та коригування стратегії диджиталізації дозволяє не тільки підтримувати ефективність впроваджених інструментів, але й забезпечувати їхню актуальність у динамічно змінюваних умовах громади.

Ці дії спрямовані на забезпечення ефективної диджиталізації процесів управління громадою або організацією. Вони допоможуть автоматизувати рутинні завдання, підвищити прозорість і якість прийняття рішень, а також залучити громадськість до процесу управління. Використання програмних інструментів, таких як Excel та MATLAB, а також інструментів машинного навчання є ключовим елементом у побудові сучасної, інформованої та технологічно оснащеної громади.

Досвід Львівського національного університету імені Івана Франка

У Львівському національному університеті імені Івана Франка стартує нова цифрова трансформація, покликана спростити та автоматизувати всі процеси, пов'язані з управлінням Університетом. Ідеться про впровадження системи електронного документообігу. Наразі налаштована система e-doc.lnu.edu.ua уже готова для використання усіма учасниками процесу створення, візування та підписування документів Університету. 15 травня 2023 року на платформі MS Teams вже стартувало профільне навчання для працівників Університету, задіяних у роботі з електронним документообігом. Першими навчання пройшли Ректор Університету Володимир Мельник та проректори. Далі практичні навички роботи із системою електронного документообігу здобуватимуть керівники служби забезпечення, керівники структурних підрозділів, декани, завідувачі кафедр, секретарі деканатів та кафедр. Окрім того, 23 травня відбудеться загальноуніверситетська зустріч, присвячена представленню електронного документообігу в Університеті⁵³.

⁵³ <https://lnu.edu.ua/u-lvivskomu-universyteti-rozpochalosia-vprovadzhennia-systemy-elektronnoho-dokumentobihu/>

Кращі практики викладання курсів з диджиталізації у Львівському національному університеті імені Івана Франка

Опис та анотації курсів

Чопко Наталія Степанівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту	Цифрові стратегії в бізнесі
Назаркевич І.Б. - доцент кафедри фінансового менеджменту факультету управління фінансами та бізнесу, доктор економічних наук, доцент.	«Диджиталізація у фінансах»
Ярема О.Р., доцент, к.е.н., доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики факультету управління фінансами та бізнесу	Цифрова економіка
Лобозинська С.М., професор кафедри банківського і страхового бізнесу	Державне регулювання цифровізації банківської системи

Курс *Цифрові стратегії у бізнесі*. Метою викладання навчальної дисципліни «Цифрові стратегії в бізнесі» полягає у вивченні студентами основних принципів і положень цифрових стратегій, процесу формування стратегій цифрової трансформації та стратегій цифровізації, визначенні ролі цифровізації бізнес-процесів у формуванні цифрової стратегії. Предметом вивчення навчальної дисципліни є сутності цифрових стратегій, стратегій цифрової трансформації та стратегій цифровізації, ролі цифровізації бізнес-процесів у формуванні цифрової стратегії.

Курс *Диджиталізація у фінансах*. Метою освоєння дисципліни «Диджиталізація у фінансах» є поглиблення теоретичних знань з питань функціонування цифрових рішень у фінансовій сфері, формування прикладних умінь щодо використання цифрових платформ для здійснення фінансових операцій. Предметом дисципліни є теоретичні та прикладні аспекти процесів диджиталізації у сфері фінансів, механізм взаємодії між ними.

Курс *Диджиталізація обліку та оподаткування*. Мета навчальної дисципліни: сформулювати у студентів фундаментальні теоретичні знання сутності і доцільності використання комп'ютерних систем і технологій в обліку та оподаткуванні, формування практичних навиків щодо

порядку функціонування і використання облікових інформаційних систем та комп'ютерних програм для ведення обліку, складання та подання звітності умовах диджиталізації економічних процесів. Предмет навчальної дисципліни: комп'ютерні системи і технології, можливості їх використання в бухгалтерському обліку та оподаткуванні для диджиталізації облікових функцій.

Курс *«Облік у цифровій економіці»* Навчальна дисципліна *«Облік у цифровій економіці»* призначена для ідентифікації вектору розвитку бухгалтерського обліку в умовах цифровізації; вивчення сутнісних характеристик цифрового обліку; визначення вимог до системи бухгалтерського обліку в умовах цифровізації; застосування інформаційних технологій у сфері бухгалтерського обліку та вивчення особливостей впровадження технології Інтернет речей, що відкриває перспективи удосконалення організації первинного обліку та підприємстві; опрацювання ключових напрямів ведення електронного бізнесу та визначення сутності терміну «електронні гроші»; застосування цифрових технологій для підготовки фінансової звітності підприємства; вивчення перспективи впровадження цифрових технологій у сфері справляння податків; дослідження доцільності інформаційної безпеки під час ведення бухгалтерського обліку.

Курс *Державне регулювання цифровізації банківської системи*. Метою вивчення нормативної дисципліни *«Державне регулювання цифровізації банківської системи»* є підготовка фахівців високої кваліфікації, здатних самостійно здійснювати на належному рівні аналіз стану цифрової трансформації банківської системи та критично оцінювати правильність застосування державних інструментів керівними органами країни, а також формування у студентів вмінь самостійно визначати ефективні методики та процедури державного регулювання впливу чинників на ключові індикатори диджиталізації банківської системи країни.

Цілі вивчення дисципліни: надати студентам основи знань з державного регулювання цифровізації банківської системи, сформувані вміння володіти його інструментарієм з тим, щоб у практичній діяльності майбутні фахівці вміли самостійно приймати рішення про правильність його застосування.

Програми професійного розвитку для персоналу Львівського національного університету імені Івана Франка з питань диджиталізації

17 вересня 2024 року на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка стартувала міжнародна програма професійного розвитку «Економіка, інновації та креативність для цифрової трансформації освіти в університетах» в рамках спільного проєкту «Навчальний міст Хемніц – Львів 2024» з Хемніцьким технічним університетом. Проєкт реалізують за програмою «Цифрова Україна» Німецької служби академічних обмінів (DAAD) за сприяння Федерального Міністерства освіти і науки Німеччини та підтримки відділу міжнародних зв'язків Львівського університету.

Просвітницька діяльність Львівського національного університету імені Івана Франка з питань диджиталізації

Кіберзахист – нині важливий аспект нашого життя, що дає змогу вберегти системи, мережі та пристрої від зловмисних втручань. Саме тому в рамках місяця цифрової грамотності протягом 2-4 листопада Львівська обласна військова адміністрація спільно із Львівським національним університетом імені Івана Франка проводить ексклюзивний онлайн-івент “Інтенсив цифрової безпеки для школярів!”. Це якісний освітній майданчик для тинейджерів, де кожен зможе ознайомитись, засвоїти, закріпити знання, навички та вміння в напрямку цифрової безпеки. Упродовж курсу учасники дізнаються, якими є галузі кібербезпеки та загалом ознайомляться з роботою тестування на проникнення, виявленням, запобіганням та захистом системи від кібератак.

Партнером інтенсиву стала компанія GlobalLogic – одна із IT-лідерів у напрямках розробки, безпеки, блокчейну тощо. До участі в проєкті зареєструвалося близько 700 учасників – учнів шкіл Львівської та інших областей України. Це є підтвердженням того, що питання цифрової грамотності сьогодні є особливо актуальним для молоді, адже в часі повномасштабної війни такі знання є необхідністю.

Львівський університет за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства цифрової трансформації та ЛОВА запустив традиційну 2-тижневу школу вивчення технологій штучного інтелекту – АІТ 2023. Важливо надавати українській молоді якісну платформу для вивчення нового та вдосконалення попередньо здобутих навичок. Саме таким міцним фундаментом для здобуття знань у сфері

технологій штучного інтелекту є школа Artificial intelligence summer school 2023, яку вже традиційно наприкінці червня проводить Львівський університету для студентів та учнів шкіл, що цікавляться сферою IT й технологіями штучного інтелекту, зокрема такими популярними напрямками, як: машинне навчання, основи Python, глибинне навчання, мобільна розробка для iOS, Android, чат GPT тощо.

Відділ кар'єрного розвитку та співпраці з бізнесом у рамках курсу онлайн тренінгів "Майстерня кар'єри" організували тренінг "Career Paths in the European Digital Marketing Industry / Кар'єрний шлях в європейській індустрії цифрового маркетингу" лектор доктор Свен Вільгельм - серійний підприємець та інвестор у сфері цифрового маркетингу та Saas (з 2008 року), наразі напр. інвестувала в агентство цифрового маркетингу Suxeedo GmbH (Берлін). Також Доктор Сван керуючий директор/член управлінської команди в німецьких компаніях сімейного бізнесу (> 150 мільйонів євро доходу) з 2016 по 2023 рік, включаючи відповідальність за маркетинг, продажі, цифрову трансформацію, M&A, розвиток бізнесу, тренер і консультант для молодих засновників, керуючих директорів і підприємців (admenco.de), викладач у різних університетах. А також співкеруючий директор Фонду сталого підприємництва Горста Рогуша (Вупперталь). На тренінгу йшлося про:

- Поточний ландшафт і ситуація в європейській індустрії цифрового маркетингу

- Компетенції та досвід потенційних кандидатів

- Важливість хорошого особистого «сліду» в Інтернеті

- LinkedIn як основний канал знайомств для нових талантів

8 листопада 2024 року на факультеті міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка розпочався VIII Міжнародний молодіжний форум «Безпечна і стабільна Європа очима молоді: цифровізація інформаційного протиборства». Організували захід факультет міжнародних відносин Університету у співпраці з Львівською обласною військовою адміністрацією, Центром міжнародної безпеки та партнерства, а також із Представництвом НАТО в Україні. Захід відбувся у змішаному очно-дистанційному форматі, завдяки чому до обговорення важливих тем організатори залучили якомога ширше коло студентів, аспірантів, молодих науковців, представників громадських організацій, які цікавляться проблемами міжнародної безпеки та стабільного розвитку.

24 листопада 2023 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка відбулася Міжнародна наукова конференція

«Цифрова дипломатія України: синергія реального і віртуального». Організував захід факультет міжнародних відносин і Центр міжнародної безпеки та партнерства Львівського університету під патронатом Міністерства закордонних справ України та Міністерства цифрової трансформації України у співпраці з Інститутом політичних наук і міжнародних відносин Ягеллонського університету (м. Краків, Польща) та за підтримки Центру інформації та документації НАТО в Україні.

У конференції взяли участь віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій, міністр цифрової трансформації Михайло Федоров, заступник міністра закордонних справ України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Антон Демьохін, декан факультету міжнародних відносин Львівського університету, Надзвичайний і Повноважний Посол України Маркіян Мальський, представник МЗС України у Львові Андрій Грушко, декан факультету міжнародних і політичних студій Ягеллонського університету в Кракові Павел Ляйдлер, директор Інституту політичних наук і міжнародних відносин Ягеллонського університету Адріан Тишкевіч та польський дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол Польщі в Україні у 2001-2005 роках Марек Зьолковський.